

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ARŞİV BELGELERİNE GÖRE OSMANLI
İDARESİNDE NÂSIRA KAZASI (1876-1918)**

YÜKSEK LİSANS TEZ

**Danışman
DOÇ. DR. CAHİT KÜLEKÇİ**

**Hazırlayan
MEHMET KILIÇ**

MALATYA – 2020

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

**ARŞİV BELGELERİNE GÖRE OSMANLI İDARESİNDE NÂSIRA KAZASI
(1876-1918)**

MEHMET KILIÇ

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. CAHİT KÜLEKÇİ**

MALATYA 2020

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Cahit KÜLEKÇİ’NİN danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak olarak hazırladığım “ ARŞİV BELGELERİNE GÖRE OSMANLI İDARESİN’DE NÂSIRA KAZASI 1876-1918)” başlıklı tez çalışmam, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşmeyecek şekilde tarafımdan hazırlanmıştır. Tez çalışmamda yararlandığım bütün hem dipnotta hem de kaynakçada olduğu gibi yöntemine uygun bir biçimde gösterdiğimi belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Mehmet KILIÇ- 2020

ÖNSÖZ

Kadim Filistin coğrafyasının bir parçası olan Nâsıra, Hristiyanlığın çıkış merkezidir. Hz. İsa'nın ikamet ettiği ve Hristiyanlık dininin temellerinin atıldığı bir mekân olması sebebiyle tarih boyunca değerini korumuştur. Bu sebeple çalışma konumuzda Nâsıra kazasının 19. yüzyılda idari, siyasi, sosyal ve iktisadi açıdan yönetimini Osmanlı Arşiv vesikaları ve Salnamelere dayanarak anlatmaya çalıştık. Öte yandan Nâsıra hiç şüphesiz, Hristiyanlar için dini öneminden dolayı yabancı devletler ve bunlara bağlı bulunan cemaatler ayrı bir önem arz etmiştir. Nâsıra Kudüs Hac yolu üzerinde bir ziyaret mekanı olduğundan, Yabancı Devletler Hristiyanlığı koruma ve muhafaza bahaneleri ile doğrudan veya dolaylı olarak nüfuslarını kullanarak müdahale etmişlerdir. Kazada 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren başlayarak ve 20. yüzyılın ilk başlarında yabancı devletlerin Hristiyan cemaatler üzerindeki faaliyetlerini artırdıklarını görmekteyiz.

Nâsıra'da Müslim nüfusun Gayr-i Müslim nüfusa oranla yarısı şeklinde oluşmuştur. Gayrimüslimlerin bu nüfus oranı Yabancıların müdahalelerini hızlandırmıştır. Bu müdahaleler ise genel olarak kurumsal inşa faaliyetleri'nin yanı sıra arazi satın almaları, siyasi hadiselerle karışmaları, misyonerlik faaliyetleri ve dini gerekçeyle seyahatler ve ziyaretler kapsamında müdahalede bulunmuşlardır. Yabancı devletlerin müdahaleleri Osmanlı Devleti'ni uğraştırırken meydana gelen problemleri denge politikası çerçevesinde çözmeye çalışmıştır. 1869 Vilayet nizamnamesine göre Nâsıra Akka sancağı ile merkez Beyrut Vilayetine bağlı bir kaza statüsü almıştır. Merkezden uzak olan bu kaza merkezi kaymakamlık tarafından yönetilmiştir. Kaza idaresi ve belediye meclisinde gayrimüslimler de görev almışlardır. Osmanlı idaresinde Nâsıra'da Müslim ve gayrimüslim nüfusun idaresi sağlanırken bölgenin kadim geçmişinden dolayı sorunlara meydan vermemek için gayrimüslimlerin dini hassasiyetleri dikkate alarak, idari bir düzen oluşturulmuştur. İşbu çalışmamızda bu idari düzenin I. Meşrutiyet, Mutlakiyet ve II. Meşrutiyet sonrası dönemleriyle birlikte bölgenin Osmanlı Devletinden idari olarak ayrılıp İngiliz İşgaline kadar geçen süreci özgün bir incelemeye tabi tuttuk. Çalışmamız Osmanlı Arşivindeki tüm fonları taramadan geçirerek literatürle destekledik. Tezimizin ana kaynağı olan Osmanlı Arşiv belgeleri yanında İsrail Devlet arşivlerinde de elde ettiğimiz evrakları çalışmamıza dahil ederek bir bütün oluşturmaya

alıştık. Osmanlı İdaresi altında Nâsıra adına müstakil bir çalışma mevzubahis olmadığı gibi bazı mikro çalışmaları tezimizde kullanarak istifade etmeye çalıştık. Mikro tarih içerisinde de ayrıntıya girerek Beyrut Vilayeti Salnamelerinde yer alan tüm idari bilgileri kaleme aldık. Bu alışmada Nasıra Kazası'nı her yönden incelerken arşiv belgeleri sayesinde Nâsıra'nın komşu kazaları Hayfa, Taberiye, Akka, Şifaamr gibi bölgeleri'de konu neticesinde incelemeye çalıştık. Bütün bunlardan sonra tez sürecimde başta danışman hocam Doç. Dr. Cahit Külekçi'ye, bizzat desteklerini gördüğüm Doç. Dr. Bilal Gök'e, Öğretim Görevlisi Dr. Ahmet Gedik hocalarıma ve yurt dışından yardımlarını gördüğüm Doç. Dr. Yuval Ben Bassat ile Prof. Dr. Mahmoud Yazbaak'a, teşekkürlerimi bir borç bilirim. İsrail Devlet arşivlerinde araştırma yapmamı sağlayıp yol gösteren Yalçın Aka'ya, medyun-ı şükranım. Son olarak maddi ve manevi imkanlarını esirgemeyen Malatya Birlik Vakfı Başkanı Saygıdeğer Sadi Ergöl ve Birlik Vakfı Üyesi değerli Şahin Doğan Hocalarımın, isimlerini burada zikretmekten büyük kıvanç duyuyum.

Elimizdeki çalışmayla akademik camiaya katkıda bulunduysam kendimi bahtiyar addederim.

Mehmet KILIÇ- 2020

ÖZET

ARŞİV BELGELERİN GÖRE OSMANLI İDARESİNDE NÂSIRA KAZASI

Kadim Filistin toprakları içerisinde yer alan Nâsıra şehri'ni Osmanlı Devleti siyasi, beledi ve sosyal olarak görevlendirdiği kaymakamlar tarafından idare etmiştir. Nâsıra şehri'nin Hristiyanlar tarafından kutsal sayılması bu şehrin önemini artırmıştır. Yabancı Devletlerin ilgisini çekerek bir cazibe şehri halini almıştır. Osmanlı Devleti bu kutsal şehri'in idaresini merkezden atadığı kaymakam ve devletin oluşturmuş olduğu vilayet ve kaza bağlatısı şeklinde idare etmiştir.

Nâsıra 19 'yy da Hristiyan cemaatlerin ve mezheplerin faaliyetlerini yürüttükleri bir mekan haline gelmesiyle nüfuslarını'da artırmaya çalışmışlardır. Yabancı Devletler Hristiyan cemaat ve mezhepleri koruyarak konsoloslukları aracılığıyla kilise, manastır, hastane, misafirhane, eczane ve mektep gibi bir takım müesseseleri kurumsallaştırmaya çalışmışlardır. Yabancı devletlerin bu kurumlarına karşı Osmanlı Devleti kanuni yollarla mücadele ederek engellemeye çalışmıştır. Nâsıra'nın bir Hristiyan şehri olarak ön plana çıkmasına müsaade göstermemeye gayret etmiştir.

Nâsıra'da Hristiyanların ve yabancı devletlerin inşa faaliyetleri dışında özellikle Hristiyan ziyaretçilerin akınına uğramış ve Osmanlı devletini uğraştırmıştır. Devlet geçiş belgeleri yani pasaport usûlü ile ziyaretçilerin faaliyetlerini kontrol altına almaya çalışmıştır.

Nâsıra'da arazi satışları devleti meşgul etmiş ve bölgede bulunan nüfuzlu birkaç aile arazilerini legal ve illegal yoldan yabancılara ve Yahudilere satış yapmışlardır. Osmanlı devleti ise kanunlar gereği arazi satışlarını engellemeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Devlet I. Dünya savaşına kadar Nâsıra'yı siyasi, beledi ve sosyal olarak idare etmiş, çıkan sorunları genel olarak usûlce çözmeye çalışarak bu kadim kutsal şehri İngilizlerin işgaline kadar yönetmiştir.

Anahtar Sözcükler: Nasıra, Osmanlı, Hristiyanlar, Yabancı Devletler Hristiyanlar, Binalar, Belediye, Birinci Dünya Savaşı.

ABSTRACT

EXAMINES ADMINISTRATIVE MANAGEMENT OF NAZARETH DISTRICT UNDER OTTOMAN ADMINISTRATION

This thesis examines administrative management of Nazareth district under Ottoman administration, for 32 years starting from 1876 till 1918 according to Ottoman archival documents.

Over the examination made over Ottoman Archive documents, it is seen that Nazareth had been arena between Christian communities and foreign states. They aimed to intervene in the internal affairs of the Ottoman state by trying to continue the activities of Christians and foreign states through communities and sects.

Christian congregations and sects. Christian congregations and foreign states have tried to increase their power by building many institutions such as monasteries, churches, orphanages, guest houses, hospitals. By law also Ottoman empire took actions in different ways by trying to work against these activities to prevent them.

The activities of the foreigners in Nazareth district continued until defeat of the Ottoman Empire in the First World War. The Ottoman state, on the other hand, tried to resist as administrative, municipal as well as social.

Key Words: Nazareth, Ottoman, Christians, Foreign Christians, Buildings, Municipal, First World War.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
Nâsıra'nın Tarihi	4
BİRİNCİ BÖLÜM	10
NÂSIRA'NIN İDARİ YAPISI (1880-1918)	10
1. İdari Taksimat.....	10
2. Kaza ve Köy Yönetimi.....	13
3. Kaymakamlık	15
4. İdare Meclisi.....	21
5. Belediye Meclisi.....	22
6. Bidayet Mahkemeleri	24
7. Diğer Daireler ve Memuriyet Sistemi	26
İKİNCİ BÖLÜM.....	27
NÂSIRA KAZASI'NIN SOSYAL YAPISI	27
1. MÜSLÜMAN AHALİ	27
1.1 Nüfus	28
1.3. Eğitim.....	31
1.4. Tekkeler	37
1.5. Mahalle Hayatı.....	38
1.6. Müslim-Gayrimüslim İlişkileri.....	39
1.7. Sağlık.....	40
2. Yabancı Devletlerin Faliyetleri.....	41
2.1. Almanya.....	41
2.2. Avusturya	43
2.3. Fransa	45
2.4. İngiltere.....	50

2.5. Rusya.....	55
3. Hristiyan Cemaatler	58
3.1. Hristiyanlar	58
3.2. Hristiyan Nüfus.....	59
3.3. Fransiskenler	63
3.4. Latinler	63
3.5. Protestanlar	64
3.6. Katolikler	65
3.7. Ortodokslar	66
3.8. Rum ve Melkitler	67
3.9. Mâruniler.....	71
3.10. Terra Sannta Manastırı.....	72
4. Yahudiler	74
5. Yabancı Okullar.....	79
6. Ziyaretçiler	81
1. Arazi Meseleleri	85
2. Darülaceze Aidatı.....	86
3. Tarım ve Hayvancılık	87
4. Sarsak ve Tevini Aileleri Arazi Satışları	88
5. Vergi.....	90
6. Ziraat Bankası.....	93
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	96
ULAŞIM VE GÜVENLİK	96
1. ULAŞIM	96
1. 1. Karayolu	96
1. 2. Demiryolu	97
1. 3. Telgraf ve Posta.....	98
2. 1. Redif Taburları	101
2.2 Polis Teşkilatı	102
2.3 Hapishaneler ve Suçlular	103
SONUÇ	106
KAYNAKÇA.....	108

A. ARŞİV VESİKLARI	108
1. A.} Amedi Kalemî Evrakı (A. } AMD).....	108
2. A.} Mühimme Kalemî Evrakı (A. } MKT. MHM).....	108
3. Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO)	108
4. Cevdet Adliye (C. ADL)	108
5. Dahiliye Nezareti (DH)	108
6. Hariciye Nezareti (HR).....	109
8. Maliye Nezareti (ML)	109
9. Maarif Nezareti (MF)	109

KISALTMALAR

a.g.e. :	Adı geçen eser
a.g.m. :	Adı geçen makale
ed. :	Editör
c. :	Cilt
s. :	Sayfa
TTK :	Türk Tarih Kurumu
M. :	Miladi
H :	Hicri
Bkz :	Bakınız
BOA :	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DİA :	Diyanet İslam Ansiklopedisi
İA :	İslam Ansiklopedisi

GİRİŞ

Nâsıra Filistin coğrafyası içerisinde yer alan kadim bir yerleşim merkezidir. Kutsal topraklar olarak bilinen Filistin bölgesi dahilinde dini misyona sahip yerleşim birimidir. Nâsıra Hz. Meyem'in yaşadığı ve Hz. İsa'nın peygamberlik görevine başlayınca kadar hayatını geçirdiği şehir ve onun fikir ve düşünce sisteminin gelişmesinde etkili olduğu bir mekan olarak kabul edilir.¹ Nâsıra gerek Hz. İsa öncesi gerek sonrası döneminde bölgenin merkezi konumunda yer almıyordu. Roma imparatorluğu döneminde bir kasaba iken Hristiyanlığın Roma tarafından resmi din olarak kabul edilmesi üzerine Hristiyanlık Nâsıra'da yayılmıştır. Müslümanlar 634 yılında Şürahbil b. Hasene komutasında kuzey Filistin'i fethetmesiyle Nâsıra İslam hakimiyeti idaresine girmiştir.² Böylece Hristiyanlar ve Müslümanlar bir arada yaşamış ve Haçlı Seferlerine kadar İslam hakimiyeti devam etmiştir. 1291 yılında Memlük hakimiyetine geçmiş ardından 1517 yılı ile Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sonucunda Filistin'in Osmanlı İmparatorluğunun hakimiyetine girmesiyle Nâsıra Osmanlı devleti tarafından idare edilmiştir. Bölgede Osmanlı Devletine baş kladırın Dür'zi Emiri Ma'noğlu Fahreddin zamanında ise Lübnan Marûnilerin Nâsıray'a yerleşmeleri ile Hristiyan nüfusu artmış ve bu artış devam etmiştir.³ 19. Yüzyıla gelindiğinde Nâsıra bölgedeki yerel güçle devlet arasındaki çatışma sürecini geçerek, Osmanlı Devleti'nin başlatmış olduğu köklü değişim ve reformlar neticesinde 1864 Vilayet nizamnamesi ile idari olarak kaza hüviyetine sahip olmuştur. Filistin coğrafyası içerisinde yer alan Nâsıra kazası ise ilk önce Suriye sonra Cebel-i Lübnan'a bağlı olup sancak merkezi Akka sancağı mutasarrıflığı altında kaza birimi olarak teşkilatlandırılmıştır.⁴ Nâsıra bağlı bulunduğu Akka sancağı mutasarrıflığıyla bütünleşik bir idari bağlantının olmasından dolayı buranın idari, beledi, adli ve nüfus mercileri idari birimler olarak oluşturulmuştur.⁵

¹ Mahmut Aydın, "Nâsıra" DİA, İstanbul, 2016, Cilt; 32, s. 397.

² Aydın, a. g. m, s. 397.

³ Feridun Emecen, "Fahreddin Ma'noğlu", DİA, İstanbul, 1995, Cilt; 12, s. 82.

⁴ Salname-i Vilayet-i Suriye, 1286, s. 85.

⁵ Ali İhsan Aydın, Osmanlı Filistininde Bir Sancak Akka, Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği Yayınları, No:8, İstanbul, 2016, s.74.

Nâsıra Osmanlı Devleti idaresi altında Beyrut vilayetine bağlı olup merkez Akka sancağının kazası olarak kaymakamlık tarafından idare edilmiştir.⁶ Kaza idari birimleri, Kaymakamlık ve diğer tüm dairelerin başında reis sıfatıyla görevli olarak yer almaktadır. Kazayı oluşturan Kaza meclisi, Bidayet Mahkemesi, Belediye Meclisi, Vesait-i nakliye komisyonu, Ticaret ve Ziraat odası, Maarif Şubesi, Ziraat Bankası, Ferağ komisyonu, Hicaz Demiryolu Ağa Komisyonu, Tahsilat Komisyonları gibi kurumlar kazanın idari birimleridir.⁷

İdari birimlerde görevli olarak 1884 ve 1886 yılları arasında tahrirat katipleri meclis üyeleri olarak hizmet etmişlerdir.⁸ Kazada bu idari birimler koordineli bir şekilde ahaliye hizmet etmiştir. Kaza nüfusu yıllara göre artış gösterecek nüfusun toplamının yarısı Hristiyan yarısı Müslümandır.⁹ Hristiyanlar nüfusun yarısına sahip olmaları ile çeşitli mezhep, cemaat ve yabancı devletlerin Nâsıra'da faaliyetlerini artırmalarına sebep olmuştur. Nâsıra'nın etrafında kilise, manastırlar, mabetler ve çan kulelerinin çokluğuyla çıkan sesleri ziyaret eden hacıları etkilemiş ve hacıların 2000 senelik Nasrani tarihini hatırladıklarını ifade etmişlerdir.¹⁰ Bu süreç 19. yüzyıl boyunca devam ederek ilerlemiştir. Öte yandan gayrimüslimlerden oluşan belli başlı gruplar teşkilatlanmış ve bu gruplar Osmanlı devletini siyasi yönden uğraştırmıştır. Teşkilatlanmış müesseselerden Fransızlara ait Les Freres de Saint Jean, Les Lezes Franciscaines, Les Domesde Nazareth, Les de Saint Joseph, Les de Saint Vincel de Laul, Les Freres des Ecoles Chretiennes, Les Reliquies Salesiens, Les Reliquieses Clariosess, Carmelite gibi kurumlar misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuşlardır.¹¹

⁶ Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1318, s. 296.

⁷ Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1318, s. 296-299.

⁸ Mahmoud Yazbak, *Hafa in the late Ottoman Period 1864-1914 A Muslim Town in Transition*, Brill, 1998, s. 140.

⁹ Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1310, s. 441.

¹⁰ Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1333, s. 394.

¹¹ Christiane Czygan, “*The Galilee Orphanage in Nazareth and the Schneller Family*” *Nazareth History and Cultural Heritage*, Ed; Mahmoud Yazbak and Sharif Sharif, Nazareth Academic Studies Series No.2, Nazareth, 2013, s.235.

Bu kurumlan takiben kazada diğerk bir grup olan Marunilere ait bir kilise, Rum Melkiyet kilisesi, Rum Ortodoks kilisesi, kız ve erkek okulları, Protestan kilisesi ve eczanesi, La Churche de mission Anglais(Anklikan) kilise kız yetimhanesi mektepleri, Ruslara ait “ La Societe Russe de Palestine” hastanesi, eczane, ziyaretçilere mahsus ikametgah, erkek ve kız ibtidaiyye mektepleri ve Hz. Meryem’in Hz. İsa ile müjdelendiğı yerde inşa edilen El- Beşare kilisesi (Eqlise del Annoncialism) gibi bir çok kutsal mevki mevcuttur.¹² Osmanlı Devleti Dahiliye ve Hariciye Nezareti altında daha çok Fransız müesseselerinin tüm kayıtları tutulduğundan mevcut olan kurumlar arasında Fransa’nın etkisi daha fazla göze çarpmaktadır.¹³

Nâsıra kazası kendi içerisinde barındırdığı demografik yapısıyla bölgenin yaşanan sorunlar idareyi uğraştırmış akabinde Müslim ve Gayrimüslim çatışması yaratılmaya çalışılmışsa da kaza kaymakamlığı, Akka mutasarrıfı ve Beyrut vilayeti ile kordinasyonlu bir şekilde merkezden alınan direktifler doğrultusunda çatışmalar önlenmeye çalışılmıştır. Bu çatışmaları daha çok İngilizlerin misyonerlik faaliyetleriyle Fransız müesseseleri ve Rus Filistin cemiyetinin çalışmaları tetiklemiştir. Osmanlı Devleti kazada meydana gelen olayları dengeli politik yaklaşımlarla ve yabancı devletlerin faaliyetlerini önlemeye dayalı stratejiyle idare etmeye çalışmıştır. Osmanlı Devleti, Nasıra’da daha çok yabancı devletlerin himayelerindeki Hristiyan cemaatlerin ve mezheplerin inşa yapılarını tesis etme girişimleriyle meşgul olmuştur. Arazi meseleleri ikinci planda sorun çıkarmış hem ahalinin hem de arazileri bulunan şahısların toprak satışları gibi meseleler merkezi hükümeti uğraştırmıştır. Bu uğraşı Birinci Dünya savaşına kadar sürmüş ve Nâsıra kazası Osmanlı Devleti’nin savaştan yenik ayrılması üzerine İngilizler tarafından işgal edilerek son bulmuştur.

¹²Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1333, s. 397.

¹³BOA, DH. EUM-5 ŞB, 9/40, 3 Rebiülevvel 1333(19 Ocak 1915).

Nâsıra'nın Tarihi

Nâsıra Günümüz'de İsrail sınırları içerisinde yer alan ve denizden 505 metre yükseklik'te olup etrafı dağ ve tepelerle çevrili vadi içinde konumlanmış bir kazadır.¹⁴ Nâsıra kazası merkez livanın doğusunda yer alıp güney'de Cenin ve doğu'da Taberiya ve kuzey'de Safed ve Akka ve batı'da Hayfa ve Akka ve Ben-i Sâab kazaları ile sınırlıdır.¹⁵ İncil'in ilk ayetleri insanlara burada öğretilmiş ve böylece Nâsıra Hristiyanlığın kaynağı olmuştur. Nâsıra'nın bu özelliğinden dolayı Kur'anı Kerim'de Nâsâra kelimesi olarak Hristiyanlara ithafen zikredilmiştir.¹⁶ Nâsıra Hz. İsa'nın doğduğu yer olmayıp sadece yaşadığı mekan olması sebebiyle önem arzederken doğum yeri Beytulahm isimli kasaba olarak kaynaklarda yer almıştır.¹⁷

Ancak Filistinde yer Galile bölgesinde Nazareth'e (Nâsıra) yaklaşık 11, km uzaklıkta aynı ismi taşıyan bir şehrin bulunması Hz. İsa'nın doğum yerini Nâsıra olarak gösterilmesine sebebiyet vermiştir.¹⁸ Cebrail'in İsa'nın doğumunu Hz. Meryeme müjdelemesi ve müjdelemiştir.¹⁹ Nâsıra'nın önemi ise Hz. Meryem'in yaşadığı ve Hz. İsa'nın peygamberlik görevine başlayıncaya kadar hayatını geçirdiği ve dindaşları olan Yahudilerle fikri münakaşalara girdiği bir şehir olmuştur.²⁰ Artık Hz. İsa'ya Nâsıralı ismiyle hitap edilerek tüm Yahudiye ve Galile bölgesinde hayatı boyunca yaşadığı şehirle anılmıştır.²¹ Nâsıra litaratürde Nazareth olarak yer alırken günümüz İbrance'sinde Naşera, Arapça'da ise Nâsıra olarak geçmektedir. Fakat Nazareth adının "geçit" anlamındaki nazer kökünden türediği söylenirken araştırmacılar şehrin konumundan dolayı " gözetlemek" nazar manasına gelmesinden hareketle Nâsıra'nın gözetleme yeri olduğu ileri sürülmüştür.²²

¹⁴Mahmut Aydın, "Nâsıra", DİA, İstanbul, 2006, Cilt:32, s.397. Denizden yüksekliği 350 metre olarak verilmiş; bkz. Mehmet Behçet- Refik Temimi, Beyrut Vilayeti: Cenûp Kısmı, Vilayet Matbası, Beyrut, 1333, s. 394.

¹⁵ Beyrut Vilayet Salnamesi, 1310, s. 440.

¹⁶ Bakara Suresi, 2/62. "Şüphesiz, iman edenler; Yahudilerden ,Hristiyanlardan ve Sâbiîler'den de Allah'a ve ahret gününe inanıp Salih amel işleyenler için rableri katın'da mükafatlar vardır.Onlar için herhangi bir korku yoktur; onlar üzüntü'de çekmeyecekler".

¹⁷ Abdurrahman Küçük, *Beytulahm* ", DİA, İstanbul, 1999, Cilt:6, s.86.

¹⁸ Küçük, a. g. m, s. 86.

¹⁹ Luka, 1/26-36, Kitabı Mukaddes Şirketi, Yeni Yaşam Yayınları, 2009.

²⁰ Aydın, a. g. m, s. 397.

²¹ Matta, 2/23, Kitabı Mukaddes Şirketi, Yeni Yaşam Yayınları, 2009.

²² Aydın, a. g. m. s. 397.

İslam kaynaklarında Nâsıraya nisbeten Hristiyanlar için Nâsrani isminin kullanılmasının sebeplerinden biri ise Hz. İsa'nın memleketi olması ve ona tabi olan havarilerin kendisine yardımcı olmaları sebebiyle de Arapça kelime karşılığı olan “nasr” nasir ismiyle yardım etmek manasıyla da kullanılmıştır.²³ Hz. İsa'dan sonraki dönemde Roma imparatorluğunun Hristiyanlığı devlet sınırları içerisinde yasaklamasından dolayı Hristiyanlar birçok baskıya maruz kalmışlar kimileri gizlice dinlerini yaşayıp yaymaya çalışmış kimileri de işkencelere maruz bırakılarak öldürülmüştür. Nâsıra' da halk Hristiyanlık kimliğini gizlemek zorunda kaldı ve her gün Roma askerleri sokaklarda halkı teftiş etmeye başladı. Bölgedeki baskı ve şiddet Roma İmparatoru Büyük Kostantin'e kadar devam etti. Büyük Kostantin'in imparatorluğu döneminde Hristiyanlığı serbest hale getirmesi ve miladi 312 yılında Hristiyanlığı kabul etmesiyle dinin önü açılmıştır.²⁴ Hristiyanlığın yayılması ve yasakların kalkması sonucunda Nâsıra'da manastır ve kilise yapılmasına başlandı. Doğu Roma (Bizans) imparatorluğu döneminde çok fazla dini yapı inşa edilirken, 610 yılında Bizans İmparatorluğunun başına geçen Herakleios döneminde Nâsıra'daki tüm Yahudiler şehirden sürülerek gönderilmiştir.²⁵

Hristiyanlara ait bir şehir haline gelen Nâsıra İslam fetihlerine kadar Bizans İmparatorluğu'nun resmi dini olan Hristiyanlığın merkezlerinden biri haline geldi. Zaman içerisinde Hristiyanlığın iki mezhep'e bölünmesiyle, Katolik kilise merkezi Roma'ya; Ortodoks kilisesinin İstanbul'a bağlanması sonucunda Kudüs ve Nâsıra'nın önemi azalmıştır. Hristiyanlar arasında büyük bir grup için Hristiyanlığın merkezi ne Nâsıra ne de Kudüs olmuş, Roma kutsiyet kazanmıştır.²⁶ İslam dinin yayılması ile Kuzey Arabistan, Suriye, Mısır, Irak ve Filistin bölgeleri yavaş yavaş İslam devletinin hâkimiyeti altına girmeye başladı. Hz. Ömer döneminde komutan Şurahbil b. Hasene, Taberiye hariç Ürdün ve Filistini savaşıyla fethetmesiyle, Taberiye halkı ve Nâsıralılar evlerinin ve kiliselerinin yarısı karşılığında anlaşarak şehirleri teslim etmişlerdir.²⁷ Böylece Filistin toprakları İslam hâkimiyetine girmiş oldu. Fatimiler Devleti'ne kadar

²³ Aydın, a. g. m, s. 397. Mehmet Behçet- Refik Temimi, a. g. e, s. 394.

²⁴ Paul Stephenson, Büyük Kostantin, çev; Gürkan Engin, Türkiye İş Bankası Yay, İstanbul, 2016, s. 192

²⁵ Işın Demirkent, “Bizans” DİA, Ankara, 1992, Cilt.6, s.239.

²⁶ Bernard Lewis, İnaç ve İktidar Ortadoğu'da Din ve Siyaset, Çev; Ayşe Mine Şengel, Akılçelen kitapları, Ankara, 2017, s.12.

²⁷ Belazuri, Fütuhu'l Buldan, çev; Mustafa Fayda, Kültür Bakanlığı Yayınları TTK, Ankara, 2002, s. 166.

İslam hâkimiyetinde kalıp bazen el değıştiren Nâsıra, 975 yılında Bizans İmparatoru İonnes Çimiskes'in Suriye seferi sırasında ele geçirilmiştir.²⁸ Fakat Bizans'ın bu hâkimiyeti kısa sürerken Fatimiler tekrardan bölgeyi zaptetmişlerdir. Nâsıra Fatimilerle diğer Türk-İslam devletleri arasında devam eden hakimiyet mücadelelerinde sık sık el değıştirmiştir. Ta ki Haçlı Seferleri'nin başlaması ve 1099 yılında Kudüsün Haçlılar tarafından zaptedilmesiyle Kudüs, Taberiye, Nablus, Nâsıra, Kerek gibi yerler işgal edilmiş; bu bölgelerde haçlı kontlukları kurulmuştur. Eyyubi Devleti'nin kurucusu Selahaddin Eyyubi, Hittin savaşı ile 2 Ekim 1187 yılı Cuma günü Kudüs şehrini ele geçirmiştir. Böylece Filistin ve Nâsıra, Eyyubiler'den sonra Memlûklü Devleti'nin himayesine girmiştir.

1517 yılında Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim Mısır seferinde Hicaz ve Filistini Osmanlı topraklarına katmış ve dolayısıyla Nâsıra şehri Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Osmanlı devletine isyan eden Dürzi Emiri Ma'noğlu Fahrredin döneminde Lübnan Marunilerinden oluşan gurupların, Nâsıraya gelmesiyle Hristiyan nüfus artmıştır.²⁹ Ancak Nâsıra'da Yahudi nüfusu yer almamaktadır. 19. yüzyıla gelindiğinde değışen dünya siyasetine paralel olarak Nâsıra yabancı devletlerin nüfuz mücadelesi alanına girmiştir. Bu devletler Hristiyan gurupların hamiliğini üstlenme adı altında buraya yatırımlar yaparak, siyasi manevralarda bulunmuşlardır. Bu bağlamda ilk olarak 1852 yılında Fransızların konsolosluk faaliyetlerini yoğunlaştırdığı görülmüştür.³⁰ 1864 yılında ise garip bir şekilde Purusya Devleti Nâsıra bulunan konsolosluğunu kapatma kararı almıştır.³¹

İngilizlerin teşebüsleri doğrultusunda İngiliz hariciyesindeki görevliler tarafından Nâsıra'da satın alınan 8 dönüm arazi üzerine Protestan misyonerleri aracılığıyla her millet efradına ve seyyahlara hizmet edecek hastane inşa etme girişiminde bulunarak inşa edilen bu hastane'nin her türlü vergiden muaf tutulmasını istemişlerdir.³² Akabinde Nâsıra kazasına bağlı Safuriye köyünde Fransa Devletine tabi Efrenc rahiplerinin tasarrufunda bulunan eski bir kilisenin harap vaziyetten kurtarılıp tamir

²⁸Georg Ostrogosky, Bizans Devlet Tarihi, Çev; Fikret Işıltan, TTK Basımevi, Ankara, 1991, s. 279.

²⁹ Aydın, a. g. m, s. 398.

³⁰BOA, HR. TO, 193/64, 12 Cemaziyelahir 1268 (3 Nisan 1852)

³¹BOA, HR. TO, 141/42. 12 Rebiülevvel 1281(15 Ağustos 1864).

³²BOA, İ. HR, 212/12300, 18 Şevval 1280 (27 Mart 1864).

edilmesi için çalışmalarda bulunulmuştur.³³ Yine Nâsıralı başka Fransız rahipleri de Şifaamr köyünde kendilerine ait arsalarını yerleşim yeri hale getirmişlerdir.³⁴ Hristiyan mezhepleri etki alanlarını Nâsıraya bağlı köylere kadar yaymıştır. Bu mezheplerden Protestanlar Nâsıra'nın idaresi altındaki köylerde yer alan 300 nüfustan oluşan üyeleri kendilerine ait kiliseleri olmadığından yeniden bir kilise inşa edilmesi için ruhsat talep etmelerine karşılık hükümet tarafından inşa ruhsatı verilmiştir.³⁵ Aynı şekilde Protestanlar Şifaamr köyünde 2 sene önce aldıkları araziye bir mektep ve mabet tesis etmek istediklerini beyan etmişler ve Hariciye Nezareti bu isteğe olumlu yanıt vermiştir.³⁶ Kazanın yerli halkı olan Rumlar, kendi davalarına Rumlardan oluşan komisyonun bakmasını arzu ederken Akka'da ikamet eden Rum Matranları kendi milletlerinden oluşan 12 azalı bir meclis oluşturulmasını ve bu meclis tarafından yargılamaların yapılmasının gerekliliğini Osmanlı Adliye Nezaretine iletmışlerdir.³⁷

Nâsıra'nın eski bir yerleşim yeri olması burasının 19. yüzyıl ve sonrasının kazı çalışmalarına ev sahipliği yaptığını göstermiştir. 1903 yılında eski eserleri araştırmak için 2 Alman araştırmacı kazı çalışmaları yapmaya başlamıştır. Kazı sırasında yöre ahalisinden birkaç şahıs araştırmacıların eşyalarını gasp etmişlerse de polisler tarafından derdest edilerek adli birimlere teslim edilmişlerdir.³⁸ Yapılan arkeolojik çalışmalarda tarihi eser niteliği taşıyan şişeler bulunmuş bu şişeler bir sandık ile postaya verilerek Akka mutasarrıflığına gönderilirken, bir kısmı yolda kırılan şişelerin dışında sağlam olanlar Müze-i Hümayûna konulmak üzere İstanbul'a gönderilmiştir.³⁹

I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti savaş bitimine kadar Nâsıra'yı idare ederek burasını kontrollü bir şekilde elinde tutmayı başarmıştır. Ancak bu başarı kolay elde edilememiştir. Zira arşiv belgelerine göre savaş sırasında bölgede ve askeri düzende birtakım problemlerin yaşandığı görülmüştür.⁴⁰ Bu bağlamda Nâsıra Jandarma Piyade

³³BOA, İ. HR, 139/7243, 13 Cemaziyelevvel 1273(9 Ocak 1857).

³⁴BOA, MLV, 1061/22, 8 Şaban 1282(27 Aralık 1865).

³⁵BOA, C. ADL, 40/2436, 28 Zilhicce 1281(24 Mayıs 1865).

³⁶BOA, İ. HR, 258/15437 Lef 1-9, 6 Muharrem 1290(6 Mart 1873).

³⁷Sayda Vilayetine gelen tahrirata bkz. BOA, HR. MK, 179/51 Lef 3, 3 Recep 1273(27 Şubat 1857).

³⁸BOA, HR. TH, 284/38, 28 Safer 1321(26 Mayıs 1903).

³⁹BOA, MF. MKT, 474/46, 23 Cemaziyelevvel 1318(18 Eylül 1900); MF. MKT, 477/10, 10 Recep 1318(3 Kasım 1900).

⁴⁰Fransa hükümetinin gönderdiği ajan için bkz. BOA, HR. SYS, 2167/8. 6 Zilkade 1332(26 Eylül 1914).

erlerinin koğuşlarda yatmayıp evlerinde kaldıkları; düzen ve disiplinden habersiz oldukları Mülkiye Müfettişi Esad Bey tarafından teftiş layihası olarak Cemal Paşa'ya sunulmuştur. Yine layihaya göre; Nâsıra ve köylerinden takım kumandanı veya çavuş kumandasında gençlerden bir müfreze bölükler oluşturulması ve köylerden gönüllü olarak gelmeyenler var ise derdest edilerek toplanıp silahaltına alınması gerekliliği vurgulanmıştır.⁴¹

Nâsıra'da bulunan Erkan-ı Harp Reisi Müfettiş Fuad Paşa'nın gözlemlerinde ise; savaş zamanında Filistin mıntıkasında son derece aciz bir vaziyetin olduğu; idare-i askeriye ve mülkiye arasında ahalinin güveninin sarsıldığı; Nablus ile Akka mutasarrıfının merkez vilayetle haberleşmelerinin çok güç olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca işbu savaş noktasında İngilizlerin mukavemet harekatı güçlü olsa da, İngilizlere karşı hukuk-u mülkiyeyi muhafaza etmek için mülki hükümet amiri bulunmasıyla siyaset-i dahiliyenin menfaatini korumak; Beyrut valisi Aziz Bey ile Nâsıra merkezi teşkilatlandırılıp koruyucu önlemleri almak, Kudüs'ün henüz düşman tarafından işgal olunmayan kısımlarının ele geçirilmesini engellenmesi gerektiği izah edilmiştir.⁴² Osmanlı Devleti önlem almasına rağmen İngilizler mukavemet gösterip ilerlemişler ve Nablus'a girmişlerdir.

Osmanlı ordusu Nâsıra'da karargâh kurup savunma hattı oluştumuş ise de ordu dört parçaya ayrıldığından asker arasında panik yaşanmıştır.⁴³ Nâsırayı muhasara altına alan İngilizlere karşılık Dördüncü Ordu'nun Nâsıra ile haberleşmesinin sağlanması; askerin mukavemet ve saldırısı üzerine, İngiliz süvarisi Nâsırayı bir süreliğine bırakıp gitmiştir. Nâsıra kumandanı askerin idari vaziyetini bildirmesi üzerine kaza kaymakamı da görevinden çekilmiştir. Bunun üzerine 504 İngiliz süvarisi kontrol ettikleri yaklaşık 2 bin köyü piyade askerleriyle talan ederek tahrip etmişler; Akka ve Hayfa'daki mevcut idareciler çekilmişse de Dördüncü Ordu İngilizlerle savaşa tutuşmuş ancak ordunun bozguna uğramasıyla Nâsıra İngilizlerin işgaline uğramış ve Osmanlı hakimiyetinden çıkmıştır.⁴⁴

⁴¹Mülkiye Müfettişi Esad 1 Haziran 1917 Kudüs. BOA, DH. EUM-6 şB, 20/11, 19 Rebiülevvel 1335(10 Ocak 1917).

"Dahiliye Nezaret-i Vekili Cemal Paşaya; BOA, DH. KMS, 46/1, 24 Cemaziyelevvel 1336(7 Mart 1918).

⁴³BOA, MDH. şFR, 572/2 Lef 5, 7 Safer 1336(22 Kasım 1917).

⁴⁴Beyrut Valisi İsmail Hakkı. BOA, DH. şFR, 596/2, 16 Safer 1337(21 Kasım 1918).

İngiltere'nin manda ve himayesinde 1948 yılına kadar devam eden süreçte Nâsıra İsrail devletinin kontrolü altına girerek bugünkü idari yapısını devam ettirmiştir. Şimdide daha çok Müslüman, Hristiyan nüfusu'nun yanında Musevi yerleşimlerinin yer aldığı günümüzde İsrail devleti'nin sınırları içerisinde idari olarak bir ilçe statüsü altında idare edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

NÂSIRA’NIN İDARİ YAPISI (1880-1918)

1. İdari Taksimat

Nâsıra kazası idari yönetim birimi olarak 1660 tarihinde Sayda eyaletinin Akka sancağına bağlıdır. Osmanlı devletinin Tanzimatı ilan etmesi devamında II. Mahmut’un merkezileştirme politikası sonucunda Eyalet ‘ten Vilayete geçişi süreci ile 7 Kasım 1864 Vilayet Nizamnamesine göre Nâsıra Akka sancağı idaresinde Suriye vilayetine dahil edilmiştir.⁴⁵ Bu süreçten itibaren ise Akka sancağının bir kazası olarak 1880 tarihinde Beyrut vilayetine bağlanmıştır. Nâsıra kazası esas itibariyle Şemsettin Sâmî’nin Kâmûsü’l A’lâm’da ve Beyrut vilayet Salnamesinde verilen şekilde Akka sancağına bağlı olduğu gösterilmiştir.⁴⁶ 1864 Vilayet Nizamnamesi ile Nâsıra idari olarak kaymakamlık tarafından yönetilmiş, yapılan düzenlemelerle idari merkezi ve kaza sınırları değişmiştir. İlk olarak 1903 yılında Beyrut vilayetinden ayrılarak Kudüs-ü Şerif Mutasarrıflığına bağlanmıştır.⁴⁷

Nâsıra kazası 1903 tarihinde Kudüs’e bağlılığı kısa sürmüş olmalı ki 1906’da Kudüs- ü şerife tekrardan bağlanması icap etmiştir. Rus konsoloslğunun hükümete başvurması sonucunda Nâsıra’nın Kudüs’e bağlanması gündeme gelmiştir. Kudüs-ü şerifi ziyarete gelen Rus vatandaşlarının buradan Nâsıra kazasına doğru yola çıktıkları ve ziyaret için yeniden bir yol tezkeresi almaları gerektiği ve bu gereklilik hükümetin aldığı güvenlik tedbirinden dolayı bir sorun haline gelmiş ve Rus ziyaretçileri maruz kaldıkları sorunları konsoloslğa iletmışlerdir. Rus konsoloslğu Küçük Kaynarca muâhedesinin 8’inci maddesi’nin ihlal edildiği gerekçesiyle hükümetin aldığı güvenlik tedbirlerinden, ziyaretçi kafilesinin yanlarına verilen jandarma gözetiminden muafiyetlerini isteyerek Nâsıra’nın Kudüs-ü şerife ilhak edilmesinin gerektiğini hükümete bildirmişlerdir. Bu bildiriye karşı Akka mutasarrıflığı’nın ifadesi üzerine Nâsıra’nın Kudüs’e ilhakıyla yeni

⁴⁵Düstur, 1. Tertip, c. 1, 1289, s. 625. Tahir Sezen, Osmanlı Yer Adları, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın no:26, Ankara, 2017,s.574. Salname-i Vilayet-i Suriye, 1288, s. 78. Feridun Emecen, “Akka”, DİA, İstanbul, 1989, Cilt; 2, s. 265.

⁴⁶ Şemsettin Sâmî, “ Nâsıra ” Kamusu’ l- A’lâm, s. 4549. Salname-i Vilâyet-i Beyrut, 1310, s. 440.

⁴⁷BOA, DH. TMIK. S, 42/1, 17 Zilhicce 1320 (17 Mart 1903)

sorunlar meydana geleceğini merkeze iletmiştir. Nâsıra Avrupalılarca Kudüs gibi dini bir merkez haline gelmesine sebebiyet verecek buda dini ve siyasi sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Rusya'nın bu teklifine ilk tepkiyi Yunanistan'ın Kudüs konsolluğu göstererek, Nâsıra'nın Kudüse ilhakına sıcak bakmadığını bildiren bir telgraf göndermiştir. Fakat bu bildiriye rağmen Beyrut vilayetinden merkeze giden bilgiler ışığında sorunların giderilmesi ve bürokrasi trafiğini azaltmak için Meclis-i Vükelada alınan karar gereği Beyrut Vilayeti'nden irtibatı kesilerek Kudüs-ü şerif Sancağına bağlanması kararlaştırılmıştır.⁴⁸

Nâsıra kazası'nın idari taksimat sürecindeki değişiklikler neticesinde Kudüs'e bağlanması idari ve güvenlik açısından sorunlar meydana getirmiştir. Nâsıra Jandarma memuru Halil Efendi'nin halen bağlı oldukları Akka jandarma karakolu müdüriyeti ile ilişkilerinin kesilmediği ve gerek bağlı oldukları Kudüs'ten ve gerek Akka'dan maaşlarını alamayıp zor durumda olduklarını bildiren dilekçesini Seraskerlik makamına göndermiştir.⁴⁹ Bu şekilde Nâsıra jandarma ve polis zabıtları'nın Beyrut vilayetinden ayrılması sonucunda karışıklık meydana gelmiş ve güvenlik güçlerinin idari olarak Kudüs-ü şerif mutasarrıflığı Redif taburuna bağlanmasıyla bu karışıklık nispeten giderilmiştir.⁵⁰ Nâsıra'nın Kudüs'e ilhakını zorunlu kılan Rus ve Avrupalı ziyaretçilerin mürur tezkeresi almalarında yaşadıkları sıkıntıdan meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti kendi sınırları içerisinde seyahat etmek isteyen yerli ve yabancı herkes seyahat için bir izin tezkiresi alma zorunluluğu vardı.⁵¹ Mürur tezkeresi yani geçiş belgesinin Osmanlı Devletinin iç güvenlik teşkilatının bir uygulaması olması dolayısıyla ziyaretçilerin her türlü siyasi ve dini faaliyetlerini engellemek ve denetim altına almak amacıyla uygulanan

⁴⁸ Yazışmalar için bkz: BOA, İ.DH.1443/37 LEF-7, 3 Safer 1324 (29 Mart 1906); BEO, 2812/210876, 28 Safer 1324 (23 Nisan 1906); DH. MKT, 1090/10 Lef 2/4, 7 Rabiulevvel 1324 (1 Mayıs 1906); BEO, 2837/212751, 27 Rebiulevvel 1324 (21 Mayıs 1906); DH. ŞFR, 365/15 10 Rebiulahir 1324 (3 Haziran 1906); BEO, 2843/213186, 11 Rebiulahir 1324 (4 Haziran 1906); BEO, 2866/21490 15 Cemaziyevvel 1324 (7 Temmuz 1906).

⁴⁹BOA, BEO, 2925/219347, 21 Şaban 1324(10 Ekim 1906)

⁵⁰Rus Turist ve ziyaretçilere mürur tezkeresi verilmesi hakkında muafiyetin sağlanması için: bkz; BOA, BEO, 2843/213186, 11Rebiulahir 1324 (4 Haziran1906)

⁵¹ Mübahat S. Kütükoğlu, “ *Mürur tezkiresi*” DİA, İstanbul, 2006, Cilt.32, s. 60.

bir belgedir. Rus ziyaretçileri sadece Kudüs-ü şerifi seyahat etmeleri ile kalmamışlar, Kudüs üzerinden Hayfa, Nablus, Taberiye, Benisâab gibi kazalara da seyahat etmiş olup bu bölgelerden Nâsıra'ya hareket etmişlerdir.⁵² Ancak Rus konsolosluğu kendi tebalarının ziyaret ettikleri yerler için mürur tezkiresi ve pasaport harcından muaf tutulmalarını istediyselerde geçiş tezkiresi kuralı ihlal edilmedi.⁵³ Ziyaretçilerin karşılaşmış oldukları sıkıntılar idari merkezleri ayrı olan bölgelere geçmelerinde geçiş belgelerini yeniden temin etmeleri gerektiğinden ötürü bu sıkıntıyı konsolosluklar aracılığıyla Osmanlı Devletinin resmi makamlarına bildirmişlerdir. Beyrut vilayetinden ayrılıp Kudüs'e ilhak edilen Nâsıra kazası idari yönden sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu idari süreç içerisinde Fransız konsolosluğu devreye girerek ziyaretçiler için çeşitli sorunlar doğuracağı bu idari taksimat'tan endişe duyduklarını iletmişlerdir. Kudüs-ü şerif mutasarrıfı Reşid Beyin yazdığı telgraf'da ise Nâsıra'nın Kudüs'e ilhak edilmesinde Kudüs Rum partikliğinin nüfuzu altına giren Nâsıra Rum metropolidliği siyasi açıdan Rusya'nın müdahalesine maruz kaldığını ancak Antakya Rum patrikliğinin Nâsıra'daki nüfuzu'nun azalmasına neden olduğunu ve Rusya'da kaza'da dini hakimiyet sağlamaya çalıştığını merkeze iletmiştir.⁵⁴

Nâsıra kazası ahalisinden Kudüs-ü şerif mutasarrıflığından ayrılmak istediklerini dile getiren Nâsıralı Ömer el-Abbas ve hanımı'nın yazmış oldukları dilekçede; Nâsıra'nın Kudüs'e bağlanmasındaki siyasi gelişmelerin kendilerini etkilediğini ve bu sürecin ticari ilişkilere zarar verdiğini, Nâsıra'nın Akkaya uzaklığı 5 saat olup Kudüs-ü şerife uzaklığı 3 gün olduğunu bundan ötürü yeniden Akkaya bağlanılmasını istemişler ve bunun üzerine Meclis-i Mahsus-u Vükelaca incelenerek padişah iradesi ile 1909 yılında Nâsıra Akka sancağına bağlanmıştır.⁵⁵

⁵²BOA, DH. ŞFR, 365/15, 10 Rebiülahir 1324(3 Haziran 1906)

⁵³ Nalan Turna, 19. yy' dan 20. yy'a Osmanlı Topraklarında Seyahat, Göç ve Asayiş Belgeleri Mürur tezkireleri, Kaknüs Yay, İstanbul, 2013, s. 213.

⁵⁴BOA, Y. A. RES, 136/45 Lef 3, 24 Safer 1324(19 Nisan 1906); BEO, 2837/212751 Lef 7, 27 Rebiülevvel 1324 (21 Mayıs 1906).

⁵⁵Yazışmalar için: bkz. BOA, DH. MKT, 2705/22 Lef 2, 22 Zilkade 1326 (16 Aralık 1908); Nâsıralı muhtarlar heyeti; Ömer- El Abbas, Seyyid- El Fahum, Tevfik -El Fahum, Corci Kador, Selim Avnullah, Osman Avnullah, Süleyman Corci; DH, MKT, 2668/93, 01Zilkade 1326 (25 Kasım 1908); DH, MKT, 2745/80, 29 Muharrem 1327(20 Şubat 1909); DH, MKT, 2765/75, 20 Safer 1327(13 Mart 1909); DH, MKT, 2773/52, 29 Safer 1327(22 Mart 1909); İ, DH, 1475/43, 9 Cemaziyelevvel 1327 (29 Mayıs 1909).

Nâsıra kazası 1909 yılından itibaren Beyrut vilayeti dahilinde Akka sancağına bağlı olarak Birinci Dünya savaşının bitimine kadar Osmanlı devleti idaresi altında kalmıştır. İngilizlerin Nablus'a girmesi üzerine Osmanlı devleti bu sırada orduyu 4 parçaya ayırarak Nâsıraya ise bir karargâh kurduştur. Bu karargâh tan Nablus'a karşı bir savunma hattı oluşturulduysa da orduda başlayan panik nedeniyle Nâsıradaki savunma başarılı olamamış, İngilizlerin saldırısıyla işgal edilmiş ve 1918 yılında Osmanlı idaresinden çıkmıştır.⁵⁶

2. Kaza ve Köy Yönetimi

1864 Vilâyet Nizamnamesi ile merkezden her kazaya oranın idari, siyasi, mali, belediye ve güvenlik işlerini idare eden birer kaymakam gönderilmiştir. Diğer kazalarda olduğu gibi Nâsıra kazasında idari birim olarak kaymakamın başkanlığını yaptığı kaza idare meclisi, Bidayet mahkemesi, Belediye meclisi, Tahrirat ve Ziraat Odası ve Maarif şubesi yer almaktadır.⁵⁷ Nâsıra'nın idari sınırları içerisinde yer alan köylere bakıldığında bu köy ve nahiyelerin kaza ile bağlantıları yıllara göre değişiklik göstermiş, bazı köyler kazaya dahil olmuş bazıları da başka kazalara bağlanmıştır.

İdari olarak kaza'ya bağlanan köylere baktığımızda H.1316(1898) yılında Akka sancağına bağlı "Teltura" nahiyesi Nâsıra'ya; buranın sınırında olan "Tellü's -Şemâl" karyesi de "Şefa-Amr" nahiyesine bağlanmıştır.⁵⁸ Nablus sancağına bağlı Cenin kazasında yer alan bazı köylerin "Zebuba" "Tin" "Tedor" "Tamra" "Nurs" köyleri "Calud" "Telafer" mezraları ile "Endur" "Sulem" "Dehi" "Naure" "Şatta" "Kumya" "Tibe" köyleri Nâsıra'ya bağlanmıştır.⁵⁹ Devamında ise "Tebe" ve "Tayyib" köylerinin Nâsıra'ya bağlanması söz konusu olmuştur. Bunun üzerine Cenin ahalisinden köy

⁵⁶BOA, DH. ŞFR, 572/2, 7 Safer 1336(22 Kasım 1917).

⁵⁷ Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1318(1900), s.155.

⁵⁸ BOA. BEO 1128/92095, 5 Recep 1316(19 Kasım 1898); DH, MKT, 2147/87, 29 Recep 1316 (13 Aralık 1898); İ, DH, 1359/22, 18 Cemaziyelahir 1316 (17 Ekim 1898).

⁵⁹ Yazışmalar için bkz: Cenin kazasına bağlı olan "Zebuba" köyünün Nâsıra'nın "Afule" ve "Fule" köylerine yakın olması hasebiyle kadın ve erkek 259 nüfuslu köyün Cenin kazasına 2,5 saat ve 5 saat uzaklıkta olduğu Nâsıra kazasına bağlanma talebini köy halkının bildirmesi: BOA, DH, MKT, 325/31, 28 Rebiülevvel 1313(29 Eylül 1894); İ, DH, 1358/4, 20 Zilhicce 1314(14 Haziran 1895); BEO, 1203/90214, 15 Cemaziyellevvel 1316 (1 Ekim 1898); DH, MKT, 2121/86, 6 Cemaziyelahir 1316 (22 Ekim 1898); DH, MUI, 141/41 Lef 2, 17 Muharrem 1329(18 Ocak 1911).

muhtarı Süleyman Efendinin yazdığı dilekçe’de köylerinin Nâsıraya bağlanmasına itiraz etmiş; bunun sebebini, Nâsıra’nın Kudüs’e uzaklığının 4 gün olduğunu ve idari sorunlar doğuracağını ve eskisi gibi Nablus sancağı idaresinde bulunan Cenin kazasına tekrar bağlanmak istediklerini beyan etmiştir.⁶⁰ Ancak Süleyman Efendi’nin dilekçesi değerlendirilmemiş olup 1914 yılında Sultan Mehmed Reşad’ın iradesiyle Sadrazam Said Paşa ve Dahiliye Nazırı vekili Cavid Paşa’nın imzasıyla ismi geçen köyler Nâsıra’ya idari olarak bağlanmış ve bu bağlılık 1917 yılında İngilizlerin işgaline kadar devam etmiştir.⁶¹

Nâsıra idari sınırları içerisinde birçok köy yer alırken bazı köyler ise yer almamıştır. 1872 tarihli Suriye Vilayet Salnamesine göre 21 köye sahiptir bu köylerden “Gadîr” “Ka’ra” “Baka” “İksâl” “Kute” “Ceble” “Tellü’ş-şemâl” “Sur” gibi bazı köyler 1904 tarihli Beyrut Vilayet salnamesinde yer almamış olup bazı köyler eklenmiş ve çıkarılmıştır.⁶² 1904 tarihli Beyrut Vilayet salnamesinde verilen bilgiye göre sahip oldukları nüfusa oranla Nâsıra’da Müslim ve Gayrimüslim muhtarlar tarafından yönetilen 25 köy vardır. Bu köylerin isimleri aşağıdaki çizelgede verilmiştir.⁶³

Saffüriye ⁶⁴	Meşhed	‘Ayn-Mâhel	Ma’lul	Hanifs
Tar’ân	Remane?	Kefr-kenna	Aylût	Fule
Kefr-menda	‘Azir	Reyne	Zebuba	Afule
Bi’âyni	Kesal	Yafa	Cencar	Semuniye
Kevkeb	Debbûriye	Müceydel	Cebata	Telture

⁶⁰ BOA, DH. TMIK. S 74/38, 15 Cemaziyelahir 1326(15 Temmuz 1908).

⁶¹ BOA, DH. EUM. LVZ 20/128, 6 Cemaziyelahir 1332 (12 Mayıs 1914).

⁶² Salname-i Vilayet-i Suriye, 1289, s.245. Ali İhsan Aydın, Osmanlı Filistininde Bir Sancak Akka, Ordaf yay no; 8, İstanbul, 2016, s.176.

⁶³ Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322(1904), s.184-185.

⁶⁴Saffuriye köyünün tafsilatlı Nüfuz defteri için: Bkz. İSA, CZA, 71706/81 D4-63/321, 1328(1912)

3. Kaymakamlık

Osmanlı Devleti 1864 Vilayet nizamnamesi ile idari taksimat ekseninde Vilayetlere vali, sancaklara mutasarrıf ve kazalara kaymakam atamıştır. Kaymakam merkezden kazalara atanan bir idarecidir. Kaymakam İdari olarak sancağa bağlı olup üst birimi Eyalet valisinin emri altında idareyi kaza'da sağlamakla görevli bir memurdur.⁶⁵ Aynı zamanda Devletin merkezileşme sürecinde idarenin otokontrol bir şekilde kaza yönetiminde idari bir denetçidir. Kaymakam kazanın idari, iktisadi, güvenlik ve sosyal faaliyetlerini takip eder. Kaza meclisi başkanı olup kendi olmadığı takdirde kaza idaresinden sorumlu bir vekili vardır. Kaza idaresinde bidayet mahkemesi, belediye meclisi, vesâit-i nakliye komisyonu, tahrirat ve ziraat odası, maarif şubesi, ziraat bankası, ferağ komisyonu, hicaz demiryolu komisyonu, tahsilat komisyonu, rûesay-ı ruhaniye'den teşekkül etmiş idari yönetim kadroları kaymakamın denetimi altında kazanın yürütme işlemlerini gerçekleştirmeye çalışır.⁶⁶

Salnamelere göre kaymakamın yardımcıları; Tahrirat katibi, Nâib ve Mal müdürü olup bazen idari kadrolarda değişiklikler meydana gelmiştir. Kaymakam tüm kaza idari birimlerinin en üst idarecisidir. Kazanın ilk kaymakamı olan Selim Ramazan Efendi'nin 1888 tarihinde vekaleten ataması yapılmıştır.⁶⁷ 1888'in Eylül'ünde asil olarak merkezden Muin Bey kaymakam olarak görevlendirilmiştir. Muin Bey'in sicil defterinde yer alan bilgilere göre İstanbul da doğmuş olup ibtidaiye mektebini bitirdiği iyi derecede Arapça ve Türkçe konuşup yazdığını akabinde ilk memuriyete Beyrut Vilayeti mahalle müdürlüğüne atandığı ve memuriyetin lağv edilmesiyle 2 bin kuruş maaşla Lazkiye duhan müdürlüğüne atandığı görülür aynı yıl Beyrut Rûsumat amirliğine görevlendirilmiştir. 1869 H.(1286) yılında Suriye vilayetine bağlı Hısnülekrad kazası kaymakamlığına, 1871 yılında Trablusşam sancağına bağlı Beka kazası kaymakamlığına,

⁶⁵ Vülat-ı İzam ve Mutasarrıfın-i kiram ile Kaymakamların ve Müdürlerin Vezâifini şâmil Talimâtıdır, 1281, s. 19.

⁶⁶ Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s.182-183.

⁶⁷ Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s.186. Selim Ramazan Efendi Nasıra kazası kaymakam vekilliği yaptığı döneme bkz. BOA, DH. MKT 1636/8, 27 Haziran1305.Selim Ramazan efendinin H.1309 (2 Eylül 1891) tarihinde vefat etmesi hasebiyle zevcesi Zeynep hanıma memuriyet-i mülkiye kanunnamesinin 35, 36 ve 39'uncu maddelerine göre hizmet yılları hesaplanarak tekaüd sandığından 152 kuruş maaş bağlanmıştır: BOA, ŞD, 944/17, 16 Şevval 1313(31 Mart 1896).

1872 tarihinde Safita kazası kaymakamlığına, 1881 yılında Cebel-i dürrüze ve oradan son kaymakamlık yeri olan Akka sancağına bağlı Nâsıra kazası kaymakamlığına atanmıştır.⁶⁸ Muin bey 20 senelik kaymakamlık hizmetini Beyrut ve Suriye vilayetlerinde başarılı bir şekilde idarecilik yaparak rütbe-i salis tevcihiyle Nâsıra kaymakamlığı görevini ifa etmiştir.⁶⁹ Muin Bey 1890 yılında vefat etmiştir.⁷⁰ Muin Bey'in yerine İbrahim Bey atanmış olsa da ataması gerçekleşmemiştir.⁷¹ Yerine Mehmed Şakir Efendi vekaleten atanmıştır.⁷² Bu yıl içerisinde Beyrut vilayeti mektubi kalemi müdürü İbrahim Edhem Beyin tayin edilmesine rağmen kendisi uygun görülmemiş yerine kaymakam olarak Mehmed Said Bey atanmıştır.⁷³

Kaymakam Mehmet Said Bey Nâsıra kazası kaymakamlığına üç defa atanarak Nâsıra'nın en uzun görevde kalan idarecisi olmuştur. İlk ataması 1891 yılında Nâsıra kazasına, Kıbrıslı Sadrazam Kamil Paşa'nın imzasıyla atanmıştır.⁷⁴ İkinci olarak 6 Mart 1316-1317 arası ve üçüncü kez rütbe-i salis terfisiyle son ataması H. 1318'de gerçekleşmiştir.⁷⁵ Mehmet Said Bey Miralay Çerkez İsmail Bey'in oğlu olarak H.1862 (1846) yılında Sayda'da doğmuş olup, Beyrut vilayet ibtidaiyesinde eğitim görmüş iyi derecede Arapça, Türkçe okur yazar ve konuşur durumdadır. Mehmed Said Bey sırasıyla Beyrut muhasib kalemine, tahrirat kalemine, Suriye emval müfettişliğine, Hama sancağı tahrirat müdürlüğüne, 1500 kuruş maaşla iki defa vekaleten Sayda kaymakamlığına, H.1299 senesinde Safed kaymakamlığına ve aynı senenin sonunda Taberiya kazası

⁶⁸ BOA, İ.DH 1098/86053 Lef 2-3, 24 Zilhicce 1305(1 Eylül 1888). Salname-i Vilayet-i Beyrut, s.86.

⁶⁹ BOA, DH.MKT 1538/60, 24 Zilhicce 1305(1 Eylül 1888); İrade-i Seniye ile Muin Bey'e Rütbe-i Salis tevcih edilmiştir: DH.MKT 1548/75 ,1 Muharrem 1306.

⁷⁰ Muin bey'in 30 Aralık 1890 yılında Nasıra kaymakamı iken vefat etmiş. Maaşı hesaplanarak ailesine bağlanan 468 kuruşu hanımları olan Hayriye ve Sıdika hanıma 17 şer ve kızı Münire ye 234 kuruş maaş tahsisatı Mülkiye ve Adliye dairelerince kendilerine maaş bağlanmıştır: BAO, ŞD 910/31,20 Cemaziyelevvel 1319(4 Eylül 1901); DH, MKT, 1817/114, 29 Recep 1308. DH. MKT, 1865/18, 29 Muharrem 1309.

⁷¹ BOA, DH. ŞFR, 174/60 ,20 Cemaziyelevvel 1308(1 ocak 1891).

⁷² Salname-i Vilayet-i Beyrut,1322, s.186.

⁷³ BAO, DH. MKT, 1807/117, 1 Recep Salı 1308 (10 Şubat 1891).Salname-i Vilayet-i Beyrut, s.86.

⁷⁴ BOA, İ. DH, 1212/94956, 25 Cemaziyelahir 1308 (5 Şubat 1891); DH. MKT, 1812/83, 15 Recep 1308(24 şubat 1891).

⁷⁵ Salname-i Vilayeti-i Beyrut,1322, s.186.

kaymakamlığına, H.1303 yılında Akka kazası kaymakamlığına oradan, Beka kazası kaymakamlığına ve Balbek kazası kaymakamı olmuştur. Aynı yıl Humus kasabasında vergi toplanması sırasında Hristiyan ziyaretçilerle kolluk kuvvetleri aralarında meydana gelen çatışmayı bizatihi engel olmuştur. Mehmet Sait Bey göstermiş olduğu faydalı hizmetleri takdir edilerek rütbe-i sani'den rütbe-i salise yükseltilerek mükâfatlandırılmıştır. Kendisi hakkında bir çok şikâyet meydana gelmiştir. İngilizlerin Sur kazasına barut getirdikleri ve bu barutları gümrük tarifesinden illegal yolla iç kesimlere girmesine göz yumduğuna dair şikâyet mevcuttur. Yine şikâyetin devamında ise 4 Fransız sivil vatandaşının Sur kazasına gelip matrahhaneye girmeleri üzerine zabıtalardan kendisine haber vermediği ve bu olaydan sonra Cenin kaymakamı ile yer değiştirilmesine karar verilmiştir.⁷⁶ Mehmed Said Bey, Nâsıra kazasına atanması ile bölgede idareyi sağlamayı çalışmış olup dini ve etnik yapıları geçmiş tecrübesiyle çözümlenmeye çalışmıştır.

Mehmet Sait Bey, Nâsıra kazası kaymakamlığı sırasında hakkında çeşitli suçlamalarla karşılaşmıştır. Bu suçlardan kendisinin hukuksuz yere birkaç mülkü zimmetine geçirdiği ve zahire ihracında para aldığı iddia edilmiş ve bu olay Beyrut vilayeti Mahkeme-i Şeriye'ye intikal etmesi üzerine iddiaların asılsız olduğu anlaşıldığından dava düşmüştür.⁷⁷ Gayrimüslimlerin Nâsıra'da inşa faaliyetlerine girişmeleri ve arazi alım satımı yapmalarına rıza göstermesi üzerine kaymakam Mehmet Sait Bey hakkında tahkikatın başlatılmasını bizatihi Sultan II. Abdülhamid istemiş ve bu tahkikat sonuçlanıncaya kadar işten el çektirilmiştir. Soruşturma neticesinde giden ve gelen evraklarda kaymakama isnat edilen suç; Döm de Nezareth(Les Domesde Nazareth) kilisesi inşasında yapının aslında yer almayan iki oda ve bir mutfak'ın inşa edilmesine müsaade etmesi ve halktan Hori Mihayil'in tasarrufunda bulunan bahçesi ve Meclis-i kaza idaresi azasından Şibli Efendi'nin arsasını rahiplere gayri resmi olarak vermeye teşebbüs etmesidir.

⁷⁶ Mehmet Sait Bey hakkında tafisilatlı bilgi için tercüme-i haline bkz; BOA, İ.DH 1372/31 Lef 2, 1 Rebiülahir 1307(25 Kasım 1889).

⁷⁷ BOA. BEO 490/36729 Lef 3,11 Cemaziyelahir 1312 (10 Aralık 1894)

Ancak bu sahipli arazilerin rahiplerin istedikleri, kiliseye ek olarak 2 oda ve 1 mutfak inşa etmeleri için Almanya devleti tebasından mühendis Lendeli ve rahip İklaris imzalı inşa etme ruhsatı ve talep dilekçesini kaymakam Mehmet Sait Bey mal ve tapu kalemlerine bildirmemiştir. Daha kaç gayrimüslim itikat ve mezhep mensuplarına izin verdiği bilinmediğinden dolayı bu olaylar mutakiben muhakeme altına alınmıştır.⁷⁸ Muhakeme neticesinde ise ruhsatsız olarak kilise yapılmasına izin vermesi ve kaza bütçesinde usulsüzlükler yaptığı akabinde Nâsıra'da inşa edilen hükümet konağı ve tamirâtı için halktan para toplayıp konak için sarf etmediği gibi gerekçelerle işten el çektirilmiştir.⁷⁹

Nâsıra kazası kaymakam atamaları sıklıkla yer değişmiş olup genellikle bir veya iki yıllık görev süreleri ile tayin edilmiş ve kendine yakın kaza kaymakamları ile yerdeğiştirmeleri söz konusu olmuştur. Böylece kazada idari sorunlar doğmuş, kaymakamlar görev yerlerine alışmadan başka bir kaza idarecisi olarak görevlendirilmiştir. Mehmet Sait bey'in kaymakamlıktan ayrılmasıyla bir sene aralıklarla Salih Rekab Bey görevlendirilmiştir.⁸⁰ Sonrasında Cemal Bey atanmış akabinde vekaleten Misbah Ramazan Efendi atanmışsa da bu kaymakamın görevi kısa sürmüş ardında yerine Kabanizade Ahmet Muhtar Efendi atanmıştır.⁸¹

⁷⁸ Mehmet Sait Bey hakkındaki tahkikat için bkz; BOA. ŞD, 2292/25, 10 Şaban 1318(3 Aralık 1900).

⁷⁹ BOA. DH. MKT, 2427/86, 19 Recep 1318(12 Kasım 1900); DH. MKT 2466/111, 7 Zilhicce 1318 (28 Mart 1901).

⁸⁰ Safed kazası kaymakamı Ali Mansur tarafından yazılan Beyrut Vilayetine gönderilen telgrafname ve muhaberat da eski Safed kaymakamı olan Salih efendinin hakkında şikayet olmadığı Nâsıra kazası kaymakamı Mehmet Sait bey hakkında Müslim ve gayrimüslim ahalinin şikayetde bulunduğu ve Salih efendi ile yer değiştirmesinin uygun olmaması durumunda ise Beşinci Orduyu hümayundan bir tahkik memuru gönderip halkın şikayetlerinin dinlenmesini istenmesi üzerine Salih beyin Nâsıra kaymakamı ile yer değiştirmesine Beyrut vilayet meclis idaresinden buyrulmuştur: BOA, DH. MKT, 349/7, 18 Şaban 1312(14 Şubat 1895).

⁸¹ Ahmet Muhtar efendi Beyrut vilayetine bağlı Sahyun ,Akka ve Hayfa kazaları kaymakam vekilliğinde bulunmuş olup Nâsıra kazasında çok kısa bir süreliğine kaymakamlık yapan Cemaleddin efendinin Suriye vilayeti dahilinde yer alan Kuneytır kazası kaymakamlığına atanması üzerine Nâsıra kazasına Kabanizade Ahmet Muhtar efendi görevlendirilmiştir:BOA, BEO, 765/57348, 22 Şevval 1313(6 Nisan 1896); BEO, 754/56537, 10 Zilkade 1313(23 Nisan 1896).

1897 yılında Kabanizade Ahmet Muhtar Efendi Bingazi sancağı dahilinde yer alan Merc kazasına, Merc kazası kaymakamı Hamid Refai Efendi Nâsıra kaymakamlığına tayin edilmiştir.⁸² Yine aynı yıl içersinde Rasih Efendi kaymakamken, Safed kazası kaymakamı Selim Mekki Efendinin felç olması üzerine emekliliğe ayrılmasıyla, Rasih Efendi Safed kazasına kaymakam olarak gitmiş ve yerine Safita kazası kaymakamı Nizameddin Bey görevlendirilmiştir.⁸³ Nizameddin Bey 26 Mayıs 1898 tarihinde 1575 kuruş maaşla Nâsıra kazası kaymakamı olarak ataması yapılmıştır.⁸⁴ 1900 H.(1317) yılında Mehmet Sait Bey atanmış ardından aynı sene içerisinde vekaleten Nuri Efendi, Mehmet Emin Bey, Subhi Efendi, Rauf Eyyubi Efendiler ise vekil kaymakam olarak görevlendirilmişlerdir.⁸⁵ Mehmet Sait Bey Salisen rütbesiyle tekrar atanmıştır.⁸⁶ 1903 H.(1320) tarihinde Fevzi Mülki 1904 H.(1321) Hamid ve Naib Hüseyin Hüsnü Efendiler vekalet'en atanmış olup yılın sonunda asaleten Mehmet Emin Bey tayin edilmiş ve Cemal Beyle yerleri değiştirilerek Nâsıra kazası kaymakamı Cemal Bey olmuştur.⁸⁷

⁸²Hamid Rafihi efendi mazuliyet maaşı talebinde bulunmuş olup Basrülharir ve Merc kazası kaymakamlıklarında idareci olarak hizmet etmiş olup son görev yeri de Nâsıra kazası ile görevlendirilmiştir. BOA, DH. MKT,1216/24, 23 Safer 1326 (27 Mart 1908); BEO, 872/65385, 13 Cemaziyelahir 1314 (19 Kasım 1896).

⁸³ Kaymakam değişikliği için Safita kaymakamlığına Mercuuyun kaymakamı Hamid bey, Mercuuyun kaymakamlığına Taberiye kaymakamı Seyyid Galip ,Taberiye kaymakamlığına ise Halilü'r-rahman kaymakamı Mehmet Ferit efendi atanmıştır. BOA. BEO ,1214/91047, 26 Cemaziyelevvel 1316 (12 Ekim 1898); İ. DH, 1359/11 Lef 2, 22 Cemaziyelahir 1316 (7 Kasım1898). BEO, 1223/91724, 25 Cemaziyelahir 1316(10 Kasım 1898).

⁸⁴Nizameddin Bey Mirimirandan esbak Kars mutasarrıfı Şerif paşanın oğlu olup 1284 yılında Divan-ı Ahkam-ı Adliye mektubi kaleminde çalışmıştır. Ayrıntılı bilgi için Nizameddin Beyin tercüme-i haline: bkz. BOA, İ. DH, 1372/31, 25 Cemaziyelahir 1316(10 Kasım 1898).

⁸⁵Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s.186.

⁸⁶Bazı nedenlerden dolayı Sur Kaymakamı Yahya Efendi Cemâin kaymakamlığına Cemâin kaymakamı Ferid Efendinin Cenin kaymakamlığına, Cenin Kaymakamı Mehmet Sait Bey Nâsıra'ya Nâsıra kaymakamı Nizameddin Bey Sur' kazası tayin taleb edilmiştir. BOA, DH. MKT 2295//10, 7 Ramazan 1317(9 Ocak 1900); DH, MKT, 2251/86, 21 Zilhiccel 1317 (22 Nisan 1900).

⁸⁷ Nâsıra kaymakamı Mehmet Emin Efendi'nin taltifleri ile Nâsıra kaymakamlığına Sur kaymakamı Cemal Bey'in tayini mülkiye komisyonun kararıyla irade-i seniye'dir. BOA, BEO, 2519/188917, 28 Zilhicce 1322(5 Mart 1905).

Beyrut vilayet salnamesinde yer alan bilgiye göre en son görevli olan kaymakam Mehmet Emin Beydir.⁸⁸ 1907 H. (1325) yılında yine Nâsıra'da kaymakamlık yapmış olan Rasih Efendi tayin edilmiştir.⁸⁹ 1915 H. (1333) yılına gelindiğinde ise Fevzi Mülki Efendi atanmıştır. Ancak Nâsırayı Osmanlı Devleti'nin menfaatleri doğrultusunda idare etmekten aciz olduğu ve Ortodoks olması sebebiyle de kaza da gayrimüslimlerin lehine kararlar alması sonucunda Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya savaşına girmesiyle Fevzi Mülki Bey'in Devlet için idari, siyasi sorunlar getireceği anlaşıldığından görevinden azledilip, Safed kazasına kaymakam olarak tayin edilmesi ise tereddütle karşılanmıştır.⁹⁰

Fevzi Mülki Efendi'den sonra Ruhi Bey'in ataması yapılmış fakat yöre halkının şikayeti üzerine görevinden azledilmiş yerine Lübnan Tahrirat Müdürü Yusuf el-Hakim getirilmiş kendisi Rum Ortodoks'u olması, Nâsıra'daki Hristiyanları memnun etmiş ve ataması uygun görülmüştür.⁹¹ İttihat ve Terakki yönetimi kaymakam Yusuf el-Hakim'i devlet ve kaza idaresi için sakıncalı görmüş ve bu minval üzere Dördüncü Ordu kumandanlığının emri gereği, Beyrut Vilayetince Birrüseba kazası kaymakamı Halid Bey görevlendirilmiştir.⁹² Halid Bey Birinci Dünya savaşının son yıllarında bu zorlu süreçte idareci olmuştur. Dördüncü Ordu Komutanı ve Bahriye Nazırı olan Cemal Paşa, Beyrut Valisi Azmi Bey'le birlikte ilk önce Safed'e sonrasında Nâsıra'ya bir kısım ziyaret gerçekleştirmeleri ve bu ziyarette kaymakam Halid Beyle görüşerek kaza ile ilgili bilgiler almıştır. Bu çerçevede Nâsırayı öncelikli olarak İngilizlere karşı istihkâm edilmesini ve muhafazası için hazırlıkların yapılıp düşmanın Kudüs'e girmesini önleyici tedbirler sunmuştur.⁹³

⁸⁸Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s.186.

⁸⁹Merciuyûn kazası kaymakamı olan Rasih Efendi den memnun olmayan kaza halkının şikayeti neticesinde Nasıra kazası Kaymakamı Hamid Efendi ile yerleri değiştirilmiştir. BOA, İ. DH, 1352/28 Lef 5, 11 Şaban 1325 (19 Eylül 1907).

⁹⁰Fevzi Mülki Efendi hakkında Dördüncü Ordu Komutanı Cemal Paşaya çekilen telgraf için bkz. BOA, DH. ŞFR, 55/74, 28 Zilkade 1333(7 Ekim 1915).

⁹¹Yazışmalar için bkz; BOA, DH. ŞFR, 480/56, 7 Şevval 1333(18 Ağustos 1915): DH. ŞFR 55-A/216, 3 Zilkade 1333(12 Eylül 1915): İ. DH , 1516/56, 23 Zilkade 1333(2 Ekim 1915).

⁹²BOA, İ. DH, 1516/69, 3 Zilhicce 1333(12 Ekim 1915); BEO 4504/337759, 7 Cemaziyelevvel 1336(10 Mart 1918).

⁹³BOA, DH. İUM. EK 14/70, 12 Zilhicce 1334(10 Ekim 1916).

Cemal Paşa'nın Cebel-i Lübnan Tahrirat müdürü ile şifreli olarak telgrafla görüştüğü Yusuf Bey, Lübnan'da idareci yokluğundan sıkıntı çekildiğini beyan etmiş akabinde Cemal Paşa hükümet merkezinden Arapça ve Fransızca bilen ahlaken üstün vatan ve millete hizmet edecek şuurlu Türk gençlerinden gönderilmesini merkezden talep etmiştir.⁹⁴ Bir yıl sonra ise İngilizlerin Nablus'a girmek üzere oldukları sırada Nâsıra'da bir karargâh tesis edildiği ve Ordu'nun 4 parçaya ayrıldığı ve askerler arasında panik yaşanmış olması hasebiyle askerleri teskin edip kaza merkezinde düzeni sağlayan kaymakam Halid Bey bu süreci başarıyla yönetmiştir.⁹⁵ Fakat Halid Bey Halep merkez kaymakamlığına nakledilmesi üzerine yerine vilayetçe münasip birinin atanması kararlaştırılmış ve vekâleten Hüsnü Efendi görevlendirilmiştir.⁹⁶ Hüsnü Efendi Nâsıra'yı vekâleten idare etmek ve merkezden çıkarılmak istemediğini beyan etmiştir.⁹⁷ Bu süreçten itibaren Osmanlı Devleti Suriye ve Lübnan vilayetlerine bağlı kazalarda idareci sıkıntısı çekmiştir, Birinci Dünya savaşı'nın zorlu süreci yönetimi etkilemiş devlet memurları yavaş yavaş ayrılıp ya merkeze gitmişler veya işgal kuvvetlerine bulundukları bölgeleri teslim etmek zorunda kalmışlardır.⁹⁸ Nâsıra 1918'den itibaren Osmanlı Devletinin bölgeden ayrılmasıyla birlikte işgal kuvvetleri tarafından idarere edilmiştir.

4. İdare Meclisi

İdare Meclisleri Vilayetlerin alt birimleri olan liva ve kazalarda sırasıyla mutasarrıf ve kaymakamın başkanlığında liva ve kazalarda olmak üzere yer almıştır.⁹⁹ Nâsıra kaza idare meclisi kaymakam Mehmet Said Bey'in başkanlığında iki müslim ve iki gayrimüslim olmak üzere dört azası vardır. Azalar'dan kazanın önde gelen ailelerinden Fahumzade Şeyh Ömer Efendi Naib sıfatıyla, Genc Ağa el-Esad Efendi Müftü sıfatıyla, İlyas Sebağ Efendi mal müdürü ve İlyas Menam Efendi ise tahrirat katibi görevindeyken H.1318 tarihli Beyrut Vilayet Salnamesine göre görevliler değişmiş ve

⁹⁴BOA, DH. EUM. KLU 8/13, 3 Recep 1335(25 Nisan 1917).

⁹⁵BOA, DH. ŞFR 572/2, 7 Safer 1336(22 Kasım 1917).

⁹⁶BOA, DH. ŞFR 84/36, 1 Cemaziyelevvel 1336(12 Şubat 1918): DH. ŞFR 84/136, 12 Cemaziyelevvel 1336(23

Şubat 1918): DH. ŞFR 85/118, 30 Cemaziyelevvel 1336(13 Mart 1918).

⁹⁷BOA, DH. ŞFR 87/167, 20 Recep 1336(1 Mayıs 1918).

⁹⁸BOA, DH. ŞFR 91/172, 25 Zilkade 1334(1 Eylül 1918).

⁹⁹ İlber Ortaylı, Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840- 1880, TTK Yayınları, 3.Baskı, Ankara, 2018, s. 81.

yerlerine kaza hakimi (Naib) Mahmud Hamdi Efendi, Mal müdürü Misbah Efendi, Tahrirat katibi ise Yusuf Ziya Efendi idare meclis üyeleri olarak bulunmuşlardır.¹⁰⁰ Böylece kaza meclis idaresinden sorumlu olmuşlardır. Nâsıra Hristiyanlar tarafından mukaddes bir mekan sayılmasından ötürü idare meclisinde Hristiyan üyelerin Müslüman üyelere karşı nüfuz üstünlüğü sağlamaları öngörüldüğünden meclis idaresinde gayrimüslim üyelere daha fazla yer verilmemiştir.¹⁰¹

Kaza'nın idare meclis odasının kullanımı noktasında bazı mefruşatlar gerekli görülüp meclis üyeleri tarafından tespit edilen bu eşyaların yenilenmesi veya yeniden temin edilmesi için sarfı luzüm gösterilen malzemelerin, 1000 kuruşluk kısmı kaza memurların maaşından karşılanmasını geri kalanı 7103 kuruş 15 para'nın ise Akka mutasarrıflığı eyyamı halinden ödenmesinin idare meclisinin aldığı karar gereği Beyrut vilayetine bildirilmiştir.¹⁰² Merkez tarafından idare meclis odasının ihtiyaçları Beyrut vilayetinden karşılanmıştır.

5. Belediye Meclisi

Osmanlı Devletinde ilk Belediye kurumları'nın değişim ve dönüşüm safaları Tanzimat döneminde görülmektedir. Tanzimat dönemiyle modern belediyelere dönüşüm süreci 19. Yüzyılda Osmanlı şehir ve kazalarında “ yerel hizmet” ve “ beledi örgüt” olarak tanımlamasıyla başlamıştır.¹⁰³ Tanzimattan sonraki süreçle Osmanlı Belediye teşkilatının temelleri hukuki olarak I. Meşrutiyetle birlikte atılmıştır.¹⁰⁴ Ancak taşra şehir ve kazalarında modern teşkilatlanma 8 Ekim 1864 vilâyet nizamnamesiyle başlanılmış ve nizamname maddeleri gereği liva ve kaza merkezlerinde seçimli üyelere oluşan meclis-i belediler bulunması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁵ Vilayetler de yer alan şehir ve kazalarda

¹⁰⁰BOA, DH. MKT 2500/5, 1 Rebiülevvel 1319(18 Haziran 1901).

¹⁰¹Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1318, s. 155. Salmeler basım yıllarına göre görevli memur sayılarında değişiklik göstermiştir.

¹⁰²BOA, DH. MKT, 821/30, 23 Rebiülevvel 1322(7 Haziran 1904); ŞD, 2742/8, 23 Rebiülahir(7 Temmuz 1904); BEO, 24000/179974, 15 Cemaziyelahir 1322(27 Ağustos 1904).

¹⁰³ Tarkan Oktay, “ *Osmanlı Döneminde Modern Belediye Kurumunun Doğuşu ve Gelişimi*”, Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi, Ed: Erol Özvar- Arif Bilgin, Türkiye Dünyası Belediyeler Birliği, Yayın No:2, İstanbul, 2008, s.384.

¹⁰⁴ İlber Ortaylı, “ *Belediye*”, DİA, İstanbul, Cilt:5, s. 402.

¹⁰⁵ Ortaylı, a. g. m. s. 402.

belediye meclisleri teşkil edilerek nüfuslarına göre üyeler seçilip atamaları yapılacaktır.¹⁰⁶ Teşkil edilen Belediye meclislerinde müslim ve gayrimüslim üyelerden oluşan bir meclis idaresi bulunmaktadır. Belediye meclisleri tüm kazalarda teşkil edilerek kazaların beledi sorunlarıyla ilgilenir. Akka sancağı idaresi altında yer alan Nâsıra kazası belediye meclisi yöre halkının nüfusundan dolayı Müslim ve gayrimüslim üyeleri bulunmaktadır. Belediye meclisinin yöneticisi belediye reisi Abbas Fahumzade Efendi ve kendisine eşlik eden azalar ise Hüseyin Ağa Ebu Hamd, Esad Avdi, Koste Beşare, Halil Tenuş, İbrahim Leham, Salih Cısr, Doktor Corci ve katip Ebu'l Nasr belediye meclisini oluşturan üyelerdir.¹⁰⁷ Belediye meclisinde yıllara göre azalar da değişiklik göstermiş fakat Müslim ve gayrimüslim aza oranı dengede tutulmaya çalışılmıştır.

Belediye Meclisi, Meclis idaresi ile birbirine bağlı bir şekilde kazanın beledi ve sosyal sorunlarını çözmeye çalışmışlardır. Belediye meclisi sosyal sorunları çözmeye yönelik ilk olarak Nâsıra kazası ahalisinden Mekkareci Mehmed Salih isimli şahsın üzerine yıldırım düşmesi sonucunda felç geçirmiş ve bir süre sonra vefat etmiştir. Geride kalan zevcesi Fatma ile 4 küçük çoğunun geçimini karşılayacak kimse olmadığından Belediye Meclisine başvurarak yardım istemeleri neticesinde, Belediye Meclisi tarafından Meclis varidatından aylık 40 kuruş maaş bağlayarak ihtiyaçları giderilmiştir.¹⁰⁸ Böylece Belediye meclisi kaza halkının sosyal sorunlarını gidermeye çalışmıştır.

Belediye meclisinin bazen kendi içerisinde yaşanan olaylardan dolayı anlaşmazlıklara düştüğünü görmekteyiz. Yaşanılan anlaşmazlığa bakıldığında Nâsıra kazası kaymakamı Fevzi Mülki Efendi'nin zamanında Belediye Meclis reisi Mehmed Said Fahum Efendi ile mal müdürü Hüseyin Şükrü arasında yönetsel bir husumet çıkmış ve bu husumete kaymakam Fevzi Mülki Efendi de dahil olmuştur. Bu husumet mahkemeye intikal etmişse de Akka sancağı meclis idaresi husumeti davaya dönüştürmeden taraflar arasında uzlaşmayı sağlayarak kapanmasını sağlamıştır.¹⁰⁹ Belediye meclisi'nin görevleri arasında beledi işleri tartışıp karara bağlarken, yıllık bütçeyi hazırlar, inşaatlara karar verir, mukavele imzalar ve mâli kontrolü sağlardı.¹¹⁰ Belediye

¹⁰⁶ Vilayat-ı Belediye Kanunu, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1294, s.2.

¹⁰⁷ Salname-i Vilayeti Beyrut, 1318, s.297.

¹⁰⁸ BOA, ŞD, 2278/19, 15 Cemaziyelevvel 1307 (7 Ocak 1890).

¹⁰⁹ BOA, ŞD, 2319/43, 22 Muharrem 1324 (18 Mart 1906).

¹¹⁰ Ortaylı, a. g. m, s. 401.

meclislerini merkezden gelen müfettişler tarafından denetlemeye tabi tutulur. Bu denetleme ile Belediye meclis üyelerinin üstlerine düşen görevleri yerine getirip getirmediğini idari olarak kontrol etmeye çalışmışlardır.

Buna mutakiben merkezden görevlendirilen Mülkiye Müfettişi Esat Beyin teftiş ettiği, Nâsıra belediyesi hakkında tuttuğu rapora göre; Belediye dairesinin rüsum, ihale ve müzayedeleri sarf-ı keyfiyetine göre harcamaları ve yıllık hasılat raporlarının incelenmesinde çıkan bilgilerde belediyenin harcamalarında usulsüzlük yapıldığı ve kaymakamın şahsi yol masraflarını belediyeden karşılandığı, belediye sandık emininin erbab-ı ehliyeteye sahip olmadığı ve belediye sandığının 226 kuruş 18 para borcunun olduğu ve bu yıl ise belediyenin bütçe açığı verdiği tespit edilmiştir. Raporun devamında ise belediyenin keyfi olarak bazı rüsum ve vergilendirmeye gitmesi ve belediyenin kendi borcunu halktan tahsil edildiği anlaşılmıştır. Merkezden habersiz ve kanun-u nizamiyeye aykırı vergilendirmeye gittiklerini belirten Esat Bey raporunu tamamlayarak Beyrut vilayetine iletmiştir.¹¹¹ Böylece Belediye Meclisi kaza'nın hertürlü idari, sosyal ve iktisadi idaresini sağlayarak kordinasyonlu bir sistem oluşturulmuş ve kaza kaymakamına kanun ve nizamla göre yardım etmeye çalışmışlardır.

6. Bidayet Mahkemeleri

Osmanlı devleti hukuk tarihinde mahkeme yapısındaki en köklü değişikliği Tanzimat sonrasında yaşamış ve klasik dönem tek hakimli mahkemeler, yerini toplu hakimli mahkemelere bırakmaya başlamıştır.¹¹² Tanzimat'ın ilanına kadarki dönemde klasik Osmanlı hukuku devam ettirilmiş. Tanzimat sonrasında çıkarılan 1864 vilayet nizamnamesi ile sancak, vilayet ve kazalarda nizamiye mahkemeleri kurulurken kazalarda genellikle bir kadı'nın başkanlığında müslim ve gayrimüslimden üç üye olmak üzere dava meclisleri oluşturulmuştur.¹¹³ 1879 tarihinde I. Meşrutiyet dönemi ile yeni yapılan düzenlemeyle Nizamiye mahkemeleri ceza ve hukuk daireleri olmak üzere iki kısma ayrılarak birincisi Bidayet mahkemesi iken ikincisi istinaf mahkemesi olarak oluşturulmuştur. Bidayet Mahkemeleri hem kaza, livavilayet merkezlerinde

¹¹¹BOA, DH. UMVM, 92/42, 24 Ramazan 1335(14 Temmuz 1917).

¹¹² Mehmet Akif Aydın, “ *Mahkeme*”, DİA, İstanbul, 2003, Cilt: 27, s.344.

¹¹³Mehmet Günay, “*Kırkağaç Bidayet Mahkemesi Kayıtları*”, Celal Bayer Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Manisa, 2014, Cilt:12, sayı:3.s. 99.

bulunmaktaydı.¹¹⁴ Kaza da nüfusa göre sayısı artan mahkeme üyeleri genellikle merkez tarafından yapılan düzenlemeyle bir standart oluşturulmasıyla bir başkan ve iki üyeden meydana gelmiştir.¹¹⁵ Başkatip üye bulunmadığı zamanlarda üyelerin yerine bakardı.

Bidayet mahkemeleri kazada suç ve ceza hukuku alanına giren tüm konulara kabahat ve cinayet derecesinde işlenmiş suçlarla ilgili davaları görür ve sonuca bağlardı. Eğer dava cürüm veya suçun içinden çıkılmaz hale geldiği takdirde bağlı bulunduğu sancağa veya vilayete havale edilirdi. Nâsıra kazası Bidayet mahkemesi reisi (Naib) Mahmud ve Hüseyin Hüsnü efendiler, Başkatip Abdulvahap Faik ve Cemil Efendiler, Mukavelet muharriri Ahmed Saffedi Efendi, Mustantik muavini Sadededdin ve Kemal Efendilerle birlikte üye olan azalar ise Ali el- Esad Ağa, Şibli Cibran Efendi, Osman Avnullah Efendi, İlyas Menam efendilerden oluşmuştur.¹¹⁶ Bidayet mahkemesinin memurlar sınıfı arasında mübaşirler de önemli bir yere sahiptir. Mübaşirlik kurumu görevi gereği kaza'nın mahkeme işlerine yardımcı olmuştur.¹¹⁷ Mübaşirlik Osmanlı'nın klasik kuramlarındaki görev yetkisi, Tanzimat fermanı ile daraltılmış olup mahkemenin gelir ve giderlerini aynı zamanda adli ve bürokrasi işlerini yapan bir personel halini almıştır. Bidayet mahkemesi Mübaşiri Mahmud Ağa uzun bir dönem mübaşirlik hizmetinde bulunarak kaza da adli nizamın sağlanmasına yardımcı olmuştur.¹¹⁸

Mahkeme aza üyeleri arasında atama, seçilme ve tayin gibi hususlarda bazı anlaşmazlıklar çıkmıştır. Bidayet mahkemesi aza üyelerinden Raci Efendi kadro dışı bırakılarak yerine yeni bir aza tayin edildiği öğrenilmesi üzerine, seçim kanuna uyulmadığı gerekçesiyle vilayet komisyonunca seçim iptal edilerek Raci Efendi tekrar aza üyeliğine geri dönmüştür.¹¹⁹ Buna benzer olarak gayrimüslim aza seçiminde de hukuksal temsiliyet sorunu yaşanmıştır. Nâsıra kazası azalığına seçilen Ortodoks

¹¹⁴ Günay, a. g. m, s. 99.

¹¹⁵ BOA, BEO, 398/29829, 3 Zilkade 1311 (8 Mayıs 1894).

¹¹⁶ Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1318, s. 296. Şibli Cibran Efendi, İyas Menam ve kardeşi meclis İdare azası Beşare Menam'ın ve diğer bazı meurların emalak beyanlarına dair: Bkz. CZA, 92/10, 13 Cemaziyelevvel 1300(22 Mart 1883) Biadayet Mahkmesi Defteri.

¹¹⁷ Cahit Telci, “Osmanlı Devletinde 18.Yüzyılda Muhallefat ve Müsadere Süreci”,Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt: XXII, Sayı: 2, 2007.s.15.

¹¹⁸ Mübaşiri Mahmud Ağanın Sicil defterine bkz. BOA. ŞD 1003/42, 22 Zilhicce 1319(1 Nisan 1902).

¹¹⁹ BOA, ŞD, 2795/57, 25 Zilkade 1328(28 Kasım 1910).

cemaatinden Beşare Kusvar'ın yerine, nizama uygun olmadığı halde bir başkasının atanması ahalinin dikkatini çekmiş ve Merkez, kazaya karşı olumsuz bir düşünce hasıl olmasına sebebiyet vermemek için Beyrut vilayetince gereği yapılarak Beşare Kusvar azalık görevine tekrardan tayin edilmiştir.¹²⁰ Kazada gayrimüslimlerin çok olması hasebiyle merkez tarafından memur dağılımı eşit tutulmaya çalışılmıştır. Özellikle Bidayet mahkemesi çalışanları kazanın yargı işlerini hızlı bir şekilde yürütmeleri için ahaliden veya merkezden atanan görevliler tarafından hizmet sunulmuştur.

7. Diğer Daireler ve Memuriyet Sistemi

Osmanlı Devleti idari yapısı 1864 Vilayet nizamnamesi ile kazalarda idari birimler oluşturulmuştur. Bu birimlere göre 1864 nizamnamesi öncesinde 1863 tarihinde Sayda valiliği altında bulunan Akka sancağının idari sınırlar içerisinde yer alan Nâsıra kazasına ataması yapılan ilk kişi Hayfa kazası Müdürü Hacı Mehmed Ağa olurken Nâsıra kaza müdürü Arnavut Ali Ağa da Şagur kazasına tayin edilmiştir.¹²¹ Beyrut vilayet Salnamelerine göre Nâsıra kazası'nın idari teşkilatı ve hizmet birimleri belirtilmiştir. Nâsıra'nın Hristiyanlar için kutsal olmasından dolayı gayrimüslim ahali akabinde gelen ziyaretçiler için ve yabnacı devletlerin konsoloslarıyla irtibat kuracak aynı zamanda kaymakamlıkla sefaretler arası yazışmaları sağlamak amacıyla, Mihail Kavar, İsa Tenus, Yusuf bin Abdülkerim ve Ahmed bin İsmail gibi tercümanlar görevlendirilmiştir.¹²² Salnamelere göre kazadaki memuriyet görevlileri şu şekilde oluşturulmuştur; Nüfus memurları, katipler, mülazımlar, baş tahsildar, süvari tahsildarı, piyade tahsildarı, Tahsilat müfettişi, Sandık emini, Tapu katibi, Reji memuru, Tapu katip'i Telgraf ve posta müdürü, eğitimle ilgili Maarif şubesi ve muallimler, ulaşımda Vesait-i nakliye komisyonu, Tahrirat ve Ziraat odası, Ziraat bankası, Emlak komisyonu, güvenlik olarak zabıta memurları, Serçavuş yardımcıları, polis memurları, ferağ komisyonu, Hicaz demiryolu idari şube komisyonu gibi kurumlardan oluşturulmuştur.¹²³

¹²⁰BOA, DH. MKT, 2456/73, 11 Zilhicce 1318(28 Şubat 1904).

¹²¹BOA, MVL, 764/13, 8 Rebiülevvel 1279(3 Eylül 1862).

¹²²Amarikan konsolosları da dahil bir çok konsolos tercümanları için bkz. BOA, HR. MKT, 383/60, 29 Zilhicce 1277(8 Temmuz 1861).Rurth Kark, Amarican Consuls in the Holy Land (1832- 1914), Hebre Universtiy, Jerusalem, 1994, s.87.

¹²³Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s.182-183.

İKİNCİ BÖLÜM

NÂSIRA KAZASI'NIN SOSYAL YAPISI

1. MÜSLÜMAN AHALİ

Nâsıra kazasının ekseriyeti Müslüman ahaliden oluşmaktadır. Müslüman ahalinin nüfusu Salnamelerdeki nüfus oranlarına göre yıllar arası artış göstermektedir.¹²⁴ Kaza'da Müslim nüfus idari ve sosyal alanda söz sahibi olmuştur. İdarecilerin çoğu merkez tarafından müslim halktan seçilmiş ve atamaları yapılmıştır.¹²⁵ Müslüman ahalinin adli ve dini ihtiyaçlarını karşılamak Müslümanların sorunlarıyla ilgilenmek için Devletin merkezi kurumlarından Şeyhülislamlik ve Meşihat dairesi tarafından görevli atanmıştır. Tayin edilen görevliler kaza nüfusunun yarısını oluşturan Hristiyanlara karşı Müslim ahalinin dini ve adli ihtiyaçlarını kanunlara göre gidermek çalışmışlardır. Nâsıra niyâbetine hakim (Nâib) olarak İbrahim Halil Efendi 19 Ekim 1891 tarihinde 900 kuruş maaşla tayin edilmiştir.¹²⁶ Akabinde Nâsıra 'nın köklü ailelerinden olan Kasım Efendi müftü olarak atanmıştır. Kasım Efendi Fahumzade ailesinden Abdullatif efendinin oğludur. Babası da kendisi gibi Taberiye kadısı olarak görev yaparken vefat etmiştir. Kasım Efendi ilk eğitimini doğduğu Nâsıra da bulunan ibtidai mektebini tahsil etmiş olup Rüşdiyeyi de kazada bitirmiş ve sonrasında Şam Muradiye Medresesinden mezun olduktan sonra Nâsıraya gelmiş. Kazay'a yakın yerlerde çeşitli dini görevler kendisine verilmiş ve Müftü olarak tayin edilmiştir.

Kaza'nın bizatihi sorunlarını bilen ve gayrimüslimlerle başarılı bir şekilde mücadele ederek özellikle de Musevilere kendi üzerinden arazi satan hakim (Nâib) Hüseyin Hüsnü ile de çatışmalar yaşayarak ilmiye görevlilerini denetlemiştir.¹²⁷ Mustafa Ömer Efendi Müftü olarak tayin edilmiş ama görev süresi kısa sürmüştür.¹²⁸ Mustafa

¹²⁴ Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1310 -1335 arasında verilen nüfus çizelgeleri.

¹²⁵ Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s. 182.

¹²⁶ MŞH, SAİD, 754/1, 11 Muharrem 1310(5 Ağustos 1892).

¹²⁷ MŞH, SAİD, 2109/1, 20 Zilhicce 1333(29 Ekim 1915). MŞH. SAİD, 154/4, 4 Rebiülevvel 1334(10 Ocak 1916). Nâsıra kazasıyla Taberiye arasında yer alan Deleyka köyündeki birkaç araziye kendi adına satın alıp sonra göç eden Yahudilere satmış olan Nâsıra Naibi Hüseyin Hüsnü Efendi için: bkz. BOA, DH. MKT, 851/44, 4 Safer 1322 (20 Nisan 1904).

¹²⁸ MŞH. SAİD, 154/5, 3 Recep 1332(28 Mayıs 1914).

Ömer Efendi görev süresi kısa sürmesine rağmen ilk olarak Nâsıra'nın Kesal köyünde imamlık yaptığı ve halkın teveccühünü kazanarak, Nâsıra merkez müderrisliğine 200 kuruş maaşla görevlendirilmesiyle birlikte müftülük görevi verilerek mahkeme-i şerriyesye üyesi olarak tayin edilmiştir.¹²⁹ Kaza'nın en başarılı hakimlerinden olan (Nâib) Abdurrahman Efendi, Trablusşam kazasında dünyaya gelmiş olup El- Ezher de tedrisatını tamamlayarak icazetini almış isede devamında Beyrut ve Filistin bölgesinin çeşitli kazalarında görev alarak 1000 kuruş maaşla Nâsıraya hakim (Nâib) olarak atanmıştır.¹³⁰ Hakimik görevini layıkıyla yerine getirmiş ve gayrimüslim halkla ve onları himaye eden yabancı devletlere karşı ilmi mukavemetini göstermiştir.

1.1 Nüfus

Nâsıra kazası Akka sancağı idari sınırları içersinde yer alan bir kaza merkezi olması ve genel nüfusu komşusu olduğu Akka, Safed, Taberiye ve Hayfaya göre düşük Cenin kazasına göre ise yüksektir. Beyrut Vilayet Salnamesinin verdiği rakamlara göre nüfus artış ve azalış hızlarını tespit etmekteyiz. Nâsıra kazası merkez nüfusu 1800 yılında yaklaşık 1,250 iken yüzyılın ortalarına doğru 3,000 civarında olup Akka sancağının kurulduğu tarih olan 1864 senesinde sancağa bağlanması ve bu tarihte tahminen 4,500 lere ulaşmıştır.¹³¹ Kaza'nın 1871 ve 1872 yıllarında hane sayıları kendisine bağlı köylerle birlikte 3,513 olarak verilmiş olmasına bu hanelerin yarısı da Hıristiyan nüfusa aittir.¹³² 1871 ve 1872 seneleri arasında toplam nüfusu 15, 808 kişi bulunmaktadır.¹³³ Ama kaza'nın nüfusu 1864 Vilayet Nizamnamesi ile Şifaamr nahiyesi ile Nâsıra'ya bağlanmış akabinde 1874'te kazadan çıkarılmıştır.¹³⁴ Fakat 1889 yılında tekrar bağlanmıştır. Nâsıra kazasına Birinci Dünya savaşına kadar idari sınırları yakın diğer kaza ve nahiyelerden Cenin, Şifaamr, Hayfa gibi merkezlerden köyler bağlanıp çıkarılmıştır. Bu idari bağlanmalar da kazanın nüfus sayısını değiştirmiş olup doğru bir nüfus tespiti yapılmasını

¹²⁹MŞH, SAİD, 154/6, 25 Cemaziyelahir 1330(11 Haziran 1912).

¹³⁰MŞH, SAİD, 155/12 Lef 7, 21 Cemaziyelevvel 1318(16 Eylül 1900).

¹³¹Ben-Arieh ,Yehoshua, "The population Of The large Towns in Palestine During The First Eight Years Of The Nineteenth Century According To Western Sources",*Studzes On Palestine During The Ottoman Period*, ed.Moshe Ma'oz,The Magnes Press, Jerusalem, 1975, s.49-69.

¹³²Salname-i Vilayet-i Suriye, 1288, s.

¹³³Ali İhsan Aydın, a. g. e, s.74.

¹³⁴Ali İhsan Aydın, a. g. e, s.74.

zorlaştırmıştır. Fakat 1889 yılında tekrardan Şifaamr Nâsıraya dahil olmasıyla nahiyyeye bağlı Teltura ve mülhak edilen Şemam mezraları da Şifaamr'a dahil edilmiştir.¹³⁵ Beyrut Vilayet Salnamelerine göre ise Müslüman nüfusu 1892 yılında 6,719 iken, 1900 yılında 6,492 nüfusla azalmış akabinde 4 yıl sonra 1904 tarihinde ise 9,769 la artış göstermeye devam ederek 1915 tarihine gelindiğinde 12,313 olarak yer almıştır. Birinci Dünya savaşında ise kaza'nın genel nüfusu 20,792 civarında nüfusu kayıt altına alınmıştır.

Yıllara Göre Nâsıra Kazasının Müslüman Nüfusu

1884/1886 ¹³⁶	1892/1893 ¹³⁷	1900 ¹³⁸	1904/1905 ¹³⁹	1912/1913 ¹⁴⁰	1914/1915 ¹⁴¹
6,848	6,719	6,492	9,769	11,777	12,313

Beyrut Vilayet Salnamesine göre Nâsıra kazasının yıllar arası Müslüman doğum- ölüm oranı¹⁴²

	1325	1327	1329	1331
DOĞUM	45	210	207	361
ÖLÜM	79	190	125	177

¹³⁵BOA, DH. TMIK. S, 22/76, 6 Cemaziyelahir 1306(7 Şubat 1889).

¹³⁶Kemal H. Karpat, Osmanlı Nüfusu 1830- 1914, Çev: Bahar Tırnakçı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 272.

¹³⁷Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1310, s. 441.

¹³⁸Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1318, s. 300.

¹³⁹Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s. 185. Amad Alden Dheir, 19. Yüzyılın İlk Yarısında ve 20. Yüzyılın Başlarında Filistinde Demografik Yapı ve Nüfus Hareketleri, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul, 1999, s. 165. Bu tez'de Nâsıra kazası Müslüman nüfuzu 9,760 ken 1322 tarihli Salname'de 9,769 olarak verilmiştir.

¹⁴⁰Amad Alden Dheir, a. g. t, s. 180. Ali İhsan Aydın, a. g. e, s. 75.

¹⁴¹Salname-i Vilayet-i Beyrut, Cenup Kısmı, 1335, s. 398.

¹⁴²Salname-i Vilayet-i Beyrut, Cenup Kısmı, 1335, s. 398.

1.2. Camiler ve İnşa Meselesi

Nâsıra kazasında toplam olarak 10 adet Camî-i şerif ve mescit bulunmaktadır.¹⁴³ Müslüman ahalinin bu cami ve mescitler etrafında ikamet ettikleri görülmektedir. Camiler ve mescitler ihtiyaçlarını etrafında yer alan dükkân ve ticarethanelerden gelen vakıflardan karşılanmıştır. Cami görevlileri imam, müezzin ve diğer hizmetlilerden oluşmuş ve idari işleri Naib Efendi yürütmüştür. Müslüman ahali için Camiler sadece ibadet merkezli olmayıp aynı zamanda toplumsal hareketliliğin yaşandığı mekânlardır. Buna mutakiben Nâsıra'da yer alan eski bir Caminin Müslümanların kendilerine aid olduklarını iddia ettikleri arsayı ve üzerindeki harap olan Cami-i Ömer'i yeniden inşa etme talebinde bulunmaları üzerine arsaya sahip olan gayrimüslim cemeatlerle aralarında önemli bir sorun yaşanmasına neden olmuştur. Bu sorun 1878 yılında Suriye Valiliğine Midhat Paşa'nın tayin edilmesiyle Paşa'nın gündeminde yer almıştır.¹⁴⁴ Kaza'nın Keferkenna köyünde bulunan Hz. Ömer isimli bu eski cami arsası Latinlerin tasarrufunda yer alıyordu. Bu meselesinin gündeme gelmesi üzerine Rum Matranı da kendilerinin de haklarının olduğunu savunarak Latinleri protesto etmiş ve Cami-i Ömer mahallinin üzerinde Deyr-i Santa (Terre Sannta) kilisesinin kendilerine ait olduklarını iddia etmiştir. Ömer Cami ise Müslümanlara ait olduğu tespit edilmiş fakat ilgisizlikten metruk kalarak harap hale gelmiştir. Bu cami ve arsanın sahibi ve harap olduğunu gören Latin rahipler ise Ömer cami'nin temeline inerek kilise ve manastır inşa etme teşebbüsünde bulunmuşlar. Bu teşebbüs Tahir ve Abdullah Paşaların zamanında kendilerine verildiğini söyleyerek tapu senetlerini göstermişlerdir. Yapılan soruşturma neticesinde Cami-i Ömer'in arsası Latin ve Rum rahipleri arasında bir nüfuz mücadelesi meydana getirdiğinden ve camiden ise eser kalmadığı anlaşılmıştır. Suriye Valisi Midhat Paşa'nın emriyle cami arsasının senetlerine sahip olan ve halihâzır da arsa üzerinde kiliseleri olan Latin rahiplerine terk edilmesi kararını vermiştir.¹⁴⁵

¹⁴³Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1310, s. 440.

¹⁴⁴Adem Korkmaz, Midhat Paşa İdari ve Siyasi Faaliyetleri, TTK yay, Ankara, 2019, s. 393.

¹⁴⁵BOA, BEO, 35/2625 Lef 4-5, 8 Zilkade 1310(24 Mayıs 1893).

1.3. Eğitim

Osmanlı Devleti 1839 yılında ilan ettiği Tanzimat fermanı ile eğitimde batılı usüller doğrultusunda bir takım reformları uygulamaya koymuştur. Bu reformları, 1869 Maârif-i Umumiye Nizamnamesine göre tüm vilayet ve kazalarda uygulamaya başlamıştır. Nizamname ile eğitim ve öğretim yaygınlaştırılmış, nüfusa göre mektep türleri ve ihtiyaçları belirlenerek gereksinimleri sağlanmaya çalışılmıştır. Nâsıra kazası eğitim işleri Beyrut Vilayeti Maârif müdürlüğü altında Maârif şubesi olarak hizmet vermekteydi. Maarif şubesinin başında idari yönetici olarak kaymakam yer alırken şubeyi oluşturan üyeler ise Maârif Nezareti tarafından atanan muallimlerden oluşmaktaydı.¹⁴⁶ Nâsıra'da mektep ihtiyacı halkın isteği üzerine meydana gelmiş ve tüm bölgeyi de içerisine almıştır. Beyrut Vilayeti Maârif müdüriyetine gelen talepler ve başvurular doğrultusunda, Akka sancağı içerisinde yer alan başta Nâsıra olmak üzere Safed, Hayfa kazalarıyla Safuriye, Mecdel, Tayra, Luby, Şifaamr, İczim gibi nahiyeler ve Şagur köyünde meskun olan Müslim ahali çocuklarının eğitim ve öğretim ihtiyaçlarını karşılamak hedeflenmiştir.

Ancak ilk ve ortaokul seviyesinde mekteplerin bulunmaması üzerine bölge halkı çocuklarını Latin ve Protestan mekteplerine göndermeleri üzerine yukarıda sayılan kazalar ve köylerde mekteb-i İbtidaiyye ve Rüşdiyye açılmasını Maârif Nezareti uygun görmüştür.¹⁴⁷ Nâsıra ise bölgenin Kudüs ve Beytüllahim'den sonra Hristiyan nüfusu'nun yoğun olduğu merkezlerden olması sebebiyle, Devlet tarafından okul yapılana kadar mecburi olarak Müslüman ahali çocuklarını eğitim almaları amacıyla gayrimüslim mekteplerine göndermeyi tercih etmişlersede mektepte bir takım sıkıntılar yaşanmıştır. Gayrimüslimler müslüman çocuklar üzerinde dini bir baskı kurlmaları ve misyonerlik faaliyetlerini eğitim üzerinden temellendirirken çocukları Hristiyanlaştırmaya çalışmışlar bu durum Müslüman ahalinin tepkisini çekmiştir.¹⁴⁸ Bu tepki şikayet'e dönüşerek bağlı bulunduğu sancak ve vilayetten biran evvel mekteplerin yapılması talebinde bulunmuşlardır.

¹⁴⁶Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s.183.

¹⁴⁷BOA, MF. MKT, 117/145, 17 Cemaziyelahir 1307(2 Şubat 1890).

¹⁴⁸BOA, MF. MKT, 115/18, 26 Rebiülevvel 1307(10 Kasım 1889).

Bu talebe göre Müslüman çocuklar için okul yapılması ihtiyaca binaen, Nâsıra kazası adına Beyrut Maârif müdiriyetinin müracatları neticesinde kazaya Osmanlı Maârif Nezaretince okul yapılması uygun görülmüştür. Kaza merkezine bir rüşdiye, 4 adet ibtidaiye mektebi tesis edilmesini ve mekteplere beş muallim tayin edilirken bu muallimlere aylık 800 kuruş maaş verilmesi gerektiği kararlaştırılmıştır.¹⁴⁹ Fakat açılması kararlaştırılan mekteplerden mekteb-i rüşdiyenin bir türlü açılmaması ve tayin edilen muallimlerin gelmemesi üzerine Maârif Nezaretince şimdilik mekteb-i ibtidaiye' nin açılmasıyla yetinilmiştir.¹⁵⁰

Mekteb-i ibtidailer açılmaya başlandığı süreçte klasik Sıbyan mektebi ile arasında meydana gelen ikiliği ortadan kaldırmak için Maarif Nezareti vilayet ve kazalarda bulunan Sıbyan mekteplerini İbtidâiyye mekteplerine dönüştürdü gibi bir yandan da bir çok İbtidâiyye mektebi de açılmıştır.¹⁵¹ Nâsıra kazası ve köylerinde ilk teşkil edilmeye çalışan mektep-i ibtidaiyyeye yerli müslim çocukların ilköğretimini sağlamayı amaçlamışlardır.¹⁵² Bu amaç doğrultusunda kaza merkezinde ve kendine bağlı Müceydel, Yafa, Aylut, Kefremende, Tarane, Keferkenna, Mehlel, Debburiye, Kesal köylerinde olmak üzere 10 adet mektep-i ibtidaiyye açılması istenmiştir.¹⁵³ İlerleyen zamanlarda ise mektep-i ibtidaiyye sayısı artarak devam etmiş ve bir de kızlar için İnas mektep-i ibtidaiyye olarak kaza kaymakamı Mehmed Said Beyin riyasetinde açılmıştır.¹⁵⁴

Bu okulun muallim ihtiyacını gidermek için İnas muallimesi olarak Fatma Gülsüm Hanım atanmıştır. İnas mektep-i ibtidaiyye muallimesi Fatma Hanımın gayretleri neticesinde talebelerin çoğunluğunun Hristiyan mekteplerine devamının önüne geçmesi için mücadele etmiş ve eğitim boşluğunu doldurmaya çalıştığının tespit edilmesi üzerine

¹⁴⁹BOA, İ. MMS, 112/4806 Lef -3, 24 şevval 1307 (13 Haziran 1890).

¹⁵⁰BOA, BEO, 104/7776, 19 Rebiülahir 1310(10 Kasım 1892).

¹⁵¹Nursal Kumaş, “*Hudavendigâr Vilayetinde Usul-i Cedide Eğitimi Veren Okullar: İbtidaiyye ve Rüşdiyeler*”, II. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi, Editörler; Dr. Mehibe Şahbaz, Damecan Sadykoya, Şanlıurfa, 2018, s. 324.

¹⁵²BOA, MF. MKT, 177/7, 8 Muharrem 1311(22 Temmuz 1893).

¹⁵³BOA, MF, MKT 373/51, 25 Rebiülahir 1313(23 Eylül 1897); Akka mutasarrıflığından çekilen tahrirat.

¹⁵⁴ Beyrut Maarif Müdürü Mehmed Celaleddin'in beyin resmi katılımıyla hem erkek hem de kız Mekteb-i İbtidaiyye açılmıştır; BOA, MF, İBT 25/35, 22 Ramazan 1307(12 Mayıs 1890); MF, İBT 35/6, 30 Recep 1311(6 Şubat 1894).

Beyrut vilayeti Maârif müdüriyetince aldığı maaşı 100 kuruştan 110 kuruşa çıkartılarak ödüllendirilmiştir.¹⁵⁵ Nâsıra mekteb-i ibtida-i muallimi evveli Mehmed Reşid Efendi atanmış olup fakat gözünde bir hastalığın meydana gelmesi üzerine tedavi için 10 günlüğüne gittiği Akka'da tedavisinin 4,5 ay kadar uzayacağını bildirilmesi üzerine talebelerin eğitimi yarıda kalmasından dolayı hemen yerine geçici olarak, Mehmed Muvahhid Efendi muallim-i sani olarak görevlendirilmiştir.¹⁵⁶

Maârif müdüriyeti özellikle Nâsıra kazasında mekteplerin inşaatlarını artırarak gayrimüslimlerin eğitim alanında Müslim halkı etkilemesinin önünü kesmek için bir takım faaliyetlere girişmiştir. Bu faaliyetlerden Nâsıra kazasının garbiye mahallesinde gasp ve tecavüz ettiği araziye zimmetine geçiren Hayfalı İbrahim el Huvri'nin inşa ettirdiği hane ve 2 kıta araziye Nâsıra mekatib-i ibtidaiesine verilmek üzere maârif müdürlüğüne devrini sağlamışlardır.¹⁵⁷ Yine bazı arazilerin mülkiyet sahibi olmamasından dolayı yerli halktan el koymaya çalışan Seyyidina Said'in Efendinin Evkaf tarafından Maârif müdüriyeti adına el konulmuştur. Böylece kazada inşası düşünülen mektepler içinde araziler de temin edilmiştir.¹⁵⁸

Nâsıra kazasının ortaöğretim ihtiyacını karşılamak için Rüşdiye mektebi açılması planlanmıştır. Bu ihtiyaç Akka sancağına bağlı kazalarda da hissedilmiş olup Beyrut Mâarif müdüriyetince tesis edilmeye başlanmıştır. Nâsıra da Müslim halkın, ecnebi okulları içerisinde yer alan Latin, Protestan, Rum gibi yabancı okullara gitmesi üzerine yabancı okulların etkisini kırmak ve Müslüman çocukların ortaöğretim ihtiyaçlarını gidermek amacıyla Rüşdiye mektebi yapılması kararlaştırılmıştır. Özellikle II. Abdülhamid devrinde ilk ve ortaöğretim hizmetlerini vilayet ve kazalara götürerek Müslüman ahaliyi cehaletten kurtarmayı hedeflemişlerdir.¹⁵⁹ 1879 yılında Maarif merkez teşkilatı yeniden düzenlenerek Maârif Nezareti'nin beş daireye ayrılmasıyla bu daireler arasında “ Mekâtib-i Rüşdiye Dairesi” nin bulunması Devletin rüşdiye okullarını ıslâha ve yaymaya çalışmıştır.¹⁶⁰ Bu çalışmalar doğrultusunda Nâsıra Rüşdiye mektebini, Sultan II.

¹⁵⁵BOA, MF, MKT 889/15, 2 Şaban 1323 (2 Ekim 1905). Salname-i Vilayet-i Beyrut,1322,s184.

¹⁵⁶BOA, MF, MKT 949/7, 1 Rebiülahir 1325(14 Mayıs 1907).

¹⁵⁷ BOA, MF, MKT 889/16, 17 Safer 1323 (23 Nisan 1905).

¹⁵⁸BOA, MF, MKT 196/118, 2 Recep 1311(9 Ocak 1894).

¹⁵⁹ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK yay, Ankara, 1999, s.77.

¹⁶⁰ Kodaman, a. g. e, s. 96.

Abdülhamid'in iradesi ile kendi adına Hamidiye mektep-i Rüşdiyesinin açılmasını emretmiştir. Akabinde keşif masrafları hesaplanan tutar 78 bin kuruş olarak Hazine-i Hassa-i Şahane Nezaretinden Sadrazam Kamil Paşanın izniyle karşılanmış ve Rüşdiye'nin acilen inşası için Beyrut Vilayet-i mâarif müdüriyetine bildirilmiştir.¹⁶¹

Beyrut Mâarif Müdürü Aziz Paşa Nâsıra'da bulunduğu sırada Akka sancağına bağlı kazaları da gezerek mektep ihtiyaçlarını bildiren bir rapor hazırlamış ve bu raporu Maarif Nezaretine göndermiştir.¹⁶² Fakat bir türlü Hamidiye Rüşdiyesi'nin açılmaması üzerine Müslim ahalinin biran evvel cehalet zulmetinden kurtulmalarını istediklerini arzeden bir dilekçe kaleme alan Nâsıra Müftüsü Yusuf ve Naib İbrahim el Halil durumu izah etmiştir.¹⁶³ Bu izahın üzerine Nâsıra Hamidiye mektep-i Rüşdiyesi 9 Kasım 1892 yılında resmen açılmıştır.¹⁶⁴ Nâsıra'da Hamidiye Rüşdiye Mektebinin açılması ile eğitim ve öğretim programı oluşturulmaya çalışılmış sonrasında mektebin ihtiyaçları olan eğitim ve öğretimin icrası için temel olan araç ve gereçler sağlanmaya çalışılmıştır. Bu mefruşat masraf defterine göre; 500 adet iskemle, 2 adet minder, 7 adet yastık ve bir adet yastık yüzü 3 adet masa olarak belirtilmiştir.¹⁶⁵ Bu mefruşata ilave olarak 24 adet sandalye, bir büyük saat, 2 adet hesap tahtası, küre ve haritada eklenerek Rüşdiye mektebinin zamanla gerekli ihtiyaçları merkezden giderilmeye çalışılmıştır.¹⁶⁶

¹⁶¹BOA, İ, DH 1198/93780, 8 Rebiülevvel 1308(22 Ekim 1890); DH, MKT 1778/60, 22 Recep 1308(3 Mart 1891); MF, MKT 122/26, 13 Rebiülevvel 1308

¹⁶²Beyrut Maarif Müdürü Aziz Beyin Akka sancağına tabi kaza ve mukaddes arazileri teftişinde yabancı devletlerin bünyesinde açılan heyet-i Ruhbaniye mektepleri ve tıbbiye tesisleri oluşturmuşlardır; BOA, MF, MKT 158/10, 3 Cemaziyelevvel 1310(23 Kasım 1892); MF, MKT 176/75, 8 Muharrem 1311(22 Temmuz 1893).

¹⁶³BOA, MF, İBT 31/6,18 Rebiülahir1310(9 kasım 1892);BEO 104/7776,3 Cemaziyelevvel 1310(23 kasım 1892).

¹⁶⁴BOA, İ, HUS 5/46, 18 Rebiülahir 1310(9 Kasım 1892).

¹⁶⁵BOA, MF, MKT 842/56, 23 Muharrem 1323(30 Mart 1905);MF, MKT 860/51, 21 Safer 1323 (27 Nisan 1905)

¹⁶⁶Hamidiye Rüşdiye Mektebi mefruşat giderleri 2400 guruş olarak belirtilmiş olup Maarif Nezaret tarafından karşılanmaya çalışılmıştır. BOA, MF, MKT, 173/105, 24 Zilhicce 1310(9 Temmuz 1893);

Rüşdiye mektebinin ihtiyaçları karşılanırken bir taraftan'da gerekli olan muallim ve hizmetlilerin tayini yapılmış ve talebelerin kayıtları alınmaya başlanmıştır.¹⁶⁷ Mektebin tesis sürecinden sonra 2 muallim yazı hocası olarak aylık yüz lira ile yıllık 500 kuruş masrafla Abdülkadir Efendi tayin edilirken birde Rika ve Hüsn-ü Hat hocası 600 kuruş maaşla atanmıştır.¹⁶⁸ Nâsıra Hamidiye Rüşdiye mektebi muallim muavini olarak Ali Rıza Efendi tayin edildiyse de bu arada kayıtlarda yer almayan Misbah Efendi adında muallim muavini mektepte uygunsuz davranışlar sergilemesi üzerine görevden alınmıştır.¹⁶⁹

Bu sırada Ali Rıza Efendi başka bir yere tayin edilmiş, yerine Muallim-i evvel olarak Mustafa Ragıp Efendi tayin edilmiştir.¹⁷⁰ Mektebe Mustafa Ragıp Efendinin atanması ile eğitim başlamış olup gayret ve şevk'inden dolayı ve ailesinin geçimi için aylık maaşı 350 kuruş'tan 600 kuruşa çıkartılmıştır.¹⁷¹ Fakat Muallim-i evvel Mustafa Ragıp Efendi tam manasıyla eğitim veremediği gibi gece ve gündüz sarhoş gezip talebelere ve ailesine örnek davranış sergilemediği görülmüş ve bu davranışarı üzerine, Mâarif Nezareti tarafından hitabet-i memuriyete yakışık almayan eylemler gösterdiği ve talebelerin eğitimini etkilemesine meydan vermemek adına Mustafa Râgıp Efendi Maârif Nezaretince Taiz muavin-i saniliğine sürülmüştür.¹⁷²

¹⁶⁷BOA, MF, MKT 175/46,20 Rebiülahir 1310(11 Kasım 1892).

¹⁶⁸BOA, MF, MKT, 153/19, 8 Rebiülahir 1310(30 Ekim 1892). Nasırayla birlikte Cenin kazası 700 gurus ve Safed kazası 600 gurus olmak üzere 100 gurus yol harcırahı ile hüsn-ü hat hocası atanmıştır; BOA, MF, MKT 300/15,19 Recep 1313 (5 Ocak 1896). Beyrut Maarif idaresi tarafından kitabet işlerini yürütmek için Nasıra, Cenin ,Safed Rüşdiye mekteblerine Rika hocalarının kesilen maaşları hazineye aktarılmıştır; MF, MKT 305/59, 19 Recep 1313(5 Ocak 1896).

¹⁶⁹Mehmed Efendi oğlu Misbah Efendiye 1888 tarihli bir şهادetname verilmiştir. BOA, MF, MKT 355/17,27 Zilkade 1305(5 Ağustos 1888); MF, MKT 349/59,17 Şaban 1314(21 ocak 1897).

¹⁷⁰Ali Rıza Efendi'nin Maarif Müdüriyetin de Sicil ve tercüme-i hal evrakı bulunamamıştır; BOA, MF, MKT 335/52.

¹⁷¹BOA, MF, MKT 770/33, 12 Şevval 1321(1 Ocak 1904); MF, MKT 902/23, 1 Zilkade 1323(28 Aralık 1905).

¹⁷²Nasıra Kazası Kaymakam Vekili Mehmed Efendinin şikayetine cevap; BOA, MF, MKT 939/15 Rebiülevvel 1324(19 Mayıs 1906). Mustafa Ragıp Efendi Taize giderken maarif müdüriyetine yazdığı arzuhalde ailesini de yanında memuriyet yerine götürmeyeceğini ve maaşının yarısını ailesine verilmesi istemiştir. BAO, MF, MKT 908/70, 8 Zilhicce 1324 (23 Ocak 1907).

Maârif Nezareti tarafından kazadaki eğitimde zafiyetin meydana gelmemesi için önlemler alınmış muallim açığı giderilerek, Said Efendi 280 kuruş maaşla atamıştır.¹⁷³ Said Efendi kazada iyi bir eğitim vermiş, fakat buna karşılık terfi sınavına girememiştir. Çünkü terfi sınavları Maârif kanuna göre 6 yıl da bir yapılması üzerine Said Efendinin hizmet süresi 5 yıl olduğu için terfi alamamıştır.

Maârif Nezaretinin uyguladığı bu sitemle muallimleri denetlediği gibi eğitim bilgilerinin güncellenmesinin gerekliliğini de vurgulamıştır. Said Efendinin Rüşdiye mektebinde 6 yıl daha hizmet etmesi gerektiği görülmüştür.¹⁷⁴ Said Efendiden sonra 500 kuruş maaşla Mustafa Efendi muallim olarak tayin edilmiştir. Maârif Nezareti Nâsıra kazasına tayin edilen muallimleri bilhassa önemsemiş olup muallimlerin maaşlarını yüksek tutmasındaki sebebi ise Müslüman okulların ecnebi okullara karşı dinen ve siyaseten eğitim alanında mücadele etmelerini ve rekabet edecek halde olması için siyasi bir lüzum olarak görülmüştür.¹⁷⁵ Ardında Nâsıra kazası Hamidiye Rüşdiye mektebi muallimi evvele-i olarak Abdullah Rahmi Efendinin 400 kuruşla ataması yapılmıştır.¹⁷⁶ Maârif Müdüriyetince yıllar içinde muallimlerin aralıklarla yer değiştirildiğini arşiv belgelerinden görmekteyiz ki bu tayin ve atama değişiklikleri merkezin aldığı bir memur politikasının ürünüdür.¹⁷⁷

Nâsıra kazası muallim-i evvel-i Tevfik Efendinin Bayezıd kazasına tayin edilmesi uygulanan bu politikanın göstergesidir.¹⁷⁸ Tayin edilen her muallim Rüşdiye

¹⁷³Said efendi Nasıraya gelmesine rağmen, Mustafa Ragıp efendi Taize atamasının üzerine İstanbula gitmiş durumunun izahı için bkz. BOA, MF, MKT 924/48, 24 Safer 1324(19 Nisan 1906).

¹⁷⁴BOA, MF, MKT 1019/30, 22 Şaban 1325(30 Eylül 1307); MF, MKT 898/6, 19 Şaban 1323(19 Ekim 1905).

¹⁷⁵BOA, MF, İBT 182/45, 15 Recep 1324(4 Eylül 1906).

¹⁷⁶BOA, MF, İBT, 188/74, 02 Safer 1325(4 Nisan 1907)

¹⁷⁷Ahmed Nuri efendi sırasıyla Basra, Eleşkird, Yafa ve Nasırada rüşdiyelerinde Arapça muallimi olup Nasıra da bulunduğu sırada Arabistan da 12 adet idadi mektebin açılması üzerine atanan muallimlere yapılacak Arapça okuma,yazma,konuşma sınavında görevlendirilmiş akabinde medrese-i ulum da yer alan talebe-i ulumun Arapça müsabakasına katılacağını bildirip yerine başka bir görevlinin tayin edilmesini arz etmiştir; BOA, MF, MKT, 1157/84, 6 Recep 1328(14 Temmuz 1310).

¹⁷⁸ Muallim Tevvfik efendiye Erzurum Vilayet-i Maairf müdüriyetiden Bayezıd Rüşdiye mektebine atanma yazısının bildirilmesi; BOA, MF, MKT, 620/43, 3 Safer 1320(12 Mayıs 1902). Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s. 183.

mektebinin 3 ayda bir devam çizelgesi hazırlayarak Maârif müdüriyetine göndermiştir. Bu çizelgeye göre; Muallimlerin devamı, talebe miktarları ve sınıfları belirtilmiş olup 4 tane sınıf bulunmaktadır. Çizelge’de belirtilen dersler ise; Güzel yazı, Sağlık bilgisi, Resim ve Ulum-u eşya, Hendese, Ziraat, Hesap, Kıraat, Osmanlıca, Tarih, Coğrafya, Farsça, Arapça, Din dersi, Kuran ve Tevcit dersleri verilmekteydi.¹⁷⁹Hamidiye Rüşdiye mektebinin hizmetlerinin görülmesi içinde de Hasan Veli Ağa ve Ali Efendiler tayin edilmiş olup mektebin temizlik işleri ve talebelerin mektepteki ihtiyaçlarına yardımcı olmuşlardır.¹⁸⁰ Veli Ağa vefat edince hademelik görevi oğlu Hasan’a devredilmiştir.¹⁸¹

Nâsıra kazası Akka sancağına bağlı diğer kazalardan eğitim yönünde ileri bir seviye kaydetmiştir. Kazaya bağlı Safuriye köyü eşrafından Abdullah Mehmed adlı talebe merkez Hamidiye Rüşdiyesinde okuyup Şam idadisinden Beyrut idadisinin gece eğitimine naklini istemiş ve öğretimini devam ettirmeye çalışmıştır.¹⁸² Böylece kazadan vilayetlere talebe gönderilmiş, okumaya gücü yetmeyen fakir ailelerin çocuklarına devlet tarafından yardım edilerek eğitim ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti I. Dünya savaşına girmesi ile eğitim kısmi olarak sekteye uğramış olsa da eğitim ve öğretimi devam ettirmeye çalışılmış ancak bölge İngilizlerin işgaline uğraması ile Nâsıra kazası eğitim kurumları Maârif Nezaretinden ayrılmıştır.

1.4. Tekkeler

Osmanlı Devleti’nin sosyal yapısını oluşturan en önemli maddi ve manevi ihtiyaçların karşılandığı kurumlardan birisi’de tekkelerdir. Devletin hakimiyet telakkisinin olduğu sınırlar içerisinde yer alan tekkeler merkezde bulunan Meşihat makamına bağlıdır. Tekkeler genelde şeyh, müritler veya devlet yöneticileri tarafından yaptırılmış olup mürit ve muhiplerin yardımıyla gelişir, vakıf imkanlarının artmasıyla da hizmet alanları çoğalırdı.¹⁸³ Devlet yöneticilerinin Tasavvufa bakış açıları tekkelerin sayısının artmasına veya azalmasına etki etmiştir. Filistin bölgesinde çeşitli tarikatlar

¹⁷⁹BOA, MF. İBT, 158/27, 9 Muharrem 1323(16 Mart 1905); MF. İBT, 161/87, 13 Rebiülahir 1323(17 Haziran 1905); MF. İBT, 162/78, 13 Rebiülahir 1323(17 Haziran 1905).

¹⁸⁰ BOA, MF. İBT, 187/26, 24 Zilkade 1324(9 ocak 1907).

¹⁸¹BOA, MF. MKT, 1022/62, 18 Şaban 1325(26 Eylül 1907).

¹⁸²BOA, MF. MKT, 1076/19, 14 Şaban 1326(11 Eylül 1908).

¹⁸³Mustafa Kara, “Tekke” , DİA, İstanbul, Cilt: 40, 2011, s.369.

teşekkül etmiş ve ilk tarikat merkezinin Filistin'in Remle şehrinde H. 800 yılından önce sufilere yakınlık besleyen bir Hristiyan emir tarafından kurulduğu nakledilmiştir.¹⁸⁴ Nâsıra kazası'nın ilk ve tek tekkesi Safuriye köyünde bulunmakta olup, Hâşim eş-Şerif Efendiye ecdâdından intikal ettiği anlaşılmaktadır. Bu tekke müdavimlerinin ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla talep edilen tahsisat için Haşim Efendi tarafından Beyrut Vilayetine tekke hakkında bilgi vermiştir.¹⁸⁵ Hâşim eş-Şerifin tekkesi hakkında yapılan araştırmada Evkaf Nezareti ve Meclis-i Meşayihce tekkenin kaydı ve kitabesine rastlanmadığı ortaya çıkmış olduğundan herhangi bir tahsisat verilemeyeceği Nezaretce Beyrut vilayetine bildirilmiştir. Sonradan ise Nâsıra'daki Hristiyan cemaatlerin faaliyetlerine karşılık tekkenin devlet tarafından desteklenmesi kararlaştırılmış ve Haşim eş-Şerif tekkesi Evkaf Nezareti ve Meclis-i Meşayih kayıtlarına geçirilmiştir.¹⁸⁶ Bu sayede Haşim Efendi tekkesi kazada kurumsallaşarak Müslüman ahaliye hizmet eden dini ve manevi bir mekan hüviyetine kavuşmuştur.

1.5. Mahalle Hayatı

Mahalleler genel itibarıyla şehir, kaza ve köylerin coğrafi, fiziki ve idari sınırlarla belirlenerek oluşturulmuş küçük birimlerdir. Nâsıra kazası Beni Sa'in, Rene, Kavze, Recme adlı dört küçük tepe arasında kurulmuş olup denize kıyısı olmayan 50 metre yüksekliğe sahip olan El-Seyh ve Tabor dağlarının eteğindeki küçük bir vadide teşekkül etmiş olan bir yaşam mekânıdır.¹⁸⁷ Osmanlı döneminde mahalleler sosyal, fiziki ve idari bir birim olarak meydana gelirken, dini ve etnik yapısı ise nüfusa göre şekillenmiştir.¹⁸⁸ Kaza ahalisi ise nüfussal yapısı gereği Müslim ve gayrimüslim olarak sosyal yapıyı oluşturmuşlardır. Müslüman nüfusun kazadaki artış ve azalış oranı yıllara göre değişirken erkek ve kadın nüfusu yaklaşık 6719 olan Müslim ahali cami, mescit ve çarşıya yakın yerlerde ikamet etmişlerdir.¹⁸⁹ Müslümanlar genelde ticarethanelere yakın yerlerde oturmayı tercih ederken, gayrimüslimler Nâsıra'nın tepelik ve yüksek kısımlara

¹⁸⁴M. Baha Tanman ve S. Parlak, “Tekke - Mimari”, DİA, İstanbul, Cilt: 40, 2011, s. 370.

¹⁸⁵BOA, BEO 304/22728, 17 Rebiülahir 1311(28 Ekim 1893). Evkaf Nezaretine yollanmıştır.

¹⁸⁶BAO, BEO 641/048063, 2 Safer 1313 (25 Temmuz 1895).

¹⁸⁷Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1333, Güney Kısmı, s.392.

¹⁸⁸ Necmi Gürsekal, “ Mahalle Kavramından Mahalle Birimine”, Bursanın Tarihi Mahalleleri II, Ed: Neslihan Dostoğlu, Necmi Gürsakal-Aziz Elbas, Bursa Kültür A. Ş yay, Bursa, 2011, s. 5.

¹⁸⁹Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1310, s. 441.

inşa etikleri kilise ve manastırlara yakın mekanlarda oluşturdıkları mahallede yaşamışlardır. Yörenin evleri beyaz şisnadar veya kisir denen taşlardan inşa edilmiştir. Kazanın hemen hemen hepsi beyaz ev tabakalarıyla kaplı olup kırmızı kiremitli damları ve bitişik nizamlı bahçeli evler ve zeytin ağaçları ile kuşatılmıştır. 1500'e yakın hane mevcut olup iki kat üzerine avlu girişli evlerin aralarında birer bahçe yer alır.¹⁹⁰ Nâsıra Filistin bölgesindeki diğer yerleşim yerlerindeki genel özellikleri mahalle hayatını barındıran bir yapıya sahiptir.

1.6. Müslim-Gayrimüslim İlişkileri

Nâsıra kazası Filistin bölgesinin kadim yerleşim merkezlerinden bir mekan olması hasebiyle Müslim-Gayrimüslim ahalinin birlikte yaşadığı idari bir mekandır. Özellikle Hristiyanlar için Hz. Meryem'in ve oğlu Hz. İsa'nın yaşadığı, Hristiyanlık dinin teşekkül edip yayıldığı kutsal bir mekandır. Bu sebeple Nâsıra Hristiyanların ve bağlı bulundukları mezhep ve cemaatlerin nüfuslaştığı bir yerdir. Bu durum ister istemez Müslüman ve gayrimüslimlerin bir arada yaşamasına ve yaşarken de dini, siyasi, sosyal ve iktisadi açıdan birbirine bağılıkları meydana gelmiş ve akabinde nüfuslaşma ve güç mücadelesi yaşanmıştır. 1900 yılında Katolik Latin gurubu'nun Nâsıra sınırları içerisinde seyahetleri sırasında gurup içerisinde 3 veya 5 kişinin sarhoşlukla yol üzerindeki tarlalarda harman yapan Müslüman erkek ve kadınlara birkaç el silah atmaları ve sataşmaları neticesinde, Nâsıralı 5 veya 6 müslüman çiftçi erkek de taş atarak cevap vermesi üzerine karşılıklı büyük bir kavga ve yaralanmalara sebebiyet vermiştir. Bu olay üzerine Akka mutasarrıfı jandarma kuvvetleriyle acilen olay yerine intikal ederek durumu yatıştırmaya çalışmış ardında tedbirler alıp kavganın daha da büyümemesine engel olmuş ve tahkikat başlatmıştır. Tahkikatın neticesini Beyrut Vilayetine telgrafla bildirilmiş, Beyrut Valisi Reşid Bey ise olaya sebebiyet verenlerin tespit edilmesi akabinde tutuklanarak Beyrut'a gönderilmesini beyan etmiştir.¹⁹¹

Nâsıra'da 24 Eylül 1914 tarihinde yaşanan olay kazadaki nüfuz mücadelesini göstermektedir. Gayrimüslim Maruni, Protestan, Katolik, Latin, Ortodoks ahalisinin ruhani liderleri ile Müslüman ahaliden Nasıra kadısı Hayreddin efendiyle aralarında

¹⁹⁰Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1333, Güney Kısmı, s. 392.

¹⁹¹BOA, DH. MKT, 563/68 Lef 1-2-3, 15 Cmeaziyelahir 1320(19 Eylül 1902).

çatışma çıkması üzerine Cami imamı Mehmed Efendi'nin imzasıyla telgraf çekilerek şikayette bulunulmuştur. Bu şikayet'e göre Akka mutasarrıflığından tahkikat yapılması için tahrirat müdürü görevlendirilmiş olup Nâsıra kadısı Hayreddin Efendi'nin şikayeti dinlenmiş ve gayrimüslim ruhani liderlerinin Müslüman ahaliye baskı yaptıklarını dile getirmesine rağmen olayın aslının anlaşılamadığı için taraflar teskin edilip olay kapatılmıştır.¹⁹² Özellikle bu dönem gayrimüslimlerin Nasıranın dini konumundan ötürü nüfuzlarını kullanarak Müslim ahaliye baskı yapmaya başlamışlar ve I. Dünya savaşı ile de baskıları artmış olup Müslim-gayrimüslim toplumsal dinamikleri çatışmaya yöneltmiş ve de içinde bulunulan savaş'ta çatışmayı körüklemiştir.

1.7. Sağlık

Nâsıra kazasına 1910 yılında Belediye tabibi Nureddin Ebul Ata ile Der'a tabibi Zeki Ebussuud Efendiler yer değiştirilerek atamaları yapılmıştır.¹⁹³ Nâsıra kazasının tabiplik ihtiyacını karşılamak için doktor Şemseddin Efendi görevlendirilmiştir. Şemseddin Efendi aynı zamanda belediyeye ve diğer kurumlara aşı memuru olarak 500 kuruş maaşla Nâsıra kazası aşı memurluğuna tayin edilmiştir. Beyrut vilayeti sıhhiye müdüriyetinde aşı memuru kimse olmadığından Şemseddin Efendi ihtiyaca binaen aşı için merkeze gidip gelmiştir.¹⁹⁴ Nâsıra kazasının Aylut köyünde çocuk zehirlenmesi vakası yaşanmıştır. Bu Zehirlenme vakasında 9 çocuktan 2'si vefat etmiş diğerleri ise iyileşmiştir. Sertabip tarafından takip edilen vakayı belediye tabibi Zagip Efendiyle polis muavini Mustafa Efendiler birlikte köye giderek vefat eden çocukların mezarları açılarak her birinden numune alınarak teşhis edilmeye başlanmıştır. Yapılan numune analizlerinde sığır eti yiyen bu çocuk gurubundan eti yenilen sığırdan 18 kişide zehirlenme olayı görülmüştür. Ancak eti pişirmeden yedikleri anlaşılan 12 kişinin vefat etmediği sadece hastalandıkları belirtilen çocukların pişmemiş et yedikleri ve yenilen et vücutlarını zehirlediğinden dolayı ölümlerine sebep olduğu anlaşılmıştır.¹⁹⁵

¹⁹²BOA, DH. EUM, 7 ŞB 2/33, 10 Muharrem 1333(28 Kasım 1914).

¹⁹³BOA, DH. MUİ, 74/45, 5 Rebiülevvel 1328(17 Mart 1910).

¹⁹⁴BOA, DH. İD, 174/16 Lef 2, 23 Şaban 1332(17 Temmuz 1914).

¹⁹⁵BOA, DH. MKT, 2172/63, 18 Şevval 1314 (22 Mart 1897).

Sertabip Atıf Efendi bizatihi mezarlardan alınan numune raporlarını incelemiş ve yer alan bilgide sığırın hasta olmadığının tespiti Sertabipliği sevindirmiştir ki muhtemelen şarbon veya halk tabiriyle deli-dana hastalığı ihtimali öngörülmüştür. Böylece Beyrut vilayetinden gelen tahlil komisyon raporu çocuk ölümlerini aydınlatmıştır.

2. Yabancı Devletlerin Faliyetleri

2.1. Almanya

Nâsıra da Almanlar'ın etkin olmaya başladığı dönem Sultan II. Abdülhamid dönemi Osmanlı ve Almanya ilişkileri başlamasıyla Filistinde etkileri hissedilmeye başladı. Almanlar Ortadoğuda Musul, Basra, Şam, Trablusşam, Yafa'da okul açma çalışmaları iki devlet arasında yakınlaşmaların meydana geldiğini göstermiştir. 1877 yılında Filistinde kolonizasyon ve nüfuz politikasını hazırlamak için Almanya Filistin Araştırma birliğini kurarak nüfuzunu Ortadoğu'da hissettirmeye çalışmıştır.¹⁹⁶ İmparatoru II. Wilhelm'in 1889 yılında Filistin'e ziyareti sırasında Kudüs-ü şerifi ziyaret eder bu ziyaret esnasında Nâsıra'ya gitmek için niyetlense de imparator, Nâsıra Mal müdürü muavini Kigor'un şehirde gerekli hazırlıkları yapmaması neticesinde ziyaret gerçekleşmez ve Kigor Efendi görevinden azledilir.¹⁹⁷ Almanlar, Sarsak ve Tevini ailelerinin Nâsıra, Beytüllahim ve Amed köyü etrafındaki arazilerini tüccarlar vasıtasıyla satın alarak yerleşmeye başlamışlardır.¹⁹⁸

Bu yerleşmeleri dışında Almanların Nâsıra'da mektep inşa faliyetleri yer alır. Nâsıra ahalisinden olan Almanyalı Kobes Theodor Raşinler tarafından inşası talep edilen gece mekteb'i hakkında ruhsat istemiştir. Theodor Raşinlerin Kerm-i huber ismiyle sahip olduğu araziye 150 dönüm tarladan 2 dönüm üzerine gösterilen haritada yaklaşık 30 odayı kapsayan mektep inşaatına başlamışlardır. İnşaa edilen mektep'in masrafları Alman Protestan cemiyeti tarafından karşılanacağı bildirilmiştir. Fakat Nâsıra'da 60 hane olarak

¹⁹⁶Ortaylı, a. g. e, s. 95.

¹⁹⁷ BOA, BEO. 1243/93223, 20 Aralık 1898(6 Şaban 1316). Fatmagül Demirel, *Dolmabahçe ve Yıldız Saraylarında Son Ziyaretler Son Ziyafetler*, Doğan Kitap yay, İstanbul, 2007, s. 83. Mahmoud Yazbak, a. g. e, s. 225.

¹⁹⁸Kevser Topkar, *Osmanlı Filistininde Alman Kolonileri (1869-1917)*, Ordaf, Taş Mektep yay, İstanbul, 2015, s. 109.

erkek ve kız 267 nüfusa sahip olan Protestanların ikamet ettikleri yer ve ihtiyaçları doğrultusunda nüfuslarına göre mektep inşasının gerekli olmadığı görülmüştür.¹⁹⁹ Mektep arazisinin 1000’de 15 mukata ile arazi öşür bedeli 1000’de 30 para tutarını devlete vergi olarak ödeyecekleri kendilerine bildirilmiştir. Bu vergi ve kanun yükümlülükleri Maârif-i umumiye nizamnamesinin mekteplere özel kanunun 129’uncu maddesine göre mektep’in inşasına müsaade verilmiştir.²⁰⁰ Almanya Beyrut konsolosluğu, Nâsıra’da bulunan Terra Sannta manastırında Fransızların vaaz vermeleri Hristiyan ahalinin üzerinde etki bırakacağından dolayı Fransızların bu hareketlerine son vermelerini istemişlerdir. Ancak Terra Sannta manastırı Fransız müesseseleri içerisinde yer aldığından Almanya konsolosluğunun müdahale etmelerini yerinde olmadığını Fransız konsolosluğu Beyrut Valisine bildirmiştir.²⁰¹

Böylece Almanya Nâsırada yabancı devletlerle nüfuz mücadelesine girmiştir. Anlaşılan Almanya emlak sahipliği üzerinden nüfuzunu pekiştirmek istemiştir. Almanyalı olan Ragi Matar adlı kişinin Nâsırada emlak sahip’i olduğunu iddia etmiştir. Bu iddiasını Beyrut Alman konsolosluğu üzerinden bir takım belgelerle ispatlamaya çalışmıştır. Ancak bu iddiasına karşı kaza nüfus sicillerinde arama yapılarak Ragi Matar adlı bir şahsın bulunmadığı ancak Pederi İbrahim Matar’ın Cebran adlı bir oğlu olduğu nüfus kayıtlarından tespit edildiğini, kaza nüfus memurluğundan nüfus sicil belgesi Münih Şehbenderliğine gönderilmiştir.²⁰² Böylece Ragi Matar’ın iddiası’nın asılsız olduğu anlaşılmıştır. Almanlar’ın faaliyetleri I. Dünya savaşının sonuna kadar devam etmiştir. İngilizlerin işgal etmesiyle Almanlara ait kurumlar tasviye ettirilerek İngiltere kendi idaresi altına almıştır.

¹⁹⁹BOA, BEO. 4040/ 302932, 27 Cemaziyelevvel 1330(14 Mayıs 1912); İ. MF. 19/29 Lef 4, 5 Cemaziyelevvel 1330(22 Nisan 1912)

²⁰⁰İngiliz Hastaneleri ile Amerikan müesseseleri hakkında Mektep inşasının Almanya sefaretine verilen cevap için: bkz. BOA, HR. HMŞ. İŞO. 84/42, 23 Rebiülevvel 1331(2 Mart 1913).

²⁰¹BOA, DH. ŞRF. 452/95, 20 Muharrem 1333(8 Aralık 1914).

²⁰²BOA, DH. SN. THR. 68/95 Lef 6, 1 Rebiülahir 1335(25 Ocak 1917).

2.2. Avusturya

Avusturya devleti Osmanlı imparatorluğu sınırları içerisinde ecnebi posta kurumlarını Nemçe adıyla oluşturmaya başlamıştır.²⁰³ Osmanlı Devleti, 1891 yılında Viyana, Wasihgton ve Romada gerçekleşen konferansda “ Genel posta birliği ” mutabakatını imzalamış ve bu mutabakata göre diğer devletler gibi Avusturya devleti de ticari ilişkilerini sağlamak ve konsolosluklar aracılığıyla Osmanlı sınırları dahilinde posta şubeleri açma hakkını elde etmiştir.²⁰⁴ Bu mutabakat çerçevesinde Avusturya Osmanlı devleti içinde posta şubeleri açmaya başlamıştır. Filistin bölgesi içinde posta şubeleri açma girişiminde bulunmuştur. Akka sancağı altında yer alan Nâsıra’da büyük bir posta şubesi açmış ve sayılarını artırmıştır. Nâsıra ile Hayfa arasında haftada 2 defa araba ile posta gönderileceğini Avusturya posta şubesi iletmıştır. Bu bilgiyi edinen Nâsıra Telgraf ve Posta müdürlüğü, Beyrut baş müdüriyetine yazdığı dilekçede ise; ecnebilerin ve yabancı devletlerin posta şubesi açmalarının men edilmesini ve posta şubelerinin Osmanlı Devletine fayda sağlamayacağı gibi Nâsıra’da müdahaleli sorunlar çıkaracağını şifreli telgrafla bildirilmiştir.²⁰⁵

Avusturya, Nâsıra ile Hayfa postanesini açmakla kalmamış Safed, Taberiye kazalarına da birer posta şubesi açma girişiminde bulunurken kazalar arası posta gönderimine devam etmiştir. Nâsıra’dan Hayfaya gönderilen bir posta çantası kimliği belirsiz kişiler tarafından derdest edilerek el konulmuştur.²⁰⁶ Kimliği belirsiz kişiler ise kaymakamlık tarafından görevlendirelen memurlar olup alıkonulan posta çantası, Nâsıra ile Taberiye de yeni açılacak posta şubeleri hakkında aralarındaki gizli mektuplaşmaları tespit edilmiştir.²⁰⁷ Bu alıkonulan posta çantasında yer alan gizli mektuplar Nâsırada ikamet eden Maryuhana isimli Avusturya manastırı reisi tarafından yazılmış Almanya aracılığıyla Hayfaya gönderilmek üzere hazırlandığı görülmüştür.²⁰⁸

²⁰³ İbnüzzıya Ahmed Reşid, “ Memleketimizde Ecnebi Postaneleri”, İstişare, Suat Muhtar, İstanbul, 1324, Sayı.17, s. 722.

²⁰⁴ İbnüzzıya Ahmed Reşid, a. g. m, s. 727.

²⁰⁵ BOA, HR. TH. 135/77, 29 Zilhicce 1322 (6 Mart 1905).

²⁰⁶ BOA, DH. ŞFR, 342/104, 6 Safer 1323(12 Nisan 1905); HR. TH. 321/3, 5 Cemaziyelevvel 1323(8 Temmuz 1905).

²⁰⁷ BOA, HR. TH. 317/51, 3 Safer 1323(9 Nisan 1905).

²⁰⁸ BOA, DH. ŞFR, 341/49, 13 Muharrem 1323(20 Mart 1905); BEO. 3249/243618, 23 Zilhicce 1323.

Alıkonulan posta çantası Avusturya posta şubesine bırakılmıştır. Bu olay üzerine Akka mutasarrıflığı koyduğu yasaklara rağmen Avusturya, posta şubelerini tekrardan işlettiirdiği tespit edilmiş ve posta şubelerinin bir türlü kapatılıp faaliyetleri'nin önüne geçilemediğini telgrafla vilayete bildirilmiştir.²⁰⁹ Avusturya ise kurumsallaşarak Nâsıra Avusturya Posta şube vekilliği memurluğuna Bohenes Efendi'yi tayin etmiştir.²¹⁰ Bohenes' in Nâsıra da kendi selahiyeti altında koli ve manda araçları ile posta sevki ve kabul işlemlerini, Beyrut vilayeti Telgraf ve posta müdüriyetinin izni olmadan posta sevkıyatı yapması sonucunda, Maliye ve Telgraf Nezareti tarafından engellenmiştir.²¹¹ Avusturya posta şubesi iltiması meselesinin ortaya çıkması akabinde konsolosluk ve Kudüs mutasarrıflığı arasında gizli evrakların sevkıyatı yüzünden çatışmanın meydana gelmesi neticesinde, Beyrut Vilayetinin aldığı kararla posta şubesinin kapanması kararlaştırılmasıyla kapatma kararı Avusturya ve Almanya konsolosluklarına tebliğ edilmiştir.²¹² Böylece Nâsıra daki Avusturya posta şubesi, Birinci dünya savaşına kadar faaliyetleri sürdürmüştür.

Avusturya Nâsıra'da posta şubesi açmasının yanında bir de hastane açma girişiminde bulunmuştur. Almanya'nın desteğini'de alan Avusturya Nâsıra'da bulunan hastalara bakmak ve sağlık hizmetleri vermek amacıyla izin istemiştir. Bu izin meyyanında Annanes Fiyorbiorli ve Lozbirat Herç ile Famestovi Veber isimlerindeki rahiplerin hasta bakıcılığı ve tabiblik yönündeki başvuruları, diplomaları olmadığından hastaları tedavi etmeleri reddedilmiştir.²¹³

²⁰⁹ Beyrut Valisi Halil 'in şifresi için: bkz. BOA, DH. ŞFR. 248/41, 2 Şaban 1323(2 Ekim 1905).

²¹⁰BOA, BEO. 3838/287833, 2 Şevval 1328(7 Ekim 1910).

²¹¹BOA, BEO, 3790/284178, 2 Şaban 1328(9 Ağustos 1910); BEO. 3845/288361, 13 Muharrem 1329(14 Ocak 1911).

²¹² Beyrut Vilayetinden Almanya ve Avusturya konsolosluğuna gönderilen tezkereler için: bkz. BOA, HR. SYS.

2952/39 Lef 2, 30 Muharrem 1329(31 Ocak 1911).

²¹³BOA, HR. SYS. 2417/52 Lef 6, 29 Rebiülahir 1334(5 Mart 1916).

2.3. Fransa

Fransa Nasıra'da Hristiyan cemaat ve tarikatları koruyup muhafaza ederek kurumsallaşan ilk devlettir. Cebel-i Lübnan üzerinden Filistin ve Kudüs-ü Şerifte Hristiyanlık üzerinden faaliyet göstermiş ve merkez Nâsıra'da dini, siyasi ve etnik nüfuzlarını kullanmıştır. Nâsıra'da Fransa'ya tabi Efrenc rahiplerine ait eski bir kilisenin harap olması ve tekrardan inşa edilmesi için başvuruda bulunmuşlardır.²¹⁴ Fransa devleti gözetiminde ilk olarak Nâsıra'da Carmelite rahipleri bir manastır, kilise ve papaz odası inşası için Fransa sefaretı aracılığıyla ruhsat istemişlerdir.²¹⁵ Carmelite Rahipleri Nasıra'da kendilerine ait mektepleri olmadıklarından yatılı gece ve gündüz eğitim veren bir mektep inşa etme talebinde bulunmuşlardır.²¹⁶ Carmelite rahipleri ilk önce Beytüllahim'e gidecekleri ve burada bir manastır inşa edeceklerini daha sonra Fransız Beyrut Genel konsolosu ile Nâsıra'ya gideceklerini bildirmişlerdir.²¹⁷

Fakat Nasıra'da Carmelite rahiplerinin herhangi bir kurumu olmadığından sıfırdan manastır inşa edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Rahipler Beytüllahim'deki manastırı inşa ettikten sonra, Nâsıra'ya gelerek burada manastırın inşasına kadar uzlet halinde bekleyeceklerini, Fransız konsolosluğu aracılığıyla Kudüs mutasarrıflığından kaza kaymakamlığına iletmışlerdir.²¹⁸ İnşa edilecek manastırın yeri'nin belirlenmesi ve Fransız sefaretinden gönderilen manastırın inşa planına göre; 46 metre 80 santimetre genişliği, 40 metre eninde, 11 metre 30 santimetre yüksekliğinde olacaktır. Manastırın dışında ek olarak alt ve üst katı kilise olacak şekilde inşa edilecek ve ikamet edecek rahipler için odalar ekleneceği ama planlarda yer almadığı görülmüş ve bazı ilaveler yapılmıştır.²¹⁹ Manastır arazisi kaza halkından Madam Maria tarafından kendilerine mülk

²¹⁴BOA, A-) AMD, 72/75, 1 Muharrem 1273(1 Eylül 1856).

²¹⁵BOA, BEO, 950/71219,Lef 4, 8 Zilhicce 1314(10 Mayıs 1897); HR. İD, 2040/48, 15 Zilkade 1314(17 Nisan

1897); HR. İD, 1801/13, 23 Zilkade 1314(25 Nisan 1897).

²¹⁶BOA, BEO, 1032/77353, 1 Cemaziyelahir 1315(28 Ekim 1897).

²¹⁷BOA, BEO, 1060/79429, 1 Şaban 1315(26 Aralık 1897); HR. İD, 1801/14, 5 Şaban 1315(30 Aralık 1897); BEO, 2260/169447, 16 Safer 1319(4 Haziran 1901).

²¹⁸BOA, BEO, 1161/87027, 29 Safer 1316(19 Temmuz 1898).

²¹⁹BOA, HR. İD, 1801/15, 27 Şevval 1321(16 Ocak 1904); BEO, 2264/169727, 15 Zilkade 1321(2 Şubat 1904).

olarak verildiğini izah etmişlerdir. Bu arazinin temelinden su çıktığı bu su Madam Maria'nın arazisinden mi yoksa başka bir menbadan mı çıktığının anlaşılması için yapılan tahkikatta manastıra yakın camii-i şerif ve İslam mabetlerinin varlığı söz konusu olup olmadığının belirlenip mahzur olan herhangi bir sebep yoksa inşasına müsaade edilmesi kararlaştırılmıştır.²²⁰ Carmelite rahipleri sayıları çok olduğundan dolayı papazların ikameti için 2 bina daha yapılmasını ve ayinleri için ruhani elbiselerini “ Saferis” adlı özel kıyafetlerini muhafaza etmek amacıyla ayrı bir odanın inşa edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bu inşa isteklerine binaen 2 arsadan kıymetleri ölçüsünde 1000’de 30 para ve 10 misli öşür vergisi alınması kararıyla Şurây-ı Devlet azalarının imzalarıyla Fransa devleti riyasetinde Carmelite rahiplerinin manastırlarını tesis etmelerine müsaade edilmiştir.²²¹

Nasıra’da Fransa devleti riyasetinde Les Reliquieuses Clarioses rahiplerinin Nâsıra’dan Hayfa’ya giden yol üzerinde manastırları bulunmaktadır.²²² Clarioses rahiplerine ait olan bu manastır eski olmasından dolayı sahipleri tarafından terk edilen ve hibe edilmiş arazi üzerine 54 metre uzunluğu genişliği 36 metre 56 santimetreyle beraber çan kulesinin 13 metre 50 santimetre yüksekliğinde manastırın yapılması planlanmıştır. Manastır’a ek olarak, 10 ve 8 metre yüksekliğinde 2 tane misafirhane odası ilave edilmesiyle inşa ruhsatı istenmiştir. Ruhsatın verilmesi için manastırın İslam mahallerine yakın mı etrafında camii, mescit ve mezarlık gibi kurumların olup olmadığının tespit edilmesi ve akabinde Fransa müessesesi namıyla arazi bedeli 390 bin 320 kuruşla öşür vergisi 1000’de 30 para hesabıyla 10 misli olan 295 kuruş tahsil edilmesi üzerine ruhsat verilmiştir.²²³

²²⁰BOA, BEO, 1194/89494, Lef 2, 17 Rebiülahir 1316(4 Eylül 1898); BEO, 2058/154345, 2 Safer 1321(30 Nisan 1903); BEO, 2100/157473, 1 Rebiülahir 1321(27 Haziran 1903);HR. İD, 1801/16, 17 Recep 1322(27 Eylül 1904); ŞD, 2299/12 Lef 1-13, 1Safer 1323(7 Nisan 1905); BEO, 2313/173430, 9 Safer 1323(15 Nisan 1905). Carmelite Rahipleri hakkındaki tahkikat için: bkz. ŞD, 2300/12, 14 Cemaziyelevvel 1323(17 Temmuz 1905). Christiane Czygan, a. g. m, s.235.

²²¹BOA, HR. İD, 1801/17, 28 Rebiülahir 1324(21 Haziran 1906); Y. A. RES, 139/29 Lef 4, 22 Şaban 1324(11 Ekim 1906)

²²²Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1333, Cenup Kısmı, s. 397.

²²³BOA, HR. TH, 273/53, 5 Cemaziyelahir 1320(9 Eylül 1902); ŞD, 2296/24 Lef 5, 2 Safer 1321(30 Nisan 1903).

Fransızların desteklediği diğer bir Hristiyan gurup Les Freres des Ecoles Chretiennes'in mektep, manastır ve hastane yapıları mevcuttur.²²⁴ Fransız Chretiennes rahiplerinin idaresi altında yer alan okullarının yanına bir hastane ile manastırın ve ortasına bir mabetle birer hasta koğuşu inşası için ruhsat istemişlerdir.²²⁵ İnşa edilen Vadi-l Cevani isimli mahallede ki bahçelik tarlanın etrafını duvarla çevirerek sağ ve sol cihetlerinde her biri 19 metre 60 santimetre genişlikle 30 metre boyunda 15 metre 60 santimetre yüksekliğinde hastane koğuşlarını inşa ederek hayrat olarak kaza halkının istifadesine sunmuşlardır.

Arazi doğu yönünde yol, batı yönünde dağ, kuzey yönünde Yusuf adlı bir şahsın arazisine bitişik ve bu kurumun etrafında İslam mülk ve müesseseleri ile askeri kışlaların yer almadığı tespit edilerek Chretienne rahiplerine yapım ruhsatı verilmiştir.²²⁶ Fransız Chretiennes rahiplerinin faaliyetlerini takip etmek için tüm müesseselerini içeren manastır, mabet, mektep, hastane, doğumhane ile muayehane gibi kurumları, Avusturyada bir kolu bulunan rahipler tarafından da üstlenilmiştir. Ancak Avusturya ve Fransa arasında sahiplenme mücadelesi meydana gelmiştir. Avusturyalı doktor tarafından idare edildiği haberi alınmış ise de Avusturya müesseseleri içerisinde Nâsıra'da hastane kurumu yer alamadığı gibi bu rahiplerlede herhangi bir alakaları olmadığı ancak düzmece bir plan sergilendiği anlaşıldığından, Chretiennes rahipleri her daim Fransa devleti himayesiyle ve Beyrut vilayeti Fransız genel konsoloslüğünün yardımıyla faaliyetlerini yürütmüşlerdir.²²⁷

Diğer bir Fransız gurup ise Les de Saint Joseph Fransız rahipleri gurubunun kız mektepleri, bir hastane, manastır, çan kulesi, eczane ve hıfzıssıhha gibi tesislere Nâsıra'da muvafık olmadıkları bu kurumları yeniden inşa etmek istediklerini beyan etmişlerdir. Fransa'nın iltimasıyla 22, 5 dönüm arazi satın aldıkları kıymeti 20 bin kuruş üzerinden 1000 de 30 para öşür vergisi vermek koşuluyla inşa ruhsatı verilmiştir.²²⁸ Saint Joseph

²²⁴Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1333, Cenup Kısmı, s.397.

²²⁵BOA, DH. MUI, 25/18 Lef 3, 3 Zilhicce 1327(16 Aralık 1909).

²²⁶Ayrıntılı bilgi için: bkz. ŞD, 2308/16 Lef 2-17, 2 Şaban 1325(10 Eylül 1907); ŞD,2305/31,26 Recep 1326(24 Ağustos 1908); İ.HR, 420/18 Lef 2-10, 2 Zilkade 1327(15 kasım 1909).

²²⁷BOA, HR. HMŞ. İŞO, 88/18 Lef 2, 30 Cemaziyelevvel 1333(15 Nisan 1915).

²²⁸Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1333, Cenup Kısmı, s.397. BOA, ŞD, 2299/21 Lef 1-10, 17 Şevval 1322(25 Aralık 1904); İ.AZN, 60/39 Lef 4, 11 Muharrem 1323(18 Mart 1905).

rahipleri Beyrut vilayeti Fransız konsolosluğundan destek alarak kurumlarını genişletmeye çalışarak hastane koğuşları yapmışlardır.²²⁹ İnşaat için gerekli demir kiriş ve kiremitler Marsilya limanından Hayfa limanına geldiğinde, inşa malzemeleri'nin kaza'ya girmesi için Nâsıra meclis idaresi kararıyla gümrük vergisinden muaf tutulması için sadece depozito vermeleri koşuluyla müsaade edilmiştir.²³⁰

Nâsıra'da diğer bir faaliyet gösteren Fransız Hristiyan cemaatlerinden Les Domesde Nazareth kaza'nın en eski teşkilatlı Fransız kurumudur.²³¹ Nâsıra'da 40 seneden beri tesis ettikleri mekteplerine rahipler ve şakirtleri ibadetgah ve bir yetimhane yapacaklarını fakat kendilerine ait mülkleri civarında demirci esnafları'nın dükkanları bulunduğundan işçilerin sesleri ibadetlerinin maneviyatını engelledikleri için eski yapının üzerine bazı rahiplerin tasarrufunda bulunan arsa'ya kız mektebi ile şakirtler için küçük bir kilise yapacaklarını ve bu plana göre 40 metre boyunda zikzaklı bir şekilde 3 parçadan ibaret 15 metre olup genişliği 8 metre 20 santim ile küçük kilise 25 metre eninde yüksekliği 15 metre olarak planı çizilmiştir.²³² Çizilen planda eczaneye 3 oda bir de mutfak ekleyerek ve bu eklenen mekanlar garbiye mahallesi arsası üzerine Fransa tebasından Alkeris adına yapım ruhsatı almak istenmiştir. Meclis azalarından Hori Mihail Kerm aracılığıyla 2 evlik ve ağaçlık tarlayı usûlsüzlükle tapuya kayıt ettikleri anlaşıldığından arsa bedelinin alınıp kaza kaymakamlığına verilerek ruhsat işlemleri halledilmeye çalışılmıştır.²³³

Fransızlara ait olan müesseselerden biri de Les Reliqieus Salesiana (Salazin) rahipleri Hristiyan Katolik bir tarikat olan bu gurup kaza'da yetimhane ve kiliseleri mevcuttur.²³⁴ Salezin misyonerler gurubu Fransa aracılığıyla yetimhane ve kiliseleri'nin yeniden inşası için ruhsat talep etmişlerdir. Bu inşa sürecini Latinler sahiplenmeye

²²⁹BOA, BEO, 2789/209109, 27 Muharrem 1323(3 Nisan 1905); DH. MKT, 1065/7, 2 Muharrem 1324(26 Şubat 1906).

²³⁰BOA, ŞD, DH. MKT, 970/12, Lef 3, 1 Rebiülevvel 1323(6 Mayıs 1905).BEO, 2691/201798, 18 Şaban 1323

²³¹Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1333, Cenup Kısmı, 1333, s. 397.

²³²BOA, ŞD, 2282/24 Lef 8, 29 Muharrem 1312(2 Ağustos 1894); BEO, 601/45035, 6 Rebiülevvel 1312(7 Eylül 1894).

²³³BOA, ŞD, 2292/25 Lef 1-10, 16 Cemaziyelahir 1318(11 Ekim 1900).

²³⁴Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1333, Cenup Kısmı, s. 397.

çalışılmışsa da İngilizlerin yetimhanesi varken Salazin misyonerlerine ait yetimhanenin inşasına gerek olmadığını Harbiye Nezareti tarafından bizzatıhi Serasker Rıza Paşa retetmiştir.²³⁵ Fakat Salazinlerin reisi Don Baloni adına arazi satın alınmıştır.²³⁶ Salazin reisinin aldığı bu arazi için çizilen plan ve harita doğrultusunda inşa yapımına başlanmıştır. Salazinler Nâsıra'da yetimhane açmalarıyla misyonerlik faaliyetlerine girilerek Fransa konsolosluğu aracılığıyla da diğer tarikat ve cemaatlerle de bağlantı kurarak sürdürmeye çalışmışlardır. Fransa önderliğinde Les de Saint Vincel de laul gurubuna ait bir eczane ve hastane görünse de arşiv belgelerinde rastlanılmamıştır.²³⁷

Fransa bunların haricinde diğer Hristiyan cemaat, mezhep ve tarikatları korumuş yardımlar yapmaya çalışmıştır Fransa vatandaşlığına kayıtlı Lotkevis isimli şahıs Nâsıra'da sahip olduğu araziye Fransaya ait bir kilise rahiplerine vermiş ve rahipler ise kendilerine hibe edilen bu araziye mektep inşa edeceklerini Fransa sefaretinden Beyrut vilayetine bildirilmiştir. Bildirilen plan ve harita'ya göre mektep 40 metre boyunda 20 metre genişliğinde 10 metre yüksekliğinde hesaplanarak masraflarını Fransa'nın karşılayacağı arazi kıymeti 6 bin kuruş muadil olarak öşür bedeli 10 misli 40 kuruş olarak hesaplanmıştır.²³⁸

Fransızlar müesseselerini her türlü teşkilatlandırmaya çalışmışlardır. Fransa Nâsıra'da bulunan Katolik papazlarına istekleri doğrultusunda bir takım malzemeleri bandıra ile göndermiştir. Bu bandıra Hayfa limanına gelmiş olup limanda kontrole tabi tutulmaya çalışırken konsolos yetkilileri engel olarak bu bandıra, Nâsıra kazasındaki Katolik din adamlarına geldiğini ifade etmişlerdir.²³⁹ Fransızların süreç içerisinde siyasi faaliyetlerini devam ettirerek I. Dünya savaşına kadar sürdürmüş olup İngiliz mandasında yer aldığı dönemde bile kendine bağlı kurumlarını yine kendi mandası altında olan Lübnan konsolosluğu üzerinden idare etmiştir.

²³⁵BOA, ŞD, 2678/45, 12 Safer 1315(13 Temmuz 1897); ŞD, 2683/15 Lef 2, 10 Şevval 1315(9 Mart 1898);ŞD, 2290/14, Lef 1-9, 22 Şevval 1315 (16 Mart 1898).

²³⁶BOA, BEO, 1744/130746, Lef 3, 14 Rebiülevvel 1319(1 Temmuz 1901);BEO, 1798/134821, 16 Zilkade 1319(24 Şubat 1902); BEO, 1834/137523, 12 Muharrem 1320(21 Nisan 1902).

²³⁷Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1333, Cenup Kısmı, s. 397.

²³⁸BOA, İ. AZN, 53/22 Lef 6, 20 Cemaziyelahir 1321(24 Eylül 1902).

²³⁹BOA, Y. A. HUS, 275/130, 29 Zilkade 1310(14 Haziran 1893).

2.4. İngiltere

İngiltere'nin Nâsıra'da ilk faaliyetleri 1856 tarihinde İngiliz miralayı Şersel Bey'in Nâsıra'ya bağlı Hadit ve Cun köylerindeki bulunan tuz mağzalarının, dönemin idarecisi Tahsin Bey zamanında Padişah'ın iradesiyle mühürlenmesi üzerine İngiliz konsolosluğu vasıtasıyla tekrardan açılması talebinde bulunmuştur. Tuz mağzalarının mühürleri açılarak, İngiliz Devleti Miralay Şersel Bey'in tuz madenlerini satış işlemini destekleyerek teşvik etmiştir.²⁴⁰ 1865 yılında İngiltere Devleti Nazırı mösyö Adven Arton tarafından Osmanlı Devleti Hariciye Nezaretine yazılan bir dilekçe yazılmıştır. Bu dilekçeye göre ise Filistin'in Nâsıra köyünde Kaserin Azlu isminde şahsın bir hastane inşa etmek arzusunda bulunduğunu belirtmiştir. Hastanenin inşası için 8 dönüm arsa'nın tedarikine teşebbüs ederek bu arsanın üzerine yapılacak hastanenin yapım işlemini Nâsıra'da bulunan Protestan misyonerleri üstlenmiş fakat hastaneyi kendi dini faaliyetleri için kullanmayacakları'nın teminatını vererek hertürlü vergi mükellefiyetinden muaf tutulmalarını ayrıca halkın hayrına hizmet edecek şekilde kullanılacaklarını belirtmişlerdir.²⁴¹ 1866 yılında Beyrut vilayetinde yer alan İngiliz genel konsolosluğuna İngiltere sefaretı tahrirat göndermiştir. Tahriratta ise Nâsıra'da bulunan misyonerlerden Mösyözedeler namındaki şahısların İngilizlerin önderliğinde bir mektep tesis ettikleri ve bu mektep'e bir de hastane ilavesiyle birlikte Protestan kilisesi arsasını da bu tesislere dahil etmeye çalışmışlardır.²⁴²

Nasıra'da ikamet eden İngiliz misyoner papazları Latin cemaatinden şikayetçi olmuşlardır. Bu Şikâyet'e göre papazlara ait bir mektep'in Latinler tarafından kendi zimmetlerine geçirmek istemiş olmalarına binaen vuku bulmuştur. Bir kaç İngiliz kadını Latinler tarafından haps edilmiş ve burada kadın hapishanesi olmamasından dolayı, Latinler kendi manastırlarında haps etmişlerdir. Ancak Nâsıra ve Taberiyede bulunan İngiliz kurumları, Latinlerin müdahalelerinin engellenmesini Beyrut vilayetinden

²⁴⁰BOA, HR. MKT, 195/32, 6 Şevval 1273(30 mayıs 1857).

²⁴¹BOA, HR. TO. 242/17 Lef 2, 29 Şevval 1281(27 Mart 1865). Doktor Frederic Skramcir 'in Nasıra'nın El- malef kasabasında 16 bin zira kıymeti olan 1000'de 30 para olan bedel-i öşür'ü 10 misli olan 150 kuruş tahsil edilmesiyle hastalara hizmet verilecek hastane nin inşa edilmesi; BOA, HR. TH. 377/121, 23 Cemaziyelevvel 1327 (12 Haziran 1909).

²⁴²BOA, HR. TO. 243/7, 12 Muharrem 1283(27 Mayıs 1866).

istemişlerdir.²⁴³ İngiltere Nâsırada yer alan Hristiyan cemaatler üzerinde misyonerlik faaliyetlerini yürütmüştür. Bazen kendi tebasından olan şahıslar üzerinden kurumlar oluşturarak bu kurumları işletip siyasi olarak müdahaleler de bulunmaya çalışmıştır.

İngiltere Ortadoğu ve Asya ülkelerinde çeşitli faaliyetlerde bulunarak birtakım kurumlar oluşturmuştur. Bu kurumların içerisinde sağlık sektörü bulunmaktadır. İngiltere sağlık hizmetleri altında birçok ülkede misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu faaliyetlere bakıldığında İngiltere'nin Edinburgh şehrinde Edinburgh Medical Missionary Society adı altında Yabancı ülkelere tıbbi yardım gönderme derneği olarak 1843 yılında İngiltere'de kurulmuştur.²⁴⁴ Bu Sağlık misyoner topluluğu, Nâsıra'da sağlık müesseseleri tesis ederek büyük bir hayır kurumu oluşturmuştur. İngiliz hayır cemiyeti hem Kudüs-ü şerif sancağı hemde Nâsıra'da bulunan fakir ahaliden hasta olanlara sağlık hizmeti vermek amacıyla hastane inşa etmek için teşebbüste bulunmuşlardır. Tesis edilen hastaneye gelir için kirahaneler tahsis edilirken, hastane Doktoru Frederick John Scrimgeor namına kayıt yapılarak inşa süreci başlatılmıştır. Hastaneye bir eczahane, doktorun ikameti için bir oda ve de kapıcı meskeniyle birlikte bir kompleks şeklinde inşası İngiltere devletinden, Osmanlı Devletinin ilgili makamlarına sunulmuştur.²⁴⁵

Osmanlı devleti'nin yapmış olduğu araştırmalarda Nâsıra kazasında mevcut olan; İngilizlere ait “müessesat-ı mezhebiye-i hayriyesi” adıyla görevlilerin isimlerini içeren defterle birlikte, Londra'da teşkilatlanmış olan “Church missionary Society” isimli cemiyete dahil ruhban sınıfına mensup bir mektep, yetimhane birde hastane mevcuttur. Mevcut olan tüm bu müesseselerin kurulduğu araziler, mülkler İngiltere devletinin kontrolü altında, Beyrut vilayeti İngiliz genel konsoloslugu aracılığıyla şahıslar üzerinden idare edilmektedir.²⁴⁶ İngilizler in teşkilatlı ve kurumsal misyoner kurumu olan Edinburgh sağlık misyoner topluluğunun Nâsıra'da bilfiil faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Öncelikli olarak sağlık kurumları üzerinden nüfuzlarını artırmaya çalışmıştır.

²⁴³Hariciye Nezaretinden gelen tahrirat'da İngilizlerin hukuk ve imtiyazlarında bulunan kurumların çeşitli milletlerden ve cemaatlerin müdahaleleri dair malumata: bkz. BOA, HR. H. 489/10, 2 Muharrem 1299(24 Kasım 1881).

²⁴⁴

²⁴⁵BOA, ŞD. 2307/9 Lef 9, 2 Zilhicce 1327(15 Aralık 1909);HR. TH. 377/121, 23 Cemaziyevvel 1327(12 Haziran 1909).

²⁴⁶BOA, ŞD. 2307/9 Lef 10, 8 Zilhicce 1327(21 Aralık 1909).

İngiliz Edinburgh Tıp cemiyeti Nâsıra'da hastane inşa etmek için müracatta bulunmuş ve hastanenin inşa edileceği Hanuk adlı mahalledeki arazinin miri-i araziden olmadığı kaydı düşülmüştür.²⁴⁷ Hastanenin inşa edileceği araziye Doktor Vartan tarafından satın alınmıştır.²⁴⁸ Hastanenin inşası için dışarıdan gelecek malzemeler gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.²⁴⁹ Doktor Vartan Hanuk adlı araziye inşa ettirdiği hastane ve müştemilatı'nın masraf defterine göre 115 bin 35 kuruş tutarını 1200 liraya gayr-i meşru yoldan kapatmaya çalışmışsa da aşar vergisine tabi tutulmuştur. Doktor Vartan, tahrirat müdürü Beşare Zehlak Efendi ve Akka belediye mühendisi Şomahir Efendi tarafından hastane inşa edilecektir. Hastane 532 metre salondan meydana gelmesiyle ahır, mutfak ve 21 oda şeklinde planlanıp etrafına yapılan duvarla birlikte 14400 kuruş olduğu halde masraf irsaliyesi 19 mecredi hesabıyla 129 bin 435 kuruşla tamamlanmıştır. Hastane 85500 metreden ibaret olduğu hesaplanmış ve bu ölçü için tapu kaydına müracat edilerek; arazinin 3 ayrı parselden meydana geldiği ve 13 kişiden 11 bin kuruş fiyatla satın alındığı bu dağ arazisinde badem, incir, harnupla birkaç zeytin ağacının olması yanısıra araziye 17 sene önce Beyrut asıllı Nâsıra ahalisi Sarsakzadelerden 200 bin kuruş la satın alınarak halkın yararına sunulmuş olmasına rağmen arazinin üzerine hastane inşa edilmiştir.²⁵⁰

Doktor Vartan İngiliz misyoner tıp cemiyetinin Nâsıra'daki hastanenin başhekimidir. Doktor Pacradooni Kaloost Vartan Fakir bir Ermeni terzi'nin oğlu olarak İstanbul'da doğmuş olup İstanbul Amarikan misyoner okulunu bitirerek, Kırım'da tercüman olarak hizmet vermiştir.²⁵¹ İngiliz ordsuna katıldı ve cerrahlık eğitimi alarak Edinburgh Medical Missionary Society'in himayesinde tıp eğitimi aldı ve aynı yıl İskoç hemşire Mary Anne Stewart ile evlendi.²⁵² Filistine gelerek hastane inşası girişimine başladı. Doktor Vartan Edinburgh cemiyet-i tıbbiyesi'nin bir memuru olarak görevini ifa ederken kendine ait inşa ettiği ev ve müştemilatını miri araziden 129 bin kuruş

²⁴⁷BOA, HR. İD. 1549/1, 7 Şevval 1298(2 Eylül 1881).

²⁴⁸BOA, HR. İD. 1549/5, 19 Recep 1302(4 Mayıs 1885); HR. TO. 63/46, 15 Rebiülahir 1306(19 Aralık 1888).

²⁴⁹BOA, BEO.3596/269630, 6 Zilhicce 1326(30 Aralık 1908).

²⁵⁰Ayrıntılı bilgi için bu dosyaya: bkz. BOA, ML. EEM. 1197/34, Lef 2- 35, 14 Şevval 1307(3 haziran 1890); HR. SFR-3. 357/33, 19 Recep 1306(21 Mart 1889).

²⁵¹ “ Kalosst Vartan”, https://en.wikipedia.org/wiki/Kaloost_Vartan ,18.11.2020.

²⁵² “ Vartan of Nazareth”, <https://www.worldcat.org/title/vartan-of-nazareth-missionary-and-medical-pionner-in-the-nineteenth-century-middle-east/oclc/oclc/810257405>, 18.11.2020. Dr. Vartan hakkında kısa bilgi için bkz. <https://www.nazarethtrust.org/about/our-history/>. 18.11.2020.

karşılığında satın almıştır.²⁵³ Doktor Vartan evi'nin kenarına birde eczane inşa ederken, etrafına duvar ördüğü sıra'da Nâsıra ahalisinden Osman Avnullah ve yanındaki birkaç arkadaşı doktorun ördüğü duvarı yıkmaya çalışırken aralarında bir arbeye yaşanmıştır.

Bu olayı Doktor Vartan Hayfa'daki İngiliz konsolosluğuna başvurmadan bizatihi kendisi Osmanlı hükümeti'nin yetkili birimlerine müracaat ederek yaşanan hadiseyi aktarması üzerine Akka müdde-i umum muavini tahkikat başlatmıştır. Tahkikat ve dava dilekçelerinde geçen bilgiye göre; Osman Avnullah ve arkadaşları Doktor Vartanı darp ettikleri sırada doktorun eşi Mary Anne bu üzücü olaya şahit olduğu ve bundan dolayı 8 aylık çocuğunu emzirdiği sırada korkudan sütünün bozulması üzerine sütü içen çocuğun vefat etmesine sebebiyet verdiği iddia edilmiştir. Yine bu iddiaya göre Varta'nın eşi gebe durumunda olduğu bu hadise yüzünden çocuğu düşürdüğünü de öne sürmüştür. Vartan Efendi hekim raporuyla bu olayı kanıtlamaya çalışmış akabinde Musa el- Aysavi adlı kişinin yol üzerinde bulunan Doktor Vartanı ve yanındaki eşi'ni darp eylediği ve bu sırada çocuğunu düşürdüğünü de iddia etmişlerdi. Fakat süt'ün bozulması ve 8 aylık çocuğun ölümünün bu sebepten dolayı mümkün olamayacağı belirtilen mahkemede Osman Avnullah Efendi'nin ceza kanunamesinin 55 'inci maddesi gereği tutuklanmasına karar verilmiştir.²⁵⁴ Osman Avnullah Efendi ise Doktor Vartan'ın kendisini darp ettiğini iddia etmiştir. Bu iddia üzerine Nâsıra bidayet mahkemesi bu iki davayı birleştirmişse de olay daha da ilerlemeden çözülmeye çalışılmıştır.²⁵⁵ Doktor Vartan uzun müddet Nâsıra'da tabiplik görevini icra ettiğinden kendisine yardımcı olarak İngiltere'den Dük Duvest, Lord Blantir, Lord Yenapi, Mark, Lord Pulvaran görevlendirilmiştir. Osmanlı devletine İngiltere hükümeti bu azaları tıbbiye cemiyetine memur olarak tayin ettiğini bildirmiştir.²⁵⁶

²⁵³BOA, DH. MKT, 1475/95, 24 Rebiülahir 1315(22 Eylül 1897).

²⁵⁴Doktor Vartan 'ın Mahkeme ve iddiaları için: bkz. BOA, HR. TO.261/71, 22 Ramazan 1301(16 Temmuz 1884); HR. TO. 261/85, 1 Şevval 1301(25 Temmuz 1884); HR. TO. 62/50, 3 Zilkade 1301(25 Ağustos 1884).

²⁵⁵BOA, ŞD. 2483/25 Lef 3, 25 Cemaziyelahir 1326(25 Temmuz 1908); HR. TO. 261/85,27 Zilkade 1306(25 Temmuz 1889).

²⁵⁶BOA, HR. TO. 62/26 Lef 6, 18 Teşirevvel 1303(30 Ekim 1887).

Doktor Vartan merkezi İngiltere’de bulunan Edinburgh tıp cemiyeti komitesi ile yazışmaları sefaret aracılığıyla kendisine ulaştırılmıştır.²⁵⁷ Vartan Efendi hastane hakkında bilgileri sefaret üzerinden İngiltere’deki merkeze ulaştırmıştır.²⁵⁸ İngiltere gönderilen mektuplara karşılık cevap göndermiş ve bu mektuplara gelen cevapta; Nâsıra’daki hastanenin sadece tıp ve sağlık hizmetleri yanında kaza halkını Hıristiyanlığa davet edilmesi için de çalışmaların yapılmasını ihtiva eden bilgiler misyonerlik cemiyeti adına William Brown tarafında izahatı yapılarak Doktor Vartan’a bildirilmiştir.²⁵⁹

Doktor Vartan misyoner tıp cemiyeti üyelerinden John Save ile de aralarında gizli yazışmalar gerçekleştirerek hastanenin gidişatı üzerine değerlendirmelerini de iletmiştir.²⁶⁰ Böylece İngiliz Edinburgh tıp misyoner cemiyeti doktoru Vartan hastane üzerinden Nâsıra’da siyasi ve sosyal alanda nüfuzunu kullanarak siyasi amaçlarını, Osmanlı devletinin iç işlerine müdahale etme imkanı da bulmuştur.

İngiliz sağlık kuramlarının Nâsıra’da teşekkül ettiği hastane inşasına bir yenisi eklenerek, doktor Bizet Bey’in zevcesi dul kalan İsabella kocasının hayrına bir seyyar hastane inşa etmek için Osmanlı Devleti’nden ruhsat istemiştir. Hariciye Nezaretine Londra sefaretinden gelen mektup’a karşı Osmanlı hükümetinin vermiş olduğu cevap’a göre; Nâsıra’da mevcut bir hastane bulunduğundan dolayı ikinci bir seyyar hastaneye hiç gerek olmadığını vurguladıysa da İzabel Bizet’in Kudüs-ü şerifte bulunan Vartan Efendiye, Edinburg cemiyetine ihale olunmasını isteyerek izah ettiği bilgiye göre inşa edilecek seyyar hastane kargir yapıda olmayacaktır. Seyyar hastane demir, ağaç ve su tesir etmez kağıttan meydana geldiğini akabinde 12 saat içerisinde kurulup 6 saat içerisinde boyanır bir binadan ibaret olacağını bunun içinde küçük bir arsaya ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir.²⁶¹

²⁵⁷BOA, HR. SFR-3, 317/3, 14 Ramazan 1304(16 Haziran 1886).

²⁵⁸BOA, HR. SFR-3, 317/32, 7 Rebiülevvel 1304(4 Aralık 1886).

²⁵⁹BOA, HR. SFR-3, 318/125, 13 Rebiülevvel 1304(10 Aralık 1886).

²⁶⁰BOA, HR. SFR-3, 328/48, 29 Cemaziyelevvel 1304(23 Şubat 1887).

²⁶¹BOA, DH. MKT, 1448/103, 2 Muharrem 1305(20 Eylül 1887); İ. MMS, 95/4016 Lef 3, 13 Rebiülahir 1305(29 Aralık 1887); Sefir Rüstem paşa ile Derbyshire şehrinde ikamet eden seyyar hastane yaptırmak isteyen İsabella Bizet arasında mektup yazışmaları için: bkz. HR. SFR-3, 334/34, 29 Ramazan 1304(21 Haziran 1887).

Ancak bu seyyar hastane uzun yıllar Kudüs’de hizmet eden doktor Bizet’in vefatına binaen hatırasını yaşatmak için dul eşi İzabel tarafın’dan arzu edilsede mezhepler arası ihtilafa meydan verdiğin’den dolayı Osmanlı devleti’nin koymuş olduğu kanuna göre inşasına müsaade edilmeyeceği belirtilmiştir.²⁶²

İngilizler Nasıra’da kurumsal oluşumları’nın yanısıra misyonerlik faaliyetlerde bulunmuşlardır. İngiliz misyonerleri tarafından Nâsıra ahalisinden Hristiyan Yusuf el- Esad isimli şahsı maaş bağlayarak İslam ahalisini Hristiyanlığa davet etmeleri için çalıştırmışlardır. Yusuf El- Esad Nâsıra kazasının Müslüman mahalle ve köylerini dolaşarak halkı Hristiyanlığa davet ederek Hristiyan itikadına bağlı kitap ve İncilleri dağıtmıştır.²⁶³ Kudüs mutasarrıflığı ise bu işin usulsüz ve yasak olduğunu tebliğ ederek soruşturma başlatmıştır. Soruşturmaya göre ise Yusuf el- Esad tutuklanarak uygun bir yere sürgün edilmiş ve Hükümet ise İngilizlerin misyonerlik faaliyetlerini durdurmaya çalışmıştır.

2.5. Rusya

Rusya Filistin’deki faaliyetlerini kutsal topraklar çerçevesinde şekillendirerek kendi idareleri altında Rus Filistin cemiyetini kurarak Ortadoğu politikasını yönlendirmeye çalışmışlardır. Bu cemiyet Suriye, Lüban ve Filistinde faaliyetlerini devam ettirmeye başlamıştır. Arz-ı Filistin cemiyeti altında Ruslar, hacıların ziyaretleri için Nâsıra, Kudüs, Beit Jala, Beytüllahim’de hastane ve dört adet dispanser olmak üzere 53 yataklı okul ve cemiyetin okullarına kaydolun yerli çocuklara hem hastane hemde eğitim hizmeti vermektedir.²⁶⁴ Rusya Akka ve Hayfa konsolos vekilleri’nin yardımlarıyla Nâsıra’da Rusya devleti namına bir parça arsa satın alınarak bu arsa üzerine bir gurabhane inşa etmek için ruhsat istemişlerdir.²⁶⁵ Satın alınan bu arazi Keferkenna

²⁶²BOA, DH. MKT, 1466/31, 11 Recep 1305(24 Mart 1888).

²⁶³BOA, DH. MKT, 1469/117 Lef 2, 29 Recep 1305(11 Nisan 1888).

²⁶⁴Ahmet Aksın- Arzu Çetinkaya, “ *Rus İmparatorluğu Ortodoks Filistin Cemiyeti’nin (Arz-ı Filistin Cemiyeti) Ortadoğu’ daki Faaliyetleri*” Editörler; Fahrettin Gün- Halil İbrahim Erbay, Sultan II. Abdülhamid Han ve Dönemi, TBMM Milli Saraylar Yayınları no. 125, İstanbul 2017, s.194.

²⁶⁵BOA, BEO, 193/14438, 16 Şevval 1310 (3 Mayıs 1893); BEO, 277/20770, 1 Rebiülahir 1311(12 Ekim 1893);BEO, 430/32206, 27 Zilhicce 1311(1 Temmuz 1894); BEO, 316/23688, 14 Cemaziyelevvel 1311(23 Kasım 1893).

köyünde yer alması hasebiyle 1110 dönüm'den ibaret 2 parça ayrı arsadan oluşan zemin üzerine Grandük Serj Aleksandroviç tarafından guraphane yaptırılmaya başlanmıştır.²⁶⁶ Osmanlı devleti guraphane'nin inşasına Kudüs-ü şerif mutasarrıflığı aracılığıyla ruhsat vermiştir.²⁶⁷

Fakat bu guraphane Rus ziyaretçilerine ve yolda kalan düşkünlere yetmediği için Rus hükümeti bir parça arazi daha satın alarak gurephaneye ekleme yapmıştır.²⁶⁸ Ancak Rus tebalı ziyaretçilerin günbegün artarak devam etmesi üzerine guraphane, yetimhane, misafirhane, mektep yapılmasını bizatihi Grandük Serj Aleksandraviç beyanıyla inşalarını istemeleri üzerine mektep inşası ayrı bir kurum olduğu için sürecin değerlendirilmesi gerektiği görüşüne varılmıştır.²⁶⁹ İlk olarak ziyaretçiler için bir arsa satın alınmış, Rusya devleti namına bu arsaya misafirhane inşa edilmesine müsaade edilmiştir.²⁷⁰

Daha sonra Rus ziyaretçileri için olmayıp diğer Hristiyan devlet ve cemaatlerin ziyaretçileri de bu misafirhanede kalmaları amacıyla inşası tasarlanmıştır. Akabinde guraphane'nin acilen inşası için Rusya sefaretinden muhtıra çekilmiştir. Bu muhtıraya cevap veren Sadrazam Rıfat Paşa zikredilen guraphane ile mektep inşası ruhsatsız olduğundan bu tür müesseselere izin verilmeyeceğini bildirmiştir.²⁷¹

Ruslar gittikçe faaliyetlerini artırarak Arz-ı Filistin Rus Ortodoks cemiyeti önderliğinde devam ettirmeye çalışmışlardır. Ruslar oluşturdukları kurumlar arasında gurephane, yetimhane, misafirhane, mektep ve Ortodoks manastırı, kilise ve rahiplerin ihtiyaçlarını sağlamak, hastalar için hastane işlerinin ilgilenilmesi, fakir çocukların talim ve terbiye edilip mekteplerde eğitim almalarını sağlamak ve tüm bu kurumların ihyasını

²⁶⁶BOA, BEO, 1585/118843, 27 Recep 1318(20 Kasım 1900).

²⁶⁷BOA, BEO, 1537/115246 Lef 2, 11 Zilkade 1310(27 mayıs 1893).

²⁶⁸ BOA, BEO,1537/1155246,2 Rebiülahir 1318(20 Ağustos 1900);BEO,1585/118840,27 Recep 1318(20 Kasım 1900)

²⁶⁹BOA, DH. MKT, 253/73, 16 Şaban 1318(9 Aralık 1900).

²⁷⁰Satın alınan arsa 2500 atık bir kıta mülk arsa için bkz: BOA, BEO, 871/65305, Lef 3,2 Cemaziyelahir 1314(20 kasım 1895); HR. İD, 2022/60, 24 Cemaziyevvel 1315(21 Ekim 1897);

²⁷¹BOA, HR. İD, 2039/38, 5 Cemaziyevvel 1311(14 Kasım 1893); HR. TH, 248/76, 10 Recep 1318(11 kasım 1900).

üstleneceğini Osmanlı hükümetine bildirmiştir.²⁷² Rusya tüm bu hayır müesseseleri için gerekli alet ve edavat'ın gümrük vergisinden muafiyetini talep ettiklerini ve kendilerine verilen cevapta ise Osmanlı Devleti Rus kurumlarına gümrük vergisi muafiyeti sağladığını bildirmiştir.²⁷³

Ruslar Nâsıra'da usulsüz arazi satın alarak hayır müesseselerini inşa etme yollarını illegal olarak sürdürmeye devam etmişlerdir. Nâsıra'da arazi sahibi olan Beyrutlu Hristiyan Sarsakzade ailesinden Halil Sarsak'ın kızı Aslı Hatun'un tasarrufunda bulunan Beyrut'un Eşrefiye mahâllesi ile Nâsıra ve Taberiye kazalarında 2 parça arsa ile Keferkenna köyündeki arsasını Selim Hori namına tapu senedi verilerek Ruslara satılmıştır. Ancak bu arazi Latinler tarafından kendilerine ait olduklarını iddia ettikleri görülür. Dava konusu olan bu olay'da Selim Hori muhakeme esnasında para vererek aldığı Taberiye gölü kıyısındaki arazi, miri araziden olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu arazi'nin yarısı'nın yola gitmesi hasebiyle bu arazinin 8 dönümünü Selim Hori kendi adına geçirmeye çalıştığı ortaya çıkmıştır. Fakat arazi'nin toplamı 40 dönüm olması üzerine Selim Hori'nin araziyi kendi adına tapulama salahiyetinin olmadığını ve Beyrut'un Eşrefiye mahallesinde ikamet eden Aslı Hatun'un 2 parça arsa ve 40 dönüm araziden kalan kısmını Grandük Serçiyo'z'a devrederek satış yapmıştır.²⁷⁴

Rus konsolosu Selim Hori arazi alım satım usulsüzlükleri yaptığı gibi çeşitli olaylara'da karışmıştır. Selim Hori'nin Hayfa civarında bulunan evinin etrafında bir kavga meydana gelmesi sonucunda Selim Hori'nin hanımı Messere vefat etmiştir. Rus konsoloslugu ve Hayfa kaymakamlığınca açılan soruşturma neticesinde Messere'nin ölümünde rol oynayan kişi Nâsıralı Makatıyos isimli şahsın olduğu tespit edilirken, bu şahıs Selim Horinin eniştesi, kız kardeşi Feride'nin kocası olduğu anlaşılmıştır. Ferideyi rızası olmadan abisi Selim Hori'nin evin'den Nâsıraya götürmek isterken mahallede kavga çıkarmış çıkan bu kavgadan çıkan kaza kurşunu, olay yerinde bulunan Messere hanıma isabet ederek ölmüne sebep olmuştur.²⁷⁵

²⁷²BOA, ŞD, 2294/13 Lef 1-8, 15 Zilhicce 1319(25 Mart 1902).

²⁷³BOA, HR. İD, 2086/54, 18 Rebiülevvel 1319(5 Temmuz 1901).

²⁷⁴BOA, HR. TH, 227/125, 1 Safer 1317(11 Haziran 1899).

²⁷⁵BOA, DH. MKT, 586/25 Lef 1, 22 Cemaziyelahir 1320 (24 Eylül 1902).

Bunun üzerine Makatiyos Efendi ise hemen polis ve jandarma görevlilerince derdest edilerek Nâsıra hapishanesine gönderilip muhakeme sonucu tutuklanmıştır.²⁷⁶ Ruslar Nasıra'daki faaliyetleri ve hayır müesseselerini I. Dünya savaşına kadar Arz-ı Filistin Ortodoks Rus Cemiyeti altında devam etmiş ancak kaza'nın idaresi İngilizlerin yönetimine geçmesiyle son bulmuştur.

3. Hristiyan Cemaatler

3.1. Hristiyanlar

Nâsıra deyince ilk akla gelen Nasara veya Hristiyanlık dini gelir. Hz. Mesîhi yani Hz. İsa'yı senelerce kucağında yaşatan bir beldeyim tabirini insanlara anlatmıştır.²⁷⁷ Hristiyan kaynaklara göre; Hz. İsa'nın Nâsıra'dan hareket ederek, Ürdün nehrine gittiği ve kuzeni Hz. Yahya tarafından kutsanınca ve geri döndüğünde Nâsıralılar, Hz. İsa'dan kutsanma isteyerek kaza'nın kutsiyetini daha da arttırmasına sebep olmuştur.²⁷⁸ Hristiyanlık günden güne yayılmaya başlayınca mabetlerin inşa edilmesiyle kaza'nın her yerinden çınlayan çan sesleri işitilir ve insanlar Hz. İsa'yı hatırlarlar.²⁷⁹ Kaza'nın kadınları beyaz yüzlü oldukları ve her biri birer Hz. Meryem'in fizyolojik numunesini taşıdıkları şüphe gerektirmediği ifade edilirken, Nâsıra'nın en ufak taşı bile bir bakışta Hz. İsa İbn-i Meryem'i hatırlattığı söylenir.²⁸⁰ Hristiyan papaz ve keşişleri Nâsıra'yı ziyaret ettiklerinde tamamen yıkılmış kiliselerle karşılaştığını ve Hz. Meryemin evinde dua ettiklerini dile getirirken burada Zebedi'nin oğulları havari Aziz Yuhanna ve Aziz Yakup'un doğdukları Castrum Zafetanum gibi mukaddes mekânları ziyaret ederek Kudüse geçerler.²⁸¹ Nâsıra Hristiyanlar açısından kutsal kabul edildiği için göç almış ve bazende tabiyet değişikliği veya evlilik yoluyla kaza'ya yabancı nüfus gelmiştir. Arşiv belgelerine göre yabancı uyruklu Hristiyanlar tabi oldukları devletlerin vatandaşlığından, Osmanlı vatandaşlığına geçmek için müracatlar'da bulunmuşlardır. Yabancı uyruklu

²⁷⁶BOA, DH. MKT, 586/25 Lef 2, 28 Cemaziyelahir 1320(24 Eylül 1902).

²⁷⁷Mehmet Behçet- Refik Temimi, a. g. e, s. 394.

²⁷⁸Simon Sebag Montefiore, *Kudüs Bir Şehrin Biyografisi*, Çev: Cem Demirkıran, Pegasus yay, 2016, s. 96.

²⁷⁹ Mehmet Behçet- Refik Temimi, a. g. e, s. 394.

²⁸⁰Mehmet Behçet- Refik Temimi, a. g. e, s. 394.

²⁸¹Ricoldus De Monte Crucis, *Bir Dominikian Keşişin Anadolu ve Ortadoğu Yolculuğu Doğu Seyahatnamesi*, Çev; Ahmet Deniz Altunbaş, Kronik yay, İstanbul, 2018, s.27-28.

Raymond kızı Rozelanda ile Nâsıra ahalisinden Corc Süleyman Azif le evlenmek istemeleri üzerine Corc Süleymanın annesi Kordavaşın beyanıyla oğlunun bekâr olduğunu evlenmelerine herhangi bir sakınca olmadığını belirtmiş ve akabinde Corc Süleyman Rozelanda ile evlenip Osmanlı tabiyetine girerek Nâsıra kazası nüfus kayıtlarına geçmiştir.²⁸²

Yine tabiyet geçişlerine baktığımızda Nâsıra kazasında ikamet eden Fransa tebasından Nikola Bin İlyas Kıbrisi ile zevcesi tarafından arzu hallerini beyan ederek, Osmanlı tabiyetine geçmek istediklerini ve ömür boyunca bu kutsal mekânda yaşayacaklarının beyanlarını Hariciye nezaretine izahatlarını dile getirmiş olup Osmanlı hükümeti ise tabiyet değişikliğini kabul etmiştir.²⁸³

3.2. Hristiyan Nüfus

Nâsıra kazasının nüfusu'nun yarısını oluşturan Hristiyanlar kendi içerisinde mezhep ve cemaatlerden oluşan çok çeşitli bir yapı yer almaktadır. Hristiyan nüfus kazanın İslam fetihlerinden bu yana mevcudiyetini koruyarak devam etmiştir. İlk olarak 1865 tarihinde Protestanlar için bir mabet ihtiyacı hasıl olmuştur. İhtiyaçları doğrultusunda mabet yapmak istediklerini belirten Protestanlar, Nâsıra ve çevresinde yaklaşık 300 nüfustan oluştuğunun sayısal verisini vermeleriyle mabet inşalarına temel oluşturmuşlardır.²⁸⁴ Bu nüfus bilgisi ile Salnamelerde verilen Hristiyan nüfusu belirtilmektedir. Nüfus verilerine göre 1892 tarihinde Rumlar 2,283 iken, Katolikler 816, Latinler 1100, Maruniler 286, Protestanlar 258 olarak toplam 6235 nüfusa sahiptirler.²⁸⁵ Ancak 1865 yılından 1892 yılına Protestanların nüfuzunda 42 kişilik bir nüfus düşüşü yaşanmıştır. Genel olarak cemaat nüfusları 1905 tarihine gelindiğinde nüfuzları artmış bu artış Rumlar 3,751, Latinler 1,713, Katolikler 944, Maruniler 303, Protestanlar 385 oranlarıyla ifade edilirken 1915 yılıyla, I. Birinci Dünya savaşı sırasında Rumlar 4,195, Katolikler 1,774, Protestanlar 966, Latinler 1,803, Maruniler 403 nüfusla artış

²⁸²BOA, HR. TH, 161/89, 7 Rebiülahir 1313(27 Eylül 1895).

²⁸³BOA, DH. İUM. EK, 95/29, 26 Zilkade 1333(5 Ekim 1915). Tabiyet Müdürlüğünden gelen kabul onayı Fransa sefaretine bildirilmesi. BOA, DH, İUM, EK, 97/49, 12 Muharrem 1334(20 Kasım 1915).

²⁸⁴BOA, C. ADL, 40/2436, 28 Zilhicce 1281(24 Mayıs 1865).

²⁸⁵Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1310, s. 300.

göstermiştir.²⁸⁶ Nüfuslar üzerinden müdahale girişimlerine teşebbüs etmeye çalışan yabancı devletler akabinde Hristiyanlığa mensup mezhep ve cemaatler üzerinden inşa faaliyetlerine girişerek konsolosluklar aracılığıyla nüfus sayımı yaptırmış olup bu sayım üzerinden emellerini gerçekleştirmişlerdir.²⁸⁷ Nâsıra'da Yahudi nüfusu olmamasına rağmen Filistine göç etme teşebbüslerinde Nâsıra'da yer almış ve akabinde illegal arazi alımlarında bulunarak yerleşmeye çalışmalarına rağmen nüfusları kayıtlarda yer almamıştır. Arşiv belgelerine göre; Süryani ve Ermenilerce'de kutsal sayılan Nâsıra'da nüfuslarına ve faaliyetlerine rastlanılmamıştır. Fakat Hristiyan nüfusu içersinden I. Dünya savaşı yıllarında yabancı devletlere 4600 kişi göç etmiştir ki bu rakamlarda kazanın gayrimüslim nüfus oranını azaltmıştır.²⁸⁸

²⁸⁶Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1333, Cenup Kısmı, s. 398-399.

²⁸⁷BOA, İ. AZN, 37/25 Lef 3, 24 Zilkade 1317(26 Mart 1900).

²⁸⁸Mehmet Behçet- Refik Temimi, a. g. e, s. 399.

Nâsıra Kazasının Gayrimüslim Demografik Nüfusu.

	1884/1886²⁸⁹	1892/1893²⁹⁰	1904/1905²⁹¹	1912/1913²⁹²	1915²⁹³	
Rum²⁹⁴	2.859	2.283	3.751	4,274	4,195	
Katolik	939	816	944	1,612	1,774	
Protestan	288	258	385	367	966	

²⁸⁹Kemal H. Karpat, a. g. e, s. 272-273.

²⁹⁰Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1310, s. 300.

²⁹¹Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s. 185.

²⁹²Amad Alden Dheir, a. g. t, s. 180.

²⁹³Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1335, Cenup Kısmı, s. 398.

²⁹⁴Rum nüfus defteri için: bkz. İSA/CZA, 1706/81 D4/7C, 1327(1911)

Latin	1.358	1.100	1713	1,820	1,803	
Maruni	-	286	303	398	403	
Yahudi	-	-	-	-		
TOPLAM	5,444	4,743	7,096	8,471	9,141.	

Nâsıra Kazasının Ölüm- Doğum Oranı.²⁵⁹

Millet	1325		1327		1329		1331		Toplam		
	Ö	D	Ö	D	Ö	D	Ö	D	Ö	D	
RUM	26	38	53	89	60	51	65	45	214	232	
KATOLİK	19	41	29	49	28	44	78	41	104	175	
LATİN	17	28	21	25	39	38	24	20	104	111	
PROTESTAN	4	14	-	-	16	17	3	23	23	45	
MARUNİ	4	5	1	1	2	4	11	3	10	21	

3.3. Fransiskanlar

Nâsıra kazasında Hristiyanlığa bağlı cemaatlerden biri olan Fransiskanlar önemli bir yere sahiptir. Fransiskan tarikatı Hristiyanlık içerisinde Katolik mezhebine bağlı Assisili Frankis tarafından 1209 yılında kurulmuştur.²⁹⁵ Bu tarikat fakirliği ve münzevi bir hayat yaşamayı benimseyen daha çok manastır ve çevresinde yaşayarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Nâsıra'da Fransiskan Rahipleri Terra Santa manastırına bir misafirhane inşasına başladıklarını iletmişlerdir. Rahiplerden Akka'da bulunan İtalya tebasından Freçozef tarafından, Akka ve Hayfa İtalya konsolos vekilinden inşa ruhsatı istemişlerdir. Ancak misafirhanenin belediyeye tabi olmak üzere inşasına Sadrazam Cevad Paşa'nın emriyle müsaade edileceği Beyrut vilayetine bildirilmiştir.²⁹⁶ Fransiskanlara ait Manastır ve mektepleri'nin kendilerine iade edilmesini yaver Paşa'nın emri üzerine Nâsıra kaymakamı Fevzi Bey'in Fransız konsolosluğu sefaretine mekteb'in iade edildiğini Akka mutasarrıflığı kaymakamlığına bildirilmiştir.²⁹⁷ Fransiskanların Nâsıra, Akka ve Hayfa da manastırları yer alıp Fransa ve İtalya devletleri konsoloslukları hamiliklerini üstlenmiştir.

3.4. Latinler

Nâsıra'da Latin nüfusu Hristiyanlar içerisinde sayılarının yoğun olduğu guruplar arasında yer alır. Hristiyan tebanın içinden nüfus yoğunluğu olarak ikinci sıraya sahiptir. Latinlerin nüfusu H. 1318 tarihli Beyrut vilayet salnamesine göre 1110 kişi mevcutken H. 1322 tarihli salnameye göre ise 1713 kişi olarak artışla devam etmiştir.²⁹⁸ Latinlerin Reisi Ruhaniyesi Salfatori Efendi'dir.²⁹⁹ Akabinde yerine gelen İlyas Şeyha uzun süre Latinlerin ruhani reisi olmuştur.³⁰⁰ Latin Rahiplerinden, Kudüs-ü şerif idare

²⁹⁵ Mehmet Aydın, "Hristiyanlık- Mezhepler ve Tarikatlar" DİA, İstanbul, 1998, Cilt: 17, s. 358.

²⁹⁶BOA, BEO. 593/44470, 26 Ramazan 1312(23 Mart 1895); İ. DH. 1321/19, 27 Ramazan 1312 (24 Mart 1895).

²⁹⁷BOA, DH. ŞFR, 460/59, 14 Ramazan 1332(6 Ağustos 1914).

²⁹⁸Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1318, s. 300. Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s. 185.

²⁹⁹Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1318, s. 299.

³⁰⁰Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322,s. 184.

meclisi azasından Yosef Tenusi'nin Nâsıra' da satın aldığı 150 dönümlük arazi üzerine yetimhane inşa ettirmek için ruhsat almak maksadıyla Suriye vilayetine başvuru yapmıştır.³⁰¹ Yetimhane'nin inşası süreci'de Nâsıra'da Latin cemaatin'den yeteri kadar nüfusu mevcut olmadığından yetimhane'nin gerekli olmadığı anlaşılsada, Latinlerin 1257 olan nüfusuna göre ihtiyaç olmadığı tespit edildiği ancak 10600 nüfuslu Nâsıra kazasının tüm ahalisine mahsus olmak üzere yetimhanenin inşa edilmesi kararlaştırılmıştır.³⁰² Yetimhane'de tarım yapılması ise uygun bir arazi ayrılması gerektiği ve yetimhane binası 60 kişinin istifade edeceği 40 odadan ibaret olacak şekilde inşa edildiği beyan edilmiştir.³⁰³ Böylece Latinler inşa edecekleri yetimhaneleri sadece kendi amaçları doğrultusunda olmadan kaza halkı'nın ihtiyacını gidermiş oldu.

3.5. Protestanlar

Nâsıra kazasının Hristiyan cemaatlerin içerisinde yer alan Protestanlar nüfussal bir yapıya sahiptir. Protestan cemaatler inanç ve kendilerine özgü hayat düzenlerini oluşturmak adına gerektiğinde farklı bölgelere göç ederek farklı dinlere hoşgürülü yaklaşan bir davranış sergilemişlerdir.³⁰⁴ Nâsıra kazasıyla civar köylerinde mevcut bulunan 390'dan nüfus'dan ibaret olan Protestanlar, kiliseleri olmadığı dolayısıyla Kudüs-ü şerif'te ikamet eden Protestan Papaz Maskoyos tarafından kilise inşası için ruhsat istenmiştir. Kilisenin inşası sürecinde yapılacak arazinin öşür bedeli'nin belirlenmesi ve kilise yapılacak yerin İslam mahallesinde olup olmamasına dikkat edildiği gibi kilise'nin plan içersin'deki ölçüleri'de vergiye tabi tutulmuştur.³⁰⁵ Protestanların Nüfusları H. 1318 yılı Beyrut Vilayet salnamesine göre 258 kişiden meydana gelmiştir.³⁰⁶ 4 yıl sonra H. 1322 tarihli Salnameye göre 385 kişi ile 127 kişiyle artış sağlanmıştır.³⁰⁷ Protestanlar nüfuslarına göre kilise için ihtiyaç olan 2 sandık dini kitapların Mösyö Neriski?

³⁰¹Adliye ve Mezahip Nezareti için bkz. BOA, ŞD. 2570/44 Lef 3, 24 Şaban 1304(5 Ağustos 1888).

³⁰²BOA, ŞD, 2570/44 Lef 8, 11 Şevval 1308(20 Mayıs 1891).

³⁰³BOA, ŞD, 2570/44 Lef 9, 11 Şevval 1308(20 Mayıs 1891).

³⁰⁴ Jacques Waardenburg, "*Protestanlık*", DİA, İstanbul, 2007, Cilt; 34, s. 351.

³⁰⁵İngiltere sefareti tarafından gönderilen suretin tercümesine binaen Kudüs-ü şerif Protestan Piskoposu usûl-ü diniye'nin talimine göre kilise inşasını Londra Misyoner Cemiyetinin nezareti altında ihtiyacı ruhaniyenin karşılamaya çalışılmasına dair Bkz. BOA. İ. HR. 213/12360 Lef 2, 28 Zilhicce 1281(24 Mayıs 1865).

³⁰⁶Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1318, s. 300.

³⁰⁷Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s. 185.

imzasıyla Hayfa İngiliz konsolosluğundan beyanname ile istenmiştir. Gelen kitaplar resm-i gümrüğe tabi olarak depozito alındığını belirterek İngiliz konsolosluğu tarafından Nâsıra ve civar köylerdeki Protestan tebaya dağıtılmıştır.³⁰⁸ Fakat İngilizler Protestanlar üzerinden kitapları misyonerliğin bir aracı olarak kullanmıştır. Nâsıra da İngilizler misyonerlik çalışmalarında Kudüs Protestan piskoposunu kullanmaya çalışmışlarsa da piskopos buna izin vermemiştir.

3.6. Katolikler

Hristiyanlığın içerisinde Katolikler kendilerine göre Roma Katolikliği'ni gerçek Hristiyanlık olarak görmüşlerdir. Tarihsel süreç içerisinde Katolik Batı Roma Hristiyanlığı olarak teşekkül etmiş ve dini liderleri Papa idaresinde yönetilmiştir.³⁰⁹ Katolikler Nâsıra'nın Hristiyan nüfusu içerisinde önemli bir yere sahipken H. 1318 tarihli Beyrut Vilayet Salnamesine göre 816 kişi mevcuttur.³¹⁰ Salname nüfus verilerine göre H. 1322 tarihine gelindiğinde nüfus artışı göstererek 944 olarak tespit edilmiştir.³¹¹ Katolikleri kaza'da temsil eden ruhani reisleri Basiliyos tarafından yönetiliyor. Ruhani reisleri Katoliklerin kaza'da dini hizmetleri dışında siyasi, sosyal ve iktisadi eylemleri yerine getirme görevini de üstlenmiştir.

Katoliklerin faaliyetleri Nâsıra kazasında merkeze yakın Keferkenna ve Tabor dağı eteklerinde Katolik manastırlarının keşişleri ruhsatsız tütün ziraatı yaptıklarının tespit edilmesi üzerine tütün ziraat'nin engellenmesi için haklarında Reji idaresi komiserliği tarafından hazineye müracaat etmeden ruhsatsız bir şekilde tütün ekmelerine Refi idaresince ekili tütün tarlalarının mahv edilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak bundan 3 ay önce tütün mahsul'ünün hasat işlemi yapıldığından, Reji idareci komiserliğince haklarında işlem başlatmıştır. Bu işleme karşılık manastır keşişleri durumlarını Suriye Fransız konsolosluğunun havalesi ile Hayfa kazası vekiline bıraktıklarını tebliğ etmişlerdir. Fransa devletinin araya girmesi ile bundan sonra yapılacak tütün ziraat'nin

³⁰⁸Muhtelif kitapların girişine izin verilmesine dair Rüsumat tezkeresi; BOA, BEO, 1483/111174, 4 Muharrem 1318(4 Mayıs 1900); HR. HMŞ. İŞO. 187/56 Lef 3, 8 Muharrem 1318(8 Mayıs 1900).

³⁰⁹ Ömer Faruk Harman, “ *Katolik*”, DİA, İstanbul, 2002, Cilt:25, s. 55.

³¹⁰Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1318, s. 300.

³¹¹Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s. 185.

resmi hükümlere tabi tutulacağı kendilerine bildirilmiştir.³¹² Böylece Fransızlar Hristiyan mezhep ve cemaatler üzerinden Nâsıra kazasının iç işlerine karışarak hamilik rolünü üstlenmiştir. Nâsıra’da Katolik misafirhanesinden alınan bayrakların Hayfa Fransız konsolosluğuna teslim edilmesi de hamilik rolünün etkin bir şekilde yürütüldüğünün göstergesi olmuştur.³¹³

3.7. Ortodokslar

Ortodokslar Hırsitiyanlığı oluşturan iki ana mezhepten birini teşkil etmektedir. Hristiyanlık tarihi içerisinde Katolik ve Protestanlıktan sonra dünya genelinde üçüncü sırayı almış ve yayılma alanı olarak daha çok Doğu Avrupa, Anadolu ve Ortadoğu ile sınırlı kalmıştır.³¹⁴ Ortodokslar Nâsıra kazasının Hristiyan tebasından nüfus sahibi olarak ilk sırada yer alır. Rumlar ve Ortodokslar kendi gurupları içerisinde Melkitler’de yer alır. Rum Ortodoks nüfusu H. 1318 tarihli salnameye 2283 olarak belirtilmiştir.³¹⁵ Rum Ortodoks nüfusu Nasıra’da artarak devam ettiğini H. 1322 tarihli salnameye göre ise 3751 kişi olarak kayıtlara geçmiştir.³¹⁶ Nâsıra kazasının Hristiyan nüfusu içinde çoğunluğa sahip oldukları için siyasi ve sosyal güce sahip olmuşlardır. Rum Ortodoks Metropolitide Fotisyeroğlu temsil ederken, Ortodokslara ise Ruhani reisi Tokanis Efendi liderlik etmiştir.³¹⁷ Nâsıra Rum Ortodokslarından Muhtar Kosta Vardar’ın imzasıyla Nâsıra’dan sadarete telgraf gönderilmiştir. Nâsıra’dan gönderilen bu telgraf’da Rum patrikliği ile yerli Ortodoksların aralarında ihtilaf çıkması ve ihtilafın çatışmaya dönmesi hasebiyle Nâsıra kaymakamı bu ihtilaf ve çatışmadan kaza ahalisinin rahatsız olduklarını ileterek sorunun bir an önce çözülmesini istemiştir.³¹⁸

³¹²BOA, HR. TH. 89/39, 16 Ramazan 1306(16 Mayıs 1889).

³¹³Beyrut Valisi Halid Beyden gelen şifre; BOA, DH. ŞFR. 161/78, 16 Rebiülevvel 1311(27 Eylül 1893).

³¹⁴ Kürşat Demirci, “ *Ortodoksluk*”, DİA, İstanbul, 2007, Cilt:33, s. 409.

³¹⁵Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1318, s. 300.

³¹⁶Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s. 185.

³¹⁷Rum Ortodoks Metropolitide için Bkz. Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1318, s.299. Ortodoks Metropolitide için bkz. Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1319, s. 157. Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s. 184.

³¹⁸BOA, DH. MKT. 2739/66, 16 Safer 1327(9 Mart 1909).

Nâsıralı Ortodokslar kendi meclislerinde aldıkları kararla Meclis-i Mebûsan'a telgraf çekerek gördükleri eziyeti anlatmışlardır. Bu telgrafta anlatılan ifadelerde ise Avrupa'da meydana gelen din reformları esnasında reformların taraftarı olup fikirlerini benimsediklerini bildirmişlerdir. Fakat telgraf'da Nâsıralı Ortodokslar olarak fikrimizi almadan ve kendi tebaası arasında hasıl olan bir yeri otlak hakkı olmayan Yunanlı dostlarımıza verdikleri, onların emirleri altında ezildiklerini belirtmişlerdir. Yine defaatle çıkardığımız sıhhat yardım karnemize bile muaffak olmadık şimdi ise esarete garibanlığımızla vakıflarımızı gasp edecekler yada ahalimizle birlikte her şeyimizi bırakıp Yunanistan'a hicrete mecbur olacağız diyerek sıkıntılarını dile getirmişlerdir.³¹⁹ Nâsıralı Ortodokslar batılı devletlerin ayırım yaptıklarını ve Yunan tebalı Ortodoksların kendilerine zulüm ettiklerini beyan etmişlerdir. İngilizlerin işgali sırasında da nüfuzlarını koruyarak faaliyetlerini devam ettirmişlerdir.

3.8. Rum ve Melkitler

Nâsıra'da Rumların nüfusları çoğunlukta olup, Ortodoks ve Katolik mezhepleri içerisinde yer almışlardır. Rum Ortodoks Metropolitdi Fotiseroğlu Efendi reisi ruhanileri olarak hizmet etmiştir.³²⁰ Nüfusları Ortodoks ve Katolikler arasında yer aldığı için net bir şekilde Rum nüfuzu tasnif edilemese de H. 1317 tarihli belgeye göre Rum nüfusu 2295 olarak tespit edilmiştir.³²¹ Rumlar ilk olarak kaza'da kilise inşa girişimlerine başlamışlardır. Kaza'nın Müceydel köyünde Rum nüfusu'nun fazla olmasına binaen ihtiyaçları doğrultusunda kilise inşa etme girişiminde bulunmuşlardır. İnşa edilecek kilise'nin planına göre; kilise'nin boyu 14 metre, genişliği 8 metre, yüksekliği 10 metre olarak hesaplanmış ve inşa masrafiyesi patrikhaneden karşılanması kararlaştırılmıştır. Müceydel köyünde eski bir kilisenin yer alması ve eski kilise'nin temelleri üzerine mi yoksa üzerine yeniden mi kargir olarak inşa edilmesi tartışma konusu olmuştur.

³¹⁹Nâsıralı Ortodoks Arbel Mehabis Melis, Muhtar Gantos, Meyda Corci, Selim Kavur, Mihayil Hori, Beşare El Mihrisi Efendilerin imzaları ile arz edilmiştir: bkz. BOA, DH. MUİ. 8/12. 24 Recep 1327(11 Ağustos 1909).

³²⁰Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1318, s. 299.

³²¹Hristiyan nüfusu genel olarak; 357 haneli 2295 Rum nüfuzu, 762 hane ile 1800 nüfuzlu Latin, 128 hane 774 Katolik, 47 haneli 298 nüfuzlu Maruni, 48 haneli 259 Protestan olarak belirtilmiştir: Bkz. BOA, İ. AZN, 37/25 Lef 3, 24 Zilkade 1317(26 Mart 1900).

Müceydel köyünde Rum nüfusu 34 haneli 175 nüfusa sahipken kilise'nin inşası gerekli görülmesi de Şuray-ı devlet'den Rum patrikliğine 15 bin kuruş vergi verilmesi karşılığında eski kilise üzerine inşa edilmesine izin verileceği bildirilmiştir.³²² Kudüs-ü şerif Rum patrikliğinden gelen başvuruyla kilise inşası için bazı değişiklikler içeren rapor'da eski temeller üzerine inşa edilecektir. Kilise, Nâsıra Hristiyan cemaatleri'nin sahip oldukları nüfusların listesini'de vererek 357 haneyle 2295 nüfuslu Rum, 762 haneyle 1800 Latin, 128 haneyle 774 katolik, 47 haneyle 298 nüfuslu Maruni, 48 haneyle 259 nüfuslu Protestan olarak verilen nüfus sayımıyla kilise hepsine hizmet vereceğini ve ruhsat için Adliye, Mezahip ve Dahiliye Nezaretlerine tezkire takdim edilerek inşaata başlamışlardır.³²³

Rum Katolik Metropolidi Gregoryus Efendi'nin Nâsıra kazasına Yafa ve Tarane köylerinde sahip olduğu 2 parça tarla üzerine yeni bir kilise inşasının ruhsatını istemiş ve Katolik cemaati 9 haneyle 132 nüfusu mevcutken bu nüfusa oranla Yafa köyünde kilise ihtiyacı olduğu ve yeni bir kilise inşa etmek için tasarladıkları plana göre; genişliği ve boyu 20 metre, yüksekliği 15 metre olarak hesaplanan plan için inşa ruhsatı verilmiştir.³²⁴

Akabin'de Tarane köyünde 20 hane ile 133 rum ahali mevcuduyla ikinci bir kilise için hazırlanan plan'da uzunluğu 18 metre genişliği 14 metre ve yüksekliği 12 metre olarak hesaplanan kilise ölçüleri doğrultusunda kargir olarak inşa edileceği, maliyeti 600 fransız altını tuttuğu ve yıllık yer vergisi olarak Yafa kilisesi için 70 para, Tarane köyündeki kilise için 3 kuruş alınması kaydıyla inşa ruhsatı verilmiştir.³²⁵

³²²Nâsıra Meclis raporu ve azaların nezaretlerle aralarında geçen yazışmalar için bkz. BOA, ŞD. 2291/24 Lef 3,29 Rebiülahir 1317(6 Eylül 1899).

³²³Ayrıntılı bilgi için Bkz. BOA, İ. AZN. 37/25, 24 Zilkade 1317(26 Mart 1900); BEO. 1488/111598, 18 Muharrem 1318(18 Mayıs 1900); İ. AZN. 38/36, 30 Muharrem 1318(30 Mayıs 1900); DH. MKT. 2359/50, 15 Safer 1318(14 Haziran 1900); BEO, 1506/112891, 20 Safer 1318(19 Haziran 1900); İ. AZN. 66/4, 18 Muharrem 1324(14 Mart 1906).

³²⁴Sadrazam Ferid Paşa'nın arzıyla ;BOA, DH. MKT. 1083/71, 18 Muharrem 1324(14 Mart 1906).

³²⁵Adliye, Mezahip, Dahiliye ve Defter-i hakaniye, Evkaf-ı Hümayun nezaretlerine buyrulduklar için: Bkz. BOA, BEO, 2822/211588 Lef 1, 6 Rebiülevvel 1324(30 Nisan 1906). Ayrıntılı tapu senetleri için bkz. BOA, ŞD. 2301/13 Lef 1-8, 8 Şaban 1323(

Nâsıra'da Rumlar nüfusları'nın çoğunluğuna göre dini faaliyetlerini artırarak devam ettirip daha çok kilise yapımına ağırlık vermişlerdir. Yine Keferkenna köyünde Rum Katolik Melkiyet cemaatinin 318 kişi nüfusuna binaen bir kilise inşası için ruhsat istemişlerdir.³²⁶ Rum Katolik Metropolitidi Gregoryus Efendi tarafından büyük bir çaba harcânaarak ve kilise arazisi'nin Müslüman mahallesi, cami ve mezarlıklarına yakın olmadığı gibi eski eserlerle vakıf arazisi bulunmadığından kilisenin inşasının bir sorun teşkil etmediğini de beyan etmiştir.³²⁷ İnşa edilecek kilise için hazırlanan plana göre; en'i olarak 30 metre, yüksekliği ise 18 metre den ibaret olduğu ve bu ölçüler doğrultusunda vergi oranı 1000'de 30 para hesabıyla 6 kuruş bedel-i oşrûn 10 misli olarak yılda 60 kuruş arazi vergisi vermeleri koşuluyla inşa ruhsatı verilmiştir.³²⁸ Kazada Rumlara ait olan kiliselerin tamiri, yenilenmesine ve yenilenen kiliselerin hangi Hristiyan guruplara ait olduklarını tamir edilenlerle ilave edilen kiliselerin ölçüleri verilerek bakımı yapılmasına Beyrut vilayetince izin verilmiştir.³²⁹

Rumlar bazende inşa ve diğer faaliyetlerini usulsüz olarak sürdürme girişiminde bulunmuşlardır. Bu usulsüzlüğe örnek olarak Müceydel köyünde yoğun olarak yaşayan Rum Ortodoksları izinsiz ve ruhsatsız olarak Kilise inşa etme yollarına başvurmaları ve Rum Metropolitliği ruhsatsız olarak inşa edilen kilise'nin kubbesine çan takılması işlemine merkezden izin almadan müsaade etmeleri üzerine Beyrut Vilayeti tahkikat başlatmıştır.³³⁰ Tahkikatın soncunda ruhsatsız olarak inşa ettikleri kilise 4 yıl önce bitirildiğini ve kubbe kısmına yerleştirilmek istenilen çan'ın ihtiyaç olduğu için izin verilmesine ve kilisenin mekteb'e çevrilmesine izin verilmemesi icap ettiği üzere, Beyrut vilayet meclisinden gelen mazbata ile Rum Metropolitliğine bildirilmiştir.³³¹

³²⁶BOA, İ. DH. 1013/79956 Lef 4, 3 Muharrem 1304(2 Ekim 1886); İ. DH. 965/76305, 26 Zilhicce 1306(23 Ağustos 1889).

³²⁷BOA, ŞD. 2308/18 Lef 13, 8 Zilhicce 1326(1 Ocak 1909).

³²⁸Kilise Haritası için bkz. İ. AZ. 93/22 Lef 3, 21 Muharrem 1328(2 Şubat 1910); BEO. 3708/278034, 11 Safer 1328(22 Şubat 1910).

³²⁹BOA, DH. MKT. 2359/50, 15 Safer 1318(14 Haziran 1900).

³³⁰BOA, DH. MKT. 1710/78, 2 Safer 1307(28 Eylül 1889).

³³¹BOA, DH. MKT. 1709/35, 13 Recep 1307(5 Mart 1890). Çan meselesine dair bkz. BOA, DH. MKT. 1705/53, 13 Recep 1307(5 Mart 1890).

Nâsıra Metropolitî Fotyos Efendi'nin Mısır ve İskenderiye patrikliğine seçilmesi söz konusu olmuştur. Söz konusu olan seçim de ihtilafların meydana gelmesi üzerine Antakya Rum patrikliğine tabi Metropolitlerden ret telgraflarının gelmesi akabinde 4 Metropolit protesto ettikleri halde bunlardan sadece 3 Metropolit, kilise kanuna göre güney kaymakamlığına patrik seçmek istemişlerdir. Ancak Lazkiye Metropolitî Melaniyos Efendi'nin idaresi altında ruhani ayin gerçekleşmeden patrik seçimine cüret etmeleri Rum reislerini rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlığa karşı Osmanlı devletinin sadık tebasından olan Kudüs-ü şerif Patriği Sebnodenis Efendi, seçime usulsüzlük karıştığı gerekçesiyle iptal etmesi üzerine yeniden seçim yapılması kararlaştırılmıştır.³³² Nâsıra Metropoldi Fotyos Efendi, Mısır ve İskenderiye patrikliğine Yunan konsolosluğu'nun teşvikiyle usule aykırı seçildiği ihbar edilmiştir.

Beyrut vilayetinden gelen telgrafta ise Nâsıra'da bulunduğu sürede iyi davranışları ve Osmanlı devletine sadakatle bağlı olduğu halk arasında hoşsohbet olarak bilindiğini kendisinin Kudüs patrikliği için namzet olduğu fakat çıkar çatışmalarından dolayı ihraç edildiği bilinir. Mısır ve İskenderiye Rum patriği Sefroniyos Efendi vefat ettiğinden patriklikte açık oluşmuş Nâsıra metropolitî olan Fotyos Efen'di ittifakla seçilmiş olmasına rağmen, Yunanistan doğumlu olması ve babasının yunan olduğu için kendisi ihbar edilerek patrikliği düşürülmeye çalışılmıştır. Patrikliğe Osaf Matlube Efendi getirildiyse, Fotyos Efendi hakkında yapılan tahkikat sonucunda Mısır ve İskenderiye Rum patriği olması uygun görülüp ataması yapılmıştır.³³³

Nâsıra Rumların kaza ahalisinin önemli bir kısmını oluştururken bu kazanın Hristiyanlık dini içerisinde temsilci olarak ilk sırada yer alır. Kurumsal olarak Nâsıra Rum Ortodoks Metropolitî Sultan Abdülaziz'e Nâsıra Rumları olarak kendilerine kilise inşası için verilen arsadan dolayı şükran ve teşekkürlerini ifade eden mektuplarını yollamışlardır.³³⁴

³³²Kudüs-ü şerif Rum Patriki Ramyanus, Taberiye Baş Piskoposu Planiyos, Suriye Başpiskopusu Mityos'un imzaları için bkz. BOA, Y. PRK. AZN. 20/71, 21 Cemaziyelahir 1317(27 Ekim 1899).

³³³BOA, İ. MTZ. 30/1729, 18 Şevval 1318(8 Şubat 1901).

³³⁴BOA, HR. TO. 551/117, 12 Safer 1292(20 Mart 1875).

Nâsıralı Rumlar civar köylerdeki arazi sahiplerinin arazilerine taaruzda bulunmuşlardır. Bunun sebebi ise nüfus yoğunluklarının fazla olmasıyla illegal yoldan arazi elde ederek Rumların yerleşmelerini sağlayarak nüfuslarını artırmayı hedeflemişlerdir. Nâsıralı bazı Rumlar Taberiye deki Ayni adlı şahsın mülk ve arazilerine tecavüzde bulunarak kendi zimmetlerine geçirmeye çalışmışlardır.³³⁵ Rumlar dini etkilerinin yanında kendilerine ait Metropolitliğinin olmasıyla da kurumsal olarak teşkilatlanmaları devam etmiştir.

3.9. Mâruniler

Nâsıra' da yer alan Hristiyan guruplar içerisinde Mâruniler de yer alır. Mârunilerin kendileri ait bir kiliseleri mevcuttur.³³⁶ Mâruniler kazada düşük bir nüfus ve etkiye sahipken daha çok Rumlarla çatışma halindeydiler. Kaza'nın Amyon köyünde bulunan eski kiliseden dolayı Rumlarla Mâruniler arasında büyük bir çatışma meydana gelmiştir. Bu ihtilaf üzerine defterdara haber gitmesi üzerine Fransa konsolosluğu devreye girerek Mârunileri desteklediğini ve Rumların haksız olduğunu beyan etmiştir.³³⁷ Bu beyanlada Beyrut'da eyalet meclisinde ve meclis azalarından Mârûni patrikin de davaya katılması ve bunlara karşı Rum matranlarında devreye girmesi akabinde Rusya'da dava meclisine dâhil olmuştur.

Rusların Rumları desteklemesi mahkemede muhtelif milletlerin yer almasıyla dava çıkılamaz hale gelince Nâsıra kaymakamı kazanın nüfussal çoğunluğun Rum olduğunu Mârunilerin baskı ile ezildiğini ve bu haksızlık karşısında Fransa devleti Mârunilerin yanında yer almasının doğal olduğunu belirterek dava azalarının görüşleri tatlıya bağlanılarak düşürülmüştür.³³⁸

³³⁵BOA, DH. MKT. 2480/45, 17 Cemaziyevvel 1327(6 Haziran 1909).

³³⁶Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1333, Güney Kısmı, s.397.

³³⁷BOA, HR. MKT, 163/65, 21 Muharrem 1273(21 Eylül 1856).

³³⁸Defterdar Mustafa Arif Seyyid Efendinin mührü BOA, HR. MKT, 163/65 Lef 2, 21 Muharrem 1273(21 Eylül 1856).

Doğum oranlarına baktığımızda yıllara göre; 1909'da 5 kişi, 1911'de 1 kişi, 1913'de 4 kişi, 1915'de 11 kişi ile toplam 6 yılda 21 kişi doğmuş olmasıyla buna karşı ölüm oranları ise yarısı olarak yıllara göre 10 kişi vefat etmiştir.³³⁹ Mârûni nüfusu 1900 yılında 286 iken 1904 yılında 303 olarak kayda geçilmiştir.³⁴⁰ Mârûnileri kaza'da 1900 yılında temsilen reis-i ruhani Yusuf Elam Efendi iken 1904 yılında yerine Betros Efendi tayin edilmiştir.³⁴¹ Betros Efendi'nin kendi döneminde Mârûni ruhani reisleri seçimi hakkında şikâyetle bulunmuştur.³⁴² Mârûniler Nâsıra'da Hıristiyan cemaat ve mezhepleri içersinde nüfusu ve faaliyetleri en az olup sorun oluşturmeyen bir gurup olarak yer almıştır.

Ancak papalık Mârûni ruhani reislerini korumuş haklarında çıkan şikâyetleri bizatihi Katolikler olarak kendileri üstlenmiştir.³⁴³ Fakat Fransa Nâsıralı Mârûnileri ve reislerini, Beyrut vilayeti konsolosluğu aracılığıyla nüfuzları altına alıp kontrol etmek suretiyle kazada etkisini artırmak ve Osmanlı Devletine siyasi baskı yapmayı amaçlamışlardır.³⁴⁴ Fransa Mârûnilerin hamiliğini üstlenip kullanmaya çalışsa da kazada sorunsuz bir yaşam sürmüşlerdir.

3.10. Terra Sannta Manastırı

Terra Sannta ismi Hıristiyan dünyasında kutsiyet arz eden bir azize olarak tanınmıştır. Daha çok manastırlara verilen isimle çeşitli mezhep ve tarikatlar himayesinde kurumsallaşmış dini mabetler olarak hizmet vermek amacıyla tesis edilmiştir. Nâsıra'da Terra Sannta manastırı mevcut olduğu ve manastırın yanına kazada ikamet eden Fransisken rahiplerinin bir misafirhane yapmak istedikleri izahatlarına dair arzuhallerini belirtmişlersede Hükümet müsaade etmemiştir.

³³⁹Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1333, Güney Kısmı, s.399.

³⁴⁰Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1318, s. 300. Salname de verilen nüfuz arşiv belgesi ile uyuşmamaktadır 298 Maruni nüfusu vardır; BOA, BEO, 1488/111598, 18 Muharrem 1318(18 Mayıs 1900)

³⁴¹Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1318, s. 299. Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s. 184.

³⁴²Maruni ruhani reisleri seçimi memnuniyet karşılanmaması sonucunda şikayet bulunulmuş Cebel mutasarrıfı tarafından oğulları hapisaneye atılmış ve bunun üzerine şahısların yazdığı arzuhale bkz. BOA, Y. EE, 104/43, 13 Ramazan 1304(5 Haziran 1887).

³⁴³BOA, Y. EE, 23 Rebiülevvel 1305(9 Aralık 1887).

³⁴⁴Ayrıntılı bilgi için bkz. BOA, Y. PRK. UM, 70/91, 7 Cemaziyelahir 1322(19 Ağustos 1904).

Bu rahipler Akka ve Hayfa İtalya konsolosluklarına giderek İtalya tebasından Rahip Fracozif'i aracı göstererek misafirhane inşası için devreye girmelerini ve kendilerine Osmanlı devleti için referans olmalarını talep etmişlerdir.

Fakat misafirhanenin belediyeye tabi olmak koşuluyla müsaade edileceği aksi takdirde inşasına müsaade edilemeyeceği taraflarına bildirilmiştir.³⁴⁵ Terra Sannta manastırı rahipleri kendi başlarına bina inşasına başlamaları üzerine alınan haber gereği Akka mutasarrıflığı engel olmaya çalışırken rahipler Safed kazası mahallinde Telhum harabeleri üstünde yöre halkı ile aralarında muharebe meydana gelmiş akabinde olay yerine gelen polis kuvvetleri tarafından engellenmiş olup rahiplerin inşaa faaliyetleri durdurulmuştur.³⁴⁶ Terra Sannta manastırı'nın kendilerine ait olduklarını iddia eden Fransiskanların Fransız müesseseleri içerisinde bulunduğu defterde hayrathane, mabet, mektep ve eczane bulunduğu ama Terra Sannta adlı bir manastırın yer almadığı belirtilmesine rağmen rahipler ısrarlı bir şekilde manastırın bu isimle geçtiğini ifade etmişlerdir.³⁴⁷

Terra Sannta manastırı Rahip'i Fracozif ise manastıra yakın kendi ailesinin ikamet edeceği 20 odalı bir ev inşa ettireceğini ve Fransa konsoloslğunun himayesi altında müsaade edilmesini istemiştir.³⁴⁸ Rahip'in Terra Sannta manastırında siyasi meseleler üzerine vaaz vermemesi hakkında Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa tarafından Beyrut vilayetine, Almanya konsolosluğu iltiması üzerine bu müessesenin vaaz vermemesinin gerektiğini iletmış ancak Fransa, vaaz verme yetkisinin kendi devletlerine iltiması üzerine verilmesi gerektiğini Beyrut valisini ikazla uyarmıştır.³⁴⁹

³⁴⁵BOA, ŞD, 2283/18 Lef 3, 14 Recep 1312(11 Ocak 1895).

³⁴⁶BOA, DH. ŞFR, 155/104, 28 Muharrem 1310(22 Ağustos 1892).Beyrut Valisi Halid'in imzasıyla.

³⁴⁷BOA, BEO, 4332/324900, 2 Rebiülevvel 1333(18 Ocak 1915).

³⁴⁸BOA, BEO, 40/2962, 24 Zilhicce 1309 (20 Temmuz 1892).

³⁴⁹BOA, DH. ŞFR, 452/95, 20 Muharrem 1333(8 Aralık 1914).

Almanya ise itirazda bulunarak Terra Sancta Manastırı'nın Fransız müesseseleri arasında yer almadığını iddia etmesine rağmen, Hariciye Nazırı Talat Paşa Almanya elçisine manastır hakkında herhangi bir vaatte bulunulmadığını ve manastırın Fransız müesseseleri içerisinde yer aldığını ve diğer tüm yabancı kurumlara nasıl davranılırsa Emniyet-i Umumiye müdüriyeti tarafından öyle davranılacağını, Beyrut vilayetine çekilen telgrafa cevap olarak vermiştir.³⁵⁰

4. Yahudiler

Filistin coğrafyası tarih öncesi devirlerden itibaren çeşitli kavimlerin göçlerle gelip yerleşmeleri sonucunda farklı medeniyetlerin istila ve fetihlerine maruz kalmış bir bölgedir. Bu bölge Arap coğrafyası içinde sahip olduğu zengin ve stratejik tabiatla üç büyük ilahi dininin gerek doğuşunda gerekse gelişip yayılmasında önemli bir rol barındırdığı için kutsal yerler veya Yahudi literatürün de yer alan “ Arz-ı mev'ud” şeklinde tanımlanmıştır.³⁵¹ Arz-ı Mev'ud kavramı İsrailoğulları veya Yahudiler için vaat edilmiş topraklar manasına gelen, ilk önce Filistin daha sonra yeryüzü şeklinde yorumlamışlardır.³⁵² Bu yoruma göre Yahudiler kendilerine vatan olarak kabul ettikleri Filistin bölgesine göç etmeye başlamışlardır. Filistin'in idari olarak yönetimini Osmanlı Devleti kendi sınırları içersinde sağlamıştır.

Yahudilerin ilk göçleri 93 Harbi olarakda bilinen 1877-1878 Osmanlı- Rus savaşı sonrasında başlarken göç proplemleri ise planlı bir şekilde siyasi amaçla Filistin'e yerleşmek istediklerini göstermiştir.³⁵³ Yahudiler 1881 yılın'da Rusya Devleti'nin baskısıyla göçe zorlanmış olarak Filistin topraklarına doğru yönelmişlerdir. Filistin bölgesi içerisinde yer alan Akka, Hayfa, Yafa, Nablus, Kudüs ve Nâsıraya legal veya illegal olarak göç etme girişiminde bulunmuşlardır. Yer alan bu bölgeler içinde Nâsıra kazasında Yahudi nüfusu yer almamıştır.³⁵⁴ Nâsıra kazasında Yahudi nüfusu yer almamasına rağmen yine de Yahudi göçü almıştır.

³⁵⁰BOA, DH. ŞFR, 49/244, 25 Rebiülevvel 1333(10 Şubat 1915).

³⁵¹ M. Lutfullah Karaman, “ *Filistin*”, DİA, İstanbul, 1996, Cilt. 13, s. 89.

³⁵² Abdurrahman Küçük, “*Arz-ı Mev'ud*” DİA, İstanbul, 1991, Cilt. 3, s. 444.

³⁵³Şit Tufan Buzpınar, Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid, “ *Filistin'e Yahudi Göçü Meselesi (1878-1908)*, Haz, Metin Hülâgü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan, Erciyes Üniversitesi Yay, Cilt.5,s191-213,Kayseri,2011.

³⁵⁴ Karpat, a. g. e, s. 272-273.

Yahudiler Kudüse göç ederken Kudüsün idari sınırları içerisine dâhil edilen Nâsıra da bu göçler neticesinde yerleşim yeri haline gelmesi üzerine, Kudüs Mutasarrıflığı illegal bir göçün gerçekleşmesine izin vermeyip Kudüse ilhak edilen Nâsıra'nın eskiden olduğu gibi Akka'ya bağlanmasının uygun olacağı görülerek Meclis-i Vükelaca Sadarete bildirilmiştir.³⁵⁵

Rusyadan göçen Yahudilerin bir kısmı Filistinde tarım arazileri satın almaya çalışarak ziraatla uğraşmaya başlamışlardır.³⁵⁶ Nâsıra'nın Kumla köyünde ziraat işçisi olarak çalışan Yahudi milletinden İshak Nadef'in Osmanlı Devleti altında mevsimlik ziraat işçisi olarak çalıştığı tespit edilip işine son verilmiştir. Merkezden gelen karar doğrultusunda Muhacir-i Museviyenin yerleşmesi ve işçi olarak çalışması yasak olduğundan mütevellid İshak Nadef, Nâsıra kaymakamlığının idaresinde bulunan 12 atlı jandarma askeri tarafından tutuklanarak kumla köyünden çıkartılmıştır.³⁵⁷ Ancak İshak Nadef'in kendisini savunduğu dilekçesinde I. Meşrutiyet dönemin'de hiçbir siyasi faaliyet'de bulunmadığını, baskıya maruz bırakılarak işsiz kalması ve çocukları'nın fakirlikten ağlayarak perişan olduklarını ifade ederken ziraat mevsimi geçmeden işe girmesini talep etmiştir.

Yine Nâsıra'nın Kula köyün'de ikamet eden Gosri isimli bir Yahudinin, Nablus sancağına bağlı Cenin kazas'ının Sulem köyü ehalisinden Said el- Diyab adlı çiftçiyi mavzer silahı ile öldürüp kısırağını itlaf etmesi üzerine Sulem ahali Yahudilere karşı vahşice saldırımları büyük bir kargaşa çıkmasına sebebiyet vermesi üzerine kaymakam acilen jandarma kuvvetleri ile gelerek kargaşaya müdahale etmiştir. Yaşanan bu olay telgraf ile İstanbul Hahambaşlığına bildirilerek durumun tespit edildiği ve Sulemli köylülerin yatıştırıldığı izah edilmiştir. Said el- Diyap ise defnedilmiş ve olay kaza mahkemesine havale edilmiştir.

³⁵⁵BOA, DH. MKT, 2688/19, 27 Zilkade 1326 (21 Aralık 1908).

³⁵⁶Helfont, Samuel, *Agricultural Devoplemnet in Palestinen (1880-1948) Basılmamış Doktora tezi*, Presented to the Faculties of the University of Pennsylvania inPartial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Bachelor of Arts, Pennsylvania, ABD, 2016, s.10.

³⁵⁷İshak Nadefin Hayfa'dan Beyrut Vilayetine çektiği telgraf için: Bkz. BOA, DH. H. 21/6 Lef 1, 25 Teşirinsani 1326 (8 Aralık 1910).

Yahudiler saldırı olayının üstüne giderek Sulem köylülerinin kendilerine tekrar vahşice saldırdıklarını iddia etmeleri üzerine olay yerine kaymakamın gelmesiyle kargaşa durmuş, bu sırada Sulem köyü sakinlerinden 12 kadar kişi Yahudilerden birinin hanesine girerek tencere, tabak, çamaşır, gaz, ekmek gibi eşyaları aşırıdıklarını iddia etmişlerdir.

Bu iddia Sulem ve Afule ihtiyar heyetleri tarafından hukuki bir mesele olarak kaza mahkemesine taşınmış ve böyle bir tecavüz ve aşırma yapıldıysa iadeleri istenmiştir, fakat mahkeme araştırmaları neticesinde sonuç alınamamış ve kaymakam tarafından olay kapatılarak sona erdirilmiştir.³⁵⁸ Nâsıralı Rumların Taberiye bölgesinde ikamet eden Musevilerin arazilerine tecavüzde bulunarak Yahudilerin yüklerine, hayvanlarına ve hububatlarını gasp etmeleri sebebiyle Yahudiler telaşa kapılarak endişe ve korkularını Beyrut vilayetine izah etmeleri üzerine merkez tarafından suçlu bulunan Rumlar ise derdest edilmiştir.³⁵⁹

Muhacirin-i Museviye'nin arz-ı Filistindeki Taberiye kazası dahilind'eki Deleyleka mezasındaki arazileri Akkalı Habip Hoca tarafından rehin alınmıştır. Rehin alınan araziler belli bir zaman sonra ödenmek üzere alınan borç para karşılığında müzayedeye çıkarılmıştır. Bazı şahısların takma isimle muhacirleri memnun etmek amacıyla müzayede kararı feshedilmiştir. Fesh edilen bu karar Nâsıra kazası Naibi Hüseyin Hüsnü Efendi Rramazan bayramı arife gününde Rusya tebasından Musevi Falfereski'nin evine girerek orada meclis-i şeri akd etmişlerdir. Bu meclisten sonra Paris de ikamet eden Fransız tebasından Mösyö Reynak namına, Hapip Hoca takma adla araziye rehin bırakmıştır.³⁶⁰

³⁵⁸Musevi Hahambaşlığından gelen telgraf'ta Musevi cemaatinden olan Yahudilerin Nasıra ehali-i Müslimin tecavüzüne karşı korunmasına dair bilginin iletilmesi neticesinde Nasıra kaymakamının olay yerine gelip Said el- diyap 'ın defin işleminde bulunduğu Sulem köy sakinlerini yatıştırdığı Akka, Hayfa, Taberiye,deki Musevilere karşı ayaklanmayı önlediğini bildirmiştir. BOA, DH. H. 21/25. 13 Cemaziyelahir 1329 (11 Haziran 1911).

³⁵⁹BOA, DH. MUİ. 5/10, 13 Cemaziyelahir 1327(2 Temmuz 1909).

³⁶⁰BOA, BEO. 2369/177619 Lef 2, 15 Rebiülahir 1322 (6 Temmuz 1904).

Bu durum bakıldığında Habip Hoca ve Naib Hüseyi Hüsnü Efendiler bir takım oyunlar teşebbüs ederek Musevilerin arazi temin etmeleri için illegal planlarını kamu üzerinden tesis etmeye çalışmışlardır. Habip Hoca hüccet-i şerriye tanzim etmiş ve bu hüccetine cevaben Akka mutasarrıflığı muhalif hareketlerde cüret eylemesinden dolayı yerinden alınarak hakkında muamele-i kanuniye aykırı olması sebebiyle yazılan hüccet-i şerriyeyi Nâsıra kaymakamlığı iptal etmiştir. Ancak Hüccet-i şerriye meselesini Habip Hoca kapatmaya çalışsada Nasıra Naibi Hüseyin Efendi verilen hücceti tahkikata açmıştır. Tahkikata göre Deleylaka mezrası'nın Elsahun mahâllesi muhacirin-i Museviyeye satıldığı bu satış üzerinden müfsid ve desiselerle araziye 8 ay kadar sürede satılmak istendiği fakat mezrayı almaya çalışan şahıs Paris de ikamet eden Samuel Roldçild olduğu anlaşılmıştır. Samuel Roldçild'in arazileri kendi adına almayıp, Nâsıra ve Taberiye muhaciri olan Musevilerin sahip oldukları arazilerin vekili Nâsıra kasabasında ikamet etmekte bulunan Rusyalı Kalfreskiy ile Hayfa kazasında bulunan Rusyalı Yeşua Hanikin isimli Yahudiler'in satın aldığı tespit edilmiştir.

Ancak satın alınan arazilerin hüccet-i şerriyeleri'nin tasdik edilenleri çıkartılarak Musevilerin kendi üzerlerine geçirdikleri anlaşılmış olup bunun sorumlusu ise Nâsıra Naibi Hüseyin Hüsnü Efendi'nin sûistimallerinin olduğu belirtilmiştir.³⁶¹ Yahudilerin takma adla yeni arazi alma teşebbüsünde bulunduklarının ihbar edilmesi sonucunda kesinlikle arazi elde etmelerine meydan verilmemesi ikazı yapılmıştır. Fakat Nasıra, Taberiye, Akka, Hayfa gibi mekânlar arz-ı Filistin'in içersindeki ecnebiler bir çok arazi satın aldıkları ve bu arazileri Musevilere sattıkları istihbar olunmuş ve satışlara engel olunması için önlemler alınmasının gerektiği bildirilmiştir.³⁶²

Lakin alınan önlemler çare olmamış Yahudi göçmenler arz-ı Filistin'de faaliyetlerini sürdürmeye çalışmışlardır. Göçmen Yahudiler emlak ve arazi alım satım işlemlerini başlatıp, hüccetler alarak hükkam-ı şerriye kanununa mütakiben ahaliden arazi almayıp Hristiyan tebadan veya yabancı devletler üzerinden almaya çalışmışlardır. Nâsıra ve Taberiye'de arazi sahibi olan Solomon Rebenac'ın kendi mülküne Musevileri çağırarak

³⁶¹Muhacir Sadık 'ın beyanıla: Bkz. BOA, BEO. 2369/177619 Lef 3, 1 Safer 1323(7 Nisan 1905). Ömer Tellioglu, *Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizim (1880- 1914)*, Kitabevi yay, İstanbul, 2015, s. 174-178.

³⁶²Nasıra kaymakamlığından gelen telgraf için: bkz. BOA, BEO. 2369/177619 Lef 4, 9 Ramazan 1323(7 Kasım 1905).

iskan ettirmekte olduğu gibi bu kazalarda 10 kıta hüccet-i şerriye ile 3200 dönüm araziyi göç eden Musevilere ziraat yaptırmakta olduğu ortaya çıkmıştır. Musevilerin arazi alım ve satım işlemlerini ziraat maksadı ile yaptıklarını ve böylece Nâsıra ve Taberiye deki arazileri kendi uhdelerine almayı amaçlamışlardır.³⁶³

Nâsıra'da arazi sahibi olan Beyrut asıllı Sarsak ve Tevini aileleri Musevilere arazi satışı yapmıştır. Hristiyan olan bu aileler hem yabancı devletlere hem de Musevilere arazi satmışlardır. Sarsak ve Tevini aileleri Akka'da istimlâk ettikleri arazi-i Cebel-i Lübnan muharrirliği aracılığıyla bazı konsoloslar tarafından alınan senetlerle ecnebi tebaya satmış olup satılan bu arazilere binalar inşa edilmekte olduğu haberi şifreli telgrafla iletilmiştir. Şifreli telgrafta geçen şikayet ve ihbarlara göre Beyrut İran başkarperdazlığı görevini yapan İlyas Sarsakzade Nâsıra kazası dâhilinde tasarrufu altında bulunan Afule ve Kule köylerindeki arazisini Akkalı Muhammed Akif aracılığıyla 18 bin lira bedelle Yahudilere satmıştır. Arazilerin Yahudilere teslim edileceğini konsolosluklara bildirilmesi üzerine, hicaz demiryolu güzergâhında bulunan araziler ise Yahudilerin eline geçmiştir.

Hükümet ise alınan bir kısım arazileri istimlak yada ziraat bankasından bedeli verilerek ahaliye parça parça dağıtılmıştır.³⁶⁴ Ancak Sarsak ve Teviniler tarafından 20 bin Osmanlı lirası bedel mukabilinde Beyrut'da ikamet eden Osmanlı tebasından Selim Cebil'in oğlu Cebi Efendiye satmak istediğini belirtip Nâsıra tapu katibine müracatla senetleri istemiştir. Şahsın bu mezraları terk etmeleri devlet tarafından istenmiş olup araziler istimlâk edilerek Yahudilerin yerleşmeleri engellenmiştir.³⁶⁵ Siyonistler faaliyetlerini İbrahim ve İlyas Sarsakların tasarrufunda bulunan Kule arazisi içerisinde yer alan tarihi kalenin 3 bin 600 dönüm araziye 3 bin 166 kuruşluk meblağ ile Ferayim adlı şahsa satmışlardır. Hükümet Nâsıra, Akka ve Kudüs'te Yahudilerin istimlâk ettikleri arazilerin Siyonist cemiyetlere ve yabancılara satılmasına meydan verilmemesi için

³⁶³Muhakeme-i Şeriye Nasıra Kadısı Kamil Muhammed Safedi Efendi'nin arzı olup Daire-i Meşihat-i İslamiye Tahrirat kaleminden verilen hüccetler ve Naibler için bkz. BOA, ŞD. 2797/39 Lef 3, 5 Şevval 1328(10 Ekim 1910).

³⁶⁴Beyrut Valisi'nin Dahiliye Nezaretine arzı için Bkz. BOA, ŞD. 2310/10 Lef 5, 12 Recep 1328(20 Temmuz 1910). Mim Kemal Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880- 1923)*, Kırmızıkedî yay, 2. Baskı, İstanbul, 2011, s.144.

³⁶⁵BOA, ŞD. 2310/10 Lef 7, 13 Şaban 1328(20 Ağustos 1910).

emredilmiştir.³⁶⁶ Devletin aldığı önlemlere rağmen Nasıra'nın dört bir tarafıyla el- Nâsıra araziysiyle, Taberiye kazası'nın Sarune köyündeki arazileri ismi bilinmeyen bir mutasarrıf tarafından Siyonistlere devretmeye çalışılmıştır.³⁶⁷ Musevi muhacirlerin iskânına mahalli idareciler usulsüzlük yaparak satış yapmışlardır. Nâsıra yöre ahalisin'den Fahumzadeler tarafından Siyonist cemiyetle pazarlık yaparak arazi satışı yapılmıştır.³⁶⁸ Museviler faaliyetlerini legal ve illegal olarak yürütmeye çalışmışlardır. Siyonistler de arazi alımlarını yerli ve yabancılar üzerinden temin etmeye çalışmışlardır.³⁶⁹ Siyonistlerin bu faaliyetlerini I.'inci Dünya savaşı, İngiliz işgali ve sonrası Nâsırayı idareleri altına alıncaya kadar devam ettirmişlerdir.

5. Yabancı Okullar

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde Müslim ve gayrimüslim olarak iki dini yapı toplumu şekillendirmiştir. Devlet tebası olarak gayr-i Müslimlerin dini ve eğitim ihtiyaçlarını sağlayacak şartları temine çalışmıştır. Özellikle gayr-i Müslimlerin din hizmetlerinin yanı sıra eğitim hizmetlerini kendi kontrolleri altında ikmal etmeye çalışmışlardır. Gayr-i Müslimlerin eğitimi kimi zaman kilise ve manastır gibi ibadet merkezleri tarafından karşılanırken kimi zamanda yabancı devletlerin konsoloslukları ve himayeleri altında eğitim görmüşlerdir. Yabancıların kendilerine ait bu eğitim sistemi Osmanlı devletini bazı sorunlarla karşı karşıya bırakmış aynı zamanda mektepler üzerinde halka nüfuz edip devletin iç işlerine karışarak siyasi müdahalelerde bulunmuşlardır. Filistin'in kutsal topraklar içerisinde yer alması ve batılı devletlerin Hristiyanlığın hamiliğini üstlenerek mübarek makamlara nüfuz etmeye çalışmışlardır. Nâsıra kazası Hristiyanlar için önemli bir mekân olması ve Kudüs hac yolu güzergâhı üzerinde bulunması hasebiyle burada meskûn olan gayr-i Müslim halkın çocuklarının eğitimi için çeşitli mektepler açarak faaliyetlerde bulunmuşlardır.

³⁶⁶BOA, DH. İ. UM. 26/4 Lef 8, 7 Şaban 1330 (22 Temmuz 1912).

³⁶⁷BOA, ŞD. 468/61 Lef 1, 12 Temmuz 1913 (12 Temmuz 1913).

³⁶⁸BOA, DH. İD. 160/21 Lef 4, 1 Cemaziyelahir 1331 (8 Mayıs 1913).

³⁶⁹ İttihat Terakki Kulübü namına Selim Efendi ile Müftü Ömer El- Fahum'un ahali namına faaliyetleri için: bkz. BOA, DH. İ. UM. 26/4 Lef 8, 21 Safer 1329 (21 Şubat 1911).

Birçok kilise ve manastır bulunması üzerine gayr-i Müslimler geleneklerini sürdürmek hemde dinlerini unutmamaları için “Ruhban okulları” açma yoluna gitmişlerdir.³⁷⁰ Bu ruhban okulları içersinde Nâsıra’da mukim olan Ebuttiyame rahiplerine ait mektep kendilerine has metotlarla eğitimlerini devam ettirmişlerdir.³⁷¹ Ancak Ebuttiyame rahipleri Maârif Nezaretine ait olan 213 dönümlük arsayı gasp ederek kendi mekteblerine ilhak etmişlerdir. Bu arsanın ilhakı sonucunda Beyrut Maârif müdüriyeti tahkikat başlatmış olup arsayı veren kaymakam ve naibi görevden almıştır. İlhak edilen arazi meselesi devleti uğraştırmış olup 4 aylık bir sürede gerçekleşen bürokrasi trafiğine Şeyhülislam Cemaleddin Efendi’nin; bu arsanın tamamen ecnebilere geçerek ziyanına sebebiyet verdirilmesinin gayr-i caiz görüldüğünü beyan ederek tartışmalara son vermiş ve ilhak edilen arsa ise tekrardan Maârif müdüriyetine iadesi sağlanmış oldu.³⁷²

Yine yabancı okulların Nâsıra’daki eğitim faaliyetlerin de önemli bir yer edinen dini ve mezhepsel olarak kurumsallaşan yapılar arasında Rum Ortodoks mektepleri yer almaktadır. Rumlarla birlikte Prostestan mezhebine mensup birçok mekteb açılmıştır. Açılan bu okullar yabancı devletlerin ya himayesi yada din ve mezhepleri gözeterek destek vermişlerdir. Her devlet kendi siyasi çıkarları doğrultusunda yardımcı olmuştur. Rusya Devleti Ortadoğuda kurduğu müesseselerle eğitim alanında çeşitli faaliyetler gösterip mekteblere yardımda bulunmuştur. Rusya’nın kurmuş olduğu Rus Filistin cemiyeti Nâsıra’daki mekteplerde siyasi ve eğitim faaliyetleri yer almaktadır. Rusya’ Nâsıra’nın Keferkenna, Bekba, Şerce, İblit, Şifaamr, Malul, Yafa, Şab köylerinde 1884, 1890, 1891 yıllarında 12 adet mekteb yaptırmak istediklerini ve ruhsatnamelerini kazada ikamet eden Rus tebasından Bonofis adlı kişi üzerinden Protestan cemaatinin altında başvuruda bulunmuşlardır.

³⁷⁰Haydaroğlu İlknur Polat, Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar, Kültür Bakanlığı Yayınlan/1202, Ankara, 1990, s.10.

³⁷¹BOA, DH. MKT, 501/16, 22 Muharrem 1320(1 Mayıs 1902)

³⁷²BOA, MF. MKT, 593/18 Lef 3-5,13 Safer 1320 (22 Mayıs 1902).

Bu okul eğitimini sanat ve meslekler üzerine tedrisat verdiklerini belirtirken tayin edilen hocaların Rusya'dan geldiklerini fakat ruhsatsız bir şahadetname çıkarılarak çalıştıkları tespit edilmiştir.³⁷³ Mektep'in açılması ve 2 muallim ile Hayfa Rus mektebi muallimleri Osmanlı devleti'nin çıkarmış olduğu kanuna göre askerlik yapmaları gerektiği halde askere gitmek istememişlerdir.

Buna mutakiben Şam Rus Genel konsolosluğu kendilerinin atadıkları muallimlere zorunlu askerlikten muaf tutulmalarının gerektiğini söylerken Ortodoks mektep muallimlerinin askerlikten muafiyetlerini de ekleyerek müdahalesini Maarif Nezaretine iletmışlerdir.³⁷⁴ Rusların mektep inşa girişimlerinin yanı sıra çeşitli devlet ve Hristiyan mezheplerinde mektep açma girişimleri olmuştur. Bu girişimler içerisinde İtalyanlar Nâsıra'nın Kenar köyünde bir kız mektepleri mevcuttur. Taberiye, Yafadaki İtalyanlara ait tüm müesseselere hükümet tarafından el konulmuş olup kız mektebinde bulunan 6 yetim kızın ortada kalması üzerine Osmanlı askerleri tarafından Beyrut İtalya konsolosluğuna teslim edilmiştir.³⁷⁵ Birinci Dünya savaşı sonunda kazadaki tüm yabancı okullar İngiltere mandasına girmiş oldu.

6. Ziyaretçiler

Nâsıra kazası Hristiyanlık tarihi içerisinde önemli bir yer alır. Bu önemi Hz. İsa'yı uzun seneler bağrında barındırdığı ve gelen ziyaretçilere bu durumu hissettirmesi yanında 2 bin senelik bir hayati Nasraniyeti hatırlatır.³⁷⁶ Kaza'nın her mevki ve mekânı Hz. Meryem ve İsa'nın bir nişanesini taşır. Bundan ötürü Nâsıra tüm Hristiyan ve yabancı devletlerin dini hassasiyetleri üzerine çektiğinden birçok devlet adamı ve hacı adayları bu kutsal mekânı ziyarete gelmiştir.³⁷⁷ Kudüs hac yolu üzerinde olması hasebiyle de içerisinde barındırdığı kutsal yerler ve ibadet merkezleri olan kilise, manastır ve aziz yerleri ziyaret mekânı olmuştur. Nâsıra'ya ilk resmi ziyaret Filistin ve Kudüs

³⁷³BOA, MF. MKT, 295/67, 1 Cemaziyelevvel 1313(20 Ekim 1895). Şamil Mutlu, *Osmanlıda Misyoner Okulları*, Gökkubbe yay, İstanbul, 2005, s.78-80.

³⁷⁴BOA, BEO, 3738/280296, 12 Rebiülevvel 1328(24 Mart 1910).

³⁷⁵İtalya mektepleri için: bkz. BOA, HR. SYS, 2967/38 Lef 3, 11 Safer 1335(7 Aralık 1916).

³⁷⁶Salname-i Vilayet-i Beyrut, Cenup Kısmı 1333, s. 394

³⁷⁷Ernest Renan' ın ifadesiyle Hz. İsa' nın mahâl-i veladet-i olması itibariyle bütün kasabaların yanında Nâsıra esaslı bir remz-i aysuyet olmak davasıdadır; Salname-i Vilayet-i Beyrut, Cenup Kısmı 1333,s. 394.

gezisine çıkan Almanya İmparatoru II. Wilhelm ve imparatoriçenin 29 Ekim 1898 yılında Kudüse gelerek kutsal yerleri ziyaret ettiler.³⁷⁸ İmparator II. Wilhelm Suriyeye ziyareti sırasında Nâsıra'yı ziyaret etmemesinin sebebi ise Nâsıra mal müdürü Kigor Efendi gerekli olan alet ve erdevatı sağlamadığı için hazırlık olmadığından bu ziyaret gerçekleşmediğinden Kigor Efendi mal müdürlüğü görevinden alınmıştır.³⁷⁹

Yabancı devletlerden Flemenk hükümeti'nin Bergson vilayet valisi Baron Van Hesirat ailesiyle birlikte Nâsıraya gelerek bir gece kalıp kutsal mekanları ziyaret ederek dua edip yola çıktıkları akabinde Hayfa yoluyla'da Cebel-i Tur ve Taberiye'yide gezmişlerdir.³⁸⁰ Lord Redenof ve ailesi Kudüs üzerinden Nâsıraya gitmiştir.³⁸¹

Saksonya kralı'nın oğlu Prens Max kıyafetini değiştirerek Rahip elbiseleriyle ilk önce Kudüse gelmiş Kudüs'ten Nablus'a geçerek Cenin yoluyla Nâsıraya gelerek bir takım ziyaretlerde bulunmuştur. Prens'in bu seyahat esnasında neden rahip kıyafetiyle geldiği ve amacı sadece dini ziyaretten ibaret olup olmadığının bilinmediğini Beyrut Valisi Halil tarafından Osmanlı Hükümet merkezine şifreli telgrafla durumu bildirmiştir.³⁸² Nâsıraya ziyaretler içerisinde Hristiyanlıkta kutsal sayılan Paskalya bayramı en önemli sebeplerden birisidir. Paskalya bayramı Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek öldükten sonra yeniden dirilişi inancının her yıl kutlanması üzerine düzenlenen bayramdır. Paskalya bayramını kutlamak münasebetiyle Rusyadan 650 erkek ve kadın ziyaretçi Kudüs-ü şerifden Nâsıraya gelerek bayramı icra edeceklerini Beyrut Valisi Ali'nin Mabeyn-i Hümayun Baş kitabetine bildirmiştir.³⁸³ Rus ziyaretçi kafilesi Nâsıraya giderken geceleyin şiddetli soğuk'un tesirinden 25 kişi'nin vefat ettiği haberi vilayete gelmiştir. Rus konsoloslugu tarafından başlatılan tahkikatın sağlık raporuna göre vefat edenlerden 6 kişi düşme sonucu öldüğü ve buna sebep olabilecek kişilerin civar köylüler olduğu iddia edilmiştir. Bu köylüler ise Ruslar hakkında şikayette bulunmalarına rağmen aslı olmayan söylemde ziyaretçilerin soğuktan öldükleri kesin bir şekilde ilan merkez

³⁷⁸İlber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, Timaş yay, İstanbul, 2008, s. 96.

³⁷⁹Alman İmparatoru II. Wilhelm'in ziyaretinin niçin gerçekleşmediğine Bkz. BOA, BEO, 1243/93223, 6 Şaban 1316 (20Aralık 1898).

³⁸⁰BOA, Y. PRK. UM. 45/65, 21 Zilkade 1316 (2 Nisan 1899).

³⁸¹BOA, DH. ŞFR 172/24, 24 Ramazan 1312(21 Mart 1895).

³⁸²BOA, DH. MKT, 772/54 Lef 3, 14 Rebiülevvel 1311(25 Eylül 1893).

³⁸³BOA, Y. MTV, 31/80, 27 Recep 1305(9 Nisan 1888).

tarafından kendilerine edilmiştir.³⁸⁴ Ruslar Nâsıra üzerinde etkisini ziyaretçiler üzerinden devam ettirmeye çalışırken Rus ziyaretçileri her zaman 800 ve 1000 kadar şahsın kabileler halinde seyahatine izin verilmesini Hükümetten istemiştir. Fakat milli pasaportları'nın tedkiki ve yol tezkirelerini almak şartının gerekli olduğu söylenmesine rağmen yol tezkireleri alma meselesi Osmanlı ve Rusya arasında bir sorun haline gelmiştir. Rusya 1774 Küçük Kaynarca muahedenamesinin şartlarını öne sürerek “ *Memuriyet-i Osmaniye'nin ne Kudüs-ü Şerife ile mahal-i mukaddes ve bu mahallerden hiçbirinin bu yollar üzerinde seyahat iden Rus züvar 'ın yolculardan cizye, haraç, vergi, rüsum gibi ödemeleri hak ve selahiyetleri olduğuna mübeyyin bulunan*” 8'inci maddesi gereği Rusların kendileri Zararlı çıkmıştır. Bu maddenin ihlal edildiği öne sürülmüşse de Rusya herhangi bir başarıya ulaşamamıştır.

Bu maddeden muaf tutulmak isteyen züvar kafilesi için Rusya sefareti'ne 15 Kanunisanı 1906 tarihinde Osmanlı Hükümeti'nin istişare odasında alınan karar gereği; ziyarete gelen kabileye jandarma eşlik etmek koşuluyla yol tezkeresi alacaklarını ifade etmişlerdir.³⁸⁵ Ziyaretler dahilinde askeri nitelikli seyahatlerde dikkat çekmektedir. Nemçeli üst düzey askerlerden oluşan bir ferik ve üç zabıt seyahat etmek amacıyla Hayfa, Taberiye ve son olarakda Nâsırayı ziyaret etmişlerdir.³⁸⁶ Askeri ziyaretlerden İtalya Generallerinden Filiş de Joran St Ostaş?'ın refaketinde üç Erkan-ı Harbiye zabitiyle bir avukat Nâsıraya gelerek Filistin ve Şam yollarını, İtalya Kralı ve validelerinin ziyaretleri sırasında geçecekleri güzergahları teftiş ve kontrol için tanzim etmiş olup gerekli programı çıkararak Kudüs-ü şerif mutasarrıflığına bildirmiştir.³⁸⁷ Ziyaretler esnasında haber almak için gelenler de olmuştur. Aslen Fransız tebası olan fakat Bulgar tebası sıfatıyla Bulgar kapıkethüdalığın'dan aldığı pasaportla ilk önce Filibeye gidip oradan Nasıraya gitmek için mürur tezkiresi alan Anna Batana isimli kadının niçin gittiği merak konusu olmuş ve haklarında tahkikat başlatılmıştır.³⁸⁸

³⁸⁴Dahiliye Nezaretinden gelen açıklamaya Bkz. BOA, Y. A. HUS, 272/85 Lef 2, 17 Ramazan 1310(4 Nisan 1893).

³⁸⁵Ayrıntılı bilgi için Bkz. BOA, İ. DH, 1443/37 Lef 5, 29 Zilhicce 1323(24 Şubat 1906).

³⁸⁶Beyrut Vilayetinden gelen telgraf; BOA, Y. A. HUS, 394/103, 21 Zilkade 1316(2 Nisan 1899); DH. MKT, 2184/106, 21 Zilkade 1316(2 Mayıs 1899).

³⁸⁷BOA, DH. MKT, 1254/45, 12 Rebiülevvel 1326(14 Nisan 1908).

³⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için Bkz. BOA, HR. SFR, 814/4, 29 Muharrem 1325(14 Mart 1907).

Bu tahkikata göre Anna Batana adlı kadın, Edirne Musevi cemaatinden olup 27 sene Filibe de ikamet ettiği ve iki seneden beri Kahire ziraat mektebi muallimi Musevi cemaatinden Leon isimli bir adamla evlenerek Mısır'a geçmiş ve geçen Eylül ayı'nın başında ise Nâsır'a gelmiş, Nâsır'a nüfus memurluğundan alınan bilgiye göre 24 Recep 1324 kaza ahalisinden olduğu, Dersaadete gelerek akrabasının'dan Avusturya tebalı Maneter Osleis Avram'ı ziyaret için Filibeye gittiğini ve bu seyahati Nâsır'a üzerinden yaptığı ortaya çıkarılmıştır. Beyrut vilayetine bildirilmiş ise de olay içerisindeki muammalı sorular tam manasıyla cevaplanmamıştır.³⁸⁹

Nâsır'a yabancı ülkelerden gelen Hristiyan cemaatler ziyaretlerini deniz yolu ile Hayfa limanına gelerek gerçekleştiriyorlardı. Ziyaret maksadıyla yola çıkan iki vapurun Nâsıralı Katolik papazlar tarafından karşılanmış olması ve gelen ziyaretçi gemileri'nin Fransız bandıralı olduğu anlaşılmıştır. Liman görevlilerin sorgulamaları neticesinde çeşitli yardımlar ziyaret bahanesi altında Katolik papazlarına ulaştırıldığı bilgisi Akka mutasarrıflığına izah edilmiştir.³⁹⁰

Bildirilen bu bilgi Hayfadaki Fransız konsolusu Mösyö Bertan tarafından Nâsır'a gidecek papazlara uyarıda bulunmuş, kendisinde Nâsır'a giderek kaymakama resmi ziyaret de bulunarak jandarma tarafından kontrol altında tutulan bandıraların Hayfa Fransız konsolosluğuna teslim edilmesini söyleyerek, kaymakam tarafından münasip bir lisanla bu işin kısa zamanda neticelendirilmesi suretini Beyrut Fransız Genel konsolosluğuna malumat vermiştir.³⁹¹ Böylece vapurla gelen Katolik papazların ziyaret meselesi çözüme kavuşturulmuştur. Ziyaretlerin tamamına yakını yabancı devlet adamlarından ve Hristiyan dinin cemaatlerinin faaliyetleri devam etti.

³⁸⁹BOA, ZB, 444/104, 29 Rebiülahir 1325(11 Haziran 1907).

³⁹⁰BOA, Y. A. HUS, 275/130, 29 Zilkade 1310(14 Haziran 1893); BEO, 226/16881, 8 Zilhicce 1310(23 Haziran 1893).

³⁹¹BOA, BEO, 236/17656, 15 Safer 1311(24 Ağustos 1893).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NASIRA KAZASI'NIN İKTİSADİ YAPISI

1. Arazi Meseleleri

Akka sancağına bağlı kazalar içerisinde Gayrimüslim ve Müslimlerin arazi gasp, el koyma, zimmetine geçirme gibi olayların yaşandığı yer Nâsıra kazası olmuştur. Arazi ilhak meselesinde ilk olarak gayrimüslim guruplardan Ebuttiyame Rahiplerinin 213 dönüm araziye gasp ederek ilhak ettikleri araziye mektep inşa edeceklerini ilan etmeleriyle arazi meselesi ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Beyrut Mâarif müdüriyeti ilhak edilen arazinin ziyan edilmemesi için kaza kaymakamıyla istişarede bulunarak arazi Mâarif müdüriyetine devredilmesini kararlaştırmışlardır.³⁹²

Kaza'da yer alan 2000 lira kıymetinde bulunan parçalı araziler Bidayet mahkemesinde hazır mülk olarak Protestanların namına kayıtlı olan arazilerin tespitine yönelik tahkikat başlatmıştır.³⁹³ Tahkikat neticesinde ise Protestanlar kendi adlarına bir takım arazileri usulsüzlükle mülkiyetlerine geçirmeye çalışmış olmaları, aldıkları araziler mütevelliler üzerinden kayıt altına aldıkları kaza Bidayet mahkemesince ortaya çıkarılmıştır.³⁹⁴ Ortaya çıkan sonucun hükmüne göre ise değerli arazilerin Protestanlara satılmamasıyla ilgili Beyrut Vilayet İstinaf mahkemesi tarafından karar alınmıştır.³⁹⁵ Nâsıra'da bulunan emlak ve arazilere Taberiyeli Rumlar tecavüz ederek kendi zimmetlerine geçirmeye çalışmalarına rağmen Kudüs-ü Şerif mutasarrıflığı Rumların işgaline engel olmaya çalışmıştır.³⁹⁶ Arazi alımlarında emlak ve mülkleri iki biraderin kendisine kiraladığı Fransalı sığınmacı Mansur'un Nâsıra'da işgal ettiği arazinin hukuk açısından muhafazası Beyrut Vilayeti-i meclis idaresi azasından Bedre Metran Efendi tarafından arzuhalde bu hukuksuzluğu bildirmiş olup çaresine bakılmasını istemiştir.³⁹⁷ Keza Musevi muhacirlere arazi satışı yasak olmasına rağmen Nâsıra kazası Naibi

³⁹²BOA, DH. MKT, 501/16 Lef 2, 22 Muharrem 1320(1 Mayıs 1902).

³⁹³BOA, DH. MKT, 2036/102, 9 Cemaziyelahir 1310 (29 Aralık 1892).

³⁹⁴BOA, DH. MKT, 2042/12, 19 Cemaziyelahir 1310(8 Ocak 1893).

³⁹⁵BOA, DH. MKT, 2055/13, 7 Şaban 1310 (24 Şubat 1893).

³⁹⁶BOA, DH. MKT, 2795/90, 12 Rebiülevvel 1327(3 Nisan 1909).

³⁹⁷BOA, DH. MKT, 1217/31, 9 Zilkade 1324(25 Aralık 1906).

Hüseyin Hüsnü Efendi tarafından Musevilere satmak için bir takım araziye kamu yetksini kullanarak cüzi miktarla satın alıp araçlar vasıtasıyla Musevilere satmıştır.³⁹⁸

Arazi meselelerinde sorun çıkarıp ve arazi satışları noktasında devleti uğraştıran Sarsak ailesi geniş bir aile yapısıyla Nâsıra'da sahip oldukları arazileri yabancı devletlere ve akabinde Musvilere satmışlardır. Nâsıra kazasının Mâlul köyünde sahip olduğu araziye Necip Sarsak İslam ve Hristiyan köy muhtarları vesilesiyle satışa çıkarmıştır.³⁹⁹ Sarsak ailesi 40 sene önce miri araziye 17 bin liraya sattıktan sonra yük hayvanlarını meraya katmadığı için Nâsıra bidayet mahkemesince yargılanmış taşlık olan miri araziye 2 bin liralık kısmını Hükümete geri vermiş olup arazi bedeli öşür mukabilinde 10 kuruş ödemesi koşuluyla araziye ilhak ederek sonuca bağlanmıştır.⁴⁰⁰ Kaza'nın yerli Müslim halkından Meşhed köyünden Hasan oğlu İbrahim'in arazisi 1500 kuruş bedelinde satılmış buna rağmen Mustafa Müterci ile Said Fahum Bey'in satın alması legal bir gasp durumu ortaya çıkarmıştır. Mağdur olan Hasan oğlu İbrahim'in kendisine ait Hz. Yunus Aleyhisselamin mezarının bulunduğu yere yakın olan arazisi ziraat bankasına olan borcuna karşılık bazı usulsüzlüklerle resmi evraklarla elinden almaya çalışmışlardır.⁴⁰¹ Hasan oğlu İbrahim'in arazi meselesi Nâsıra mahkemesini yıllarca uğraştırmıştır.

2. Darülaceze Aidatı

Nasıra kazasının ödediği vergi kalemlerinden biride Darülacezeye ayrılan aidatlardır. Darülaceze Sultan II. Abdülhamid tarafından kimsesiz çocukların, yaşlıların, sakat erkek ve kadınların ve muhtaçların bakımlarını ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 2 Şubat 1896 yılında bir hayır kurumu olarak Sadrazam Halil Rifat Paşa tarafından açılmıştır.⁴⁰² Bu hayır kurumuna çeşitli gelir kaynaklar tahsis edilmiştir. Kaynaklar içersinde mülk, arazi, vergi ve inşaatı için vilayetlerden yapılan yardımlardır. Beyrut

³⁹⁸BOA, DH. MKT, 851/44, 4 Safer 1322(20 Nisan 1904).

³⁹⁹BOA, DH. MKT, 704/57, 11 Recep 1321(3 Ekim 1903). Necip Sarsakın arazisini satması üzerine çıkan meselelere dair: bkz. BOA, BEO, 2216/166188 Lef 3, 9 Zilkade 1321(27 ocak 1904).

⁴⁰⁰BOA, DH. MUİ, 25 Zilkade 1327(8 Aralık 1909).

⁴⁰¹BOA, ŞD, 3105/54 Lef 5, 25 recep 1330(10 Temmuz 1912).

⁴⁰²Hidayet Yavuz Nuhoglu, “ *Dârülaceze*”, DİA, İstanbul, 1993, Cilt:8, s;512.

vilayetinden ise 83,710 kuruş yardım yapılmıştır.⁴⁰³ Nâsıra kazası Beyrut vilayetine bağlı olması hasebiyle bu yardıma kendine düşen nüfus hasılâtı aidatları ile yardımını yapmıştır. Nâsıra kazası nüfus memurluğundan nüfus hasılâtı 3255 kuruş 10 para olarak içersinden aidat ödemesi hesaplanmıştır.⁴⁰⁴ Yine 1294 buçuk kuruş hasılatdan 66 kuruş 22 para tahsil edilmiştir.⁴⁰⁵ Aidat hesaplarına göre kaza nüfus memurluğundan 700 kuruş 12 para, 1902 yılında 226 kuruş 38 para Akka mutasarrıflığına ödenirken, aynı sene zarfında 13 kuruş 14 para Beyrut vilayetine gönderilmiştir.⁴⁰⁶ Senenin devamında ise hasılat ödemelerinde 114 ve 107 kuruş tahsil edilmiş olup Nâsıra kaymakamlığınca belgelere göre en son 982 kuruş 9 para senet ile Darülaceze'ye aidat ödemesi yapılmıştır.⁴⁰⁷ Böylece Nasıra kazası da yıllık nüfus hasılatından bağlı olduğu Akka mutasarrıflığı ve Beyrut vilayetine aidat ödemelerini yaparak Darülaceze'ye destek olmuştur.

3. Tarım ve Hayvancılık

Nâsıra kazası'nın geçim kaynağı zirai üretim içerisinde tarım ve hayvancılık en önemli sırayı alır. Kaza nüfusunun çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla meşguliyetleri ilk sırayı alır. Kaza'da idari birim olarak Ticaret ve ziraat odası oluşturulmuştur. Ticaret ve ziraat odası ile yıllık üretim miktarlarıyla gelir ve giderleri kontrol etmek, yıllık vergi oranlarını hesaplamak gibi bir takım kamusal işleri idare etmekle görevli kuruluştur. Nâsıra iklim olarak da Akdeniz ve karasal ikliminin yanında kısmi olarak çöl iklimi'de etkilidir. Genel olarak hububat ekimi yapılır. Nâsıra kazası yıllık 134,224 kilo hububat üretir. Bu hububatlarından buğday 24.000 kilo ilk sırayı alırken, Arpa 4000 kilo, Beyaz darı 200, Nohut 1000, Mercimek 100, 4000 kıyye tütün, 1000 kilo susam, 1368 kıyye zeytin

⁴⁰³Nuran Yıldırım, “ *Sultan II. Abdülhamid ‘in Kurduğu Evrensel Hayır Kurumu Dârülaceze’*”, Ed. Dr. Coşkun Yılmaz, Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi, Sultanbeyli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları No.12, İstanbul, 2014, 2. Baskı, s;238.

⁴⁰⁴ Lazkiye Mustasamflığı ve Nasıra nüfus hasılâtı aidat makbuz senetleri; BOA, DH, MKT 616/32, 22 Safer 1320(31 Mayıs 1901).

⁴⁰⁵BOA, DH, MKT 546/41, 16 Rebiülahir 1320(23 Temmuz 1902); Nablus mutasarrıflığından ise 653 kuruş 10 para ile 2 kıta makbuz gönderilmiştir. DH, MKT 586/38 ,8 Şevval 1320(8 Ocak 1903).

⁴⁰⁶BOA, DH, MKT 551/41, 25 Recep 1320(28 Ekim 1902); DH, MKT 717/2, 5 Recep 1321(27 Eylül 1903).

⁴⁰⁷BOA, DH, MKT 593/79, 10 Recep 1320(13 Ekim 1902); DH, MKT 783/35, 7 Safer 1321(5 Mayıs 1903); DH, MKT 716/2, 3 Recep 1321,(25 Eylül 1903); DH, MKT 646/43, 5 Zilhicce 1321(22 Şubat 1904).

3052 kıyye zeytin yağı, 2000 kıyye incir, 10000 kıyye üzüm olarak hasılat elde edilmiştir.⁴⁰⁸

Bu tarım ürünleri yanında kaza'nın güney tarafında 20 dakikalık mesafede Bir El-mir isimli mahallede İncir, Elma, Portakal ağaçlarıyla çevrilidir.⁴⁰⁹ Nasıra portakal yetiştiriciliğinde Yafa ve Gazze'den sonra gelmiştir. Yafa ve Nâsıra arası portakal bahçeleri aralarına bekçiler tayin edilmiş ve bu bekçilerin toplanan portakal mahsûlatının sandıklara konması ve sandıkların kısa sürede limana ulaştırmasının sağlanması ve bahçelerin korunması için bu bekçilere 5 sene müddetle 10 para maaş verilmesi kararlaştırılmıştır.⁴¹⁰ Bu hasılatlar nüfusun üretimi doğrultusunda devlet tarafından belirlenen vergi 66 kuruş 22 para miktarı muhasebece hesaplanarak Darülacezeye gönderilmiştir.⁴¹¹

Kaza'nın arazi mahsûlatları yıllık olarak alınırken Ceyde köyü ahalisinden Hasan İbrahim'in mahsulat zahiresi gasp edilmiş ve gaspın ise yıllık vergiye tabi olduğunu söyleyen bu kişileri şikayet etmiştir.⁴¹² Kaza'nın diğer üretim faaliyetleri içerisinde hayvan yetiştiriciliği önemli bir yer alır. Mevcut olan hayvanlardan 2800'ü öküz, 359'u inek, 489'u beygir, 4221'i koyun, 10613'ü keçi, 389'u deve, 1000 tane de merkep olarak tahmin edilmektedir.⁴¹³ Hayvanlardan öküz, deve ve merkepler ulaşım veya yük taşımacılığı için de kullanılmıştır. Nâsıra'nın tarım ve hayvancılık en önemli geçim kaynağı olarak devam etmiştir.

4. Sarsak ve Tevini Aileleri Arazi Satışları

Nâsıra kazasında mülkleri bulunan Beyrut asıllı Hristiyan Ortodoks Halil Sarsakzade ailesi ile Beyrut asıllı Tevini ailesi binlerce dönüm arazilerini gayrimüslimler içerisinde yabancı devletlere ve müntesip oldukları Hristiyan cemaatlere akabinde

⁴⁰⁸ Salname-i Vilayeti Beyrut, 1310, s.141.

⁴⁰⁹ Salname-i Vilayeti Beyrut, 1333, s.397.

⁴¹⁰ BOA, ŞD 2309/48, 16 Cemaziyelahir 1328 (25 Haziran 1910).

⁴¹¹ BOA, DH, MKT 546/41, 16 Rebiülahir 1320 (23 Temmuz 1902).

⁴¹² BOA, DH. MUİ, 91/47, 4 Cemaziyelevvel 1328 (14 Mayıs 1910).

⁴¹³ Salname-i Vilayeti Beyrut, 1310, s. 141.

Yahudilere satmışlardır. Sarsak ve Tevini aileleri zamanında Akka ve Kudüs’de istimlak ettikleri arazileri Cebel-i Lübnan muharrirliğinde illegal yoldan kendi isimlerine kayıt ettirmişlerdir. Kendi üzerlerinde olan razileri bazı konsoloslar aracılığıyla ecnebi vatandaşlara satmışlardır. Arazileri satın alan ecnebiler araziler üzerine kendilerine göre binalar tesis etmişlerdir. Bu iki aile Nâsırada büyük arazilere sahip olduklarından göç eden Musevilere satarak iskânlarına göz yummuşlardır. Kazada ikamet eden Muhammed Afife’nin arazilerini icar etmek bahanesiyle alan Sarsakzadeler çiftliklere el koyarak Musevilere nakledilmesini sağlayarak arazi satışını sağlamış ve bunun üzerine, Musevilere arazi satışı men edilmesi gerektiğini bildiren tezkire Sarsaklara yollanmıştır.⁴¹⁴ Yine Sarsaklar Nâsıra’nın Kule köyündeki arazisini Musevi Siyonist cemiyetine satmıştır.⁴¹⁵ Bu arazi Kule kalesi ile terk edilmiş araziler içinde yer aldığından dolayı arazi ve kale’nin satılamıyacağı ancak İlyas Sarsak beğın elinde bulunan senette yer alan bilgiye göre Kule köyünde 3717 ve Afule köyünde 2987 dönüm arazilerin kendilerine ait olduklarını ve dilediklerine satabileceklerini Osmanlı devleti makamlarına iletmiştir.⁴¹⁶

Sarsaklar Osmanlı vatandaşı olmasına rağmen İran Paşkarperdazlığı görevini yürüttüğü İlyas Sarsak’ın tassarufunda bulunan Fule arazisi Ferayım isimli şahsa satmış olduğu arazi miri arazi olduğundan 36000 dönümlük kısmı üzerinden yapılması gerektiğini geri kalanı hâzinenin hakkı olduğunu teyit etmişlerdir.⁴¹⁷ Osmanlı Devleti miri bir arazinin yabancı bir devlet, derebeyi ve güçlü bir aile’nin eline geçmemesi amacıyla satın alınarak bu gurupların bir takım ihtiraslarının önüne geçilmesi amacıyla emlak-ı hümayuna dahil edilmeye hükümetçe lüzum görülmüştür.⁴¹⁸ Ancak devletin aldığı bu tedbirler sayesinde Sarsak ve Tevini ailelerinin sahip olduğu arazilerin konsolosluklar bünyesinde arazi sattıkları tespit edilmesi için Dahiliye Nezaretinden Beyrut vilayetine

⁴¹⁴BOA, DH. İ. UM, 26/4 Lef 1-8, 20 Zilkade 1328(23 Kasım 1910).

⁴¹⁵BOA, ŞD, 75/9, 11 Safer 1328(22 Şubat 1910).

⁴¹⁶BOA, BEO, 3827/286988, 19 Zilkade 1328(22 Kasım 1910) Kule kalesi hakkında bilgi için: bkz. BOA, BEO, 3923/294184, 5 Şaban 1329(1 Ağustos 1911).

⁴¹⁷BOA, BEO, 3876/290664, 3 Rebiülahir 1329 (3 Nisan 1911); ML. EEM, 945/2, 1-33, 27 Cemaziyelahir 1330(13 Haziran 1912). Ferayime satılan arazi için: bkz. BOA, BEO, 4053/303291, 3 Recep 1330(18 Haziran 1912).

⁴¹⁸ Arzu T. Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, TTK, Ankara, 2000, s. 93.

haber gönderilmiştir.⁴¹⁹ Arazi satışları dava meselesi arz etmesi üzerine Akka istinaf mahkemesinde Hoca Sarsak adına görülmüş dava'daki bazı usulsüzlüklerini Nâsıra kaza meclis üyesi Mehmed el Fahum ile beş aza imzasıyla ihbar edilmiş ve şahitlik ederek Sarsakların usulsüzlükleri ortaya çıkarılmıştır.⁴²⁰ Yine Nâsıra kazası ahalisinden Mehmed el Avde Beyrut vilayetine ve oradan meclis-i mebusana telgraf çekerek kaza kaymakamı kendilerine ait arazileri Sarsaklara verdiğini şikayet etmiştir.⁴²¹ Özellikle Sarsak ailesi ve bu aile gibi Nâsıra'da arazi sahibi olan Tevini ailesi legal ve ya illegal yoldan ecnebilere bilhassa Musevilere arazi satmıştır. Ailelerin arazi satışları I. Dünya savaşı sonuna kadar devam ederek, İngiliz hakimiyetiyle son bulmuştur.

5. Vergi

Nâsıra kazası Osmanlı Devleti'nin uyguladığı vergi kanunlarına tabi olarak yıllık üretim hasılatından kendine düşen payı verirdi. Osmanlı klasik vergi kanunları Tanzimat dönemi ile vergi sistemi uygulamasında önemli değişikliklerin meydana gelmesi sonucunda Nâsıra'da bu vergi değişikliklerine tabi tutulmuştur. Tanzimatla birlikte vergi kanunları farklı bir tasnife tutulmuş olup vasıtalı ve vasıtasız vergi ayrımı ortaya çıkmıştır.⁴²² Nâsıra kazası bu iki ayrı vergi türlerinden; emlak, arazi, eşhas, bedel-i askeri'nin yanı sıra tarım üretiminden mezruat, hayvanatdan vergi tahsil edilmiştir.⁴²³

Nâsıra Hz. İsa'nın ikametgâh yeri olması üzerine Hristiyanların ziyaretleri için mürur tezkireleri almaları zorunlu tutulduğu bu zorunluluktan gümrük vergisinde alınmıştır. 1894 tarihli nizamnameyle kaza, liva ve vilayet merkezlerinde tahsil-i emval komisyonları kurulmuş olup haftada en az iki kere tâhsilat işlerini görüşmek üzere toplanacak komisyonlar vergi tahsilini tespit etmişlerdir.⁴²⁴ Nâsıra'daki tahsilat

⁴¹⁹BOA, DH. MUI, 98/1, 25 Cemaziyelevvel 1328(4 Haziran 1910); BEO, 3876/290664, 3 Rebiülahir 1329(3 Nisan 1901).

⁴²⁰BOA, BEO, 2425/181810, 26 Recep 1322(6 Ekim 1904).

⁴²¹BOA, DH. MUI, 73/34, 2 Rebiülevvel 1328(14 Mart 1910).

⁴²²M. Macit Kenanoğlu, “ Vergi ”, DİA, İstanbul, Cilt:43, 2013, s. 56.

⁴²³Kenanoğlu, a, g, m, s.56.

⁴²⁴Nadir Özbek, “*Abdülhamid Rejimi Vergi Tahsildarlığı ve Siyaset 1876-1908*” Devr-i Hamid Sultan II. Abdulhamid, Haz; Mehmet Metin Hülâgü-Şakir Batmaz-Gülbadi Alan, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2011, Cilt:4, s.38.

komisyonu idari olarak kaymakam başkanlığında Mal müdürü Misbah Efendi, tapu katibi Rıza Efendi, Ser tahsildar Hüsnü Efendi ve azalardan Yusuf İskender ile El Esad Abbas Ağa, Tahsilat müfettişi Rüstem Ramazan Efendiden oluşur.⁴²⁵ Nâsıra’da genel olarak öşür altında toplanan vergiler zirai vergiler olup beşte birden Humus vergisi olarak tahsil edilmekteydi.⁴²⁶

1884 yılında Nâsıralı muhtar Talib Ahmed ile 30 kişinin yazdıkları arzuhalde bu yılki elde ettikleri hasılatdan yeteri derecede ürün alamamaları ve hasılatın kendi geçimlerine dahi yetmeyip perişan bir vaziyetde olmaları hasebiyle hasılat Humusu’nun alınmamasını akabinde ileriki yıllarda öşürden fazla kalan vergiyle birlikte tahsil edilmelerini beyan etmişlerdir.⁴²⁷

Buna göre aşar ve ağnam vergisinin temmuz ayından itibaren ödemelerine başlanılan ve normal taksit müddetlerinin ağnam ödemesini ağustos’tan itibaren olmasının gerektiğini ve Nâsıra kazası meclisinin aldığı karar ile Beyrut Vilayetine bildirilmiştir. Buna rağmen Vilayetin aşar nizamnamesinin 42’inci maddesini göstererek; mahsul ve mevsim şartları belli olduğu için alınan vergi taksitlerinin kazalara göre belli olduğu ve ödemelerin tehirine kanunen müsaade edilmediği akabinde aşar ve ağnam taksitleri temmuz’dan itibaren ödenmesi gerektiği bildirilmiştir.⁴²⁸

Nâsıra’da ikinci defa yapılan aşar toplanımında ne çeşit zahire teslim edildiğini ve hesaptaki fiyatlara göre hükümetin zahire satın alması uygun görülmüş olup, devletin umum-i bir savaşta olduğu için bölgede yer alan kumandanlığa Akka mutasarrıfı aracılığıyla zahire teslimi yapılmıştır.⁴²⁹ Buna göre de Nâsıra’da üretilen mahsulatın artış miktarı %40 olduğu tespit edilmiştir.⁴³⁰

⁴²⁵ Salname-i Vilayeti Beyrut, 1322,s.182-183.

⁴²⁶ Ahmet Tabakoğlu, “ Öşür ”, DİA, İstanbul, 2007, Cilt;34, s.101.

⁴²⁷ BOA, HR, TO 389/103, 28 Ramazan 1301(22 temmuz 1884).

⁴²⁸ BOA, DH, İD 181/58 Lef-2, 20 Şaban 1332(14 Temmuz 1914).

⁴²⁹ BOA, DH, İ, UM 20/5 Lef-2, 27 Zilkade 1334(3 Eylül 1918).

⁴³⁰ Suriye Arazi Komisyonu Varidatı’nın Humus, Bisan Safed, Havran artış miktarları; BOA, ML, EEM 6936/6, 22 Cemaziyelahir 1326,(22 Temmuz 1908).

Mahsulat artışını Nâsıra'dan 7 köy muhtarı telgraf çekerek bu artışın arazi tahsilatını Hazine-i Hassa-i şahane Nezaretine Suriye arazi-i seniye komisyon reisi Mustafa Nuri Efendi tarafından iletilmiştir.⁴³¹

Nâsıra kazası meclis idaresi'nin aldığı kararla 26 seneden beri öşür muafiyetine tabi tutulan 600 küsur parça arazi Akka mutasarrıflığınca memurlara tahsis edilmesini istendiği halde manastırlara ait kısmından öşür alınması ve öşrün 1800 guruş olarak tahsil edildiği görülmüştür.⁴³² Nasıra'da gayrimüslimlerin arazi ve müesseselerinden vergi alınmıştır. Nâsıra kazasının Arabe isimli mahallede Terra Sannta manastırı ile diğer ecnebi manastırları reislerinin yönetimi altında bulunan şahısların arazilerinden alınan 1000 'de 8 olan varidat vergisinin 1000'de 10 öşür alması uygun görülmüş ama bu artış Müslüman ahali ve ecnebi ahali arasında ihtilafa sebep olmuştur.⁴³³ Terra Sannta manastırının idarecilerinin tasarrufunda olan 324 dönümlük arazi ile Müslüman şahısların uhdesinde bulunan 2247 dönümlük arazilerden alınan vergiler dahi %10 üzerinden hesaplanmıştır.

Özellikle Terra Santa manastırı'nın yıllık aşar vergileri sorun oluşturmuş ve bu sorun Müslim ve gayrimüslim çatışmasına dönüşmesiyle devlet merkezini uğraştırmıştır. Ancak Arabe mahallesindeki Terra Sannta manastırı ve diğer manastırlar kendilerini yalnızca aşar vergisine tabi tutulmak istemişlerse'de Beyrut Vilayeti meseleyi Şuray-ı devlete havale etmiştir. Şuray-ı devlet ve Maliye dairesi bir karara vararak arazilerin tamamının tesbitinin sağlanması ve 30 seneden beri devam eden aşar vergisi alımının devam edeceğini bildirmiş olup bir önceki vergi zammının geçerliliği'nin devam ettiğini bildirmiştir.⁴³⁴

⁴³¹Arazi tahsilat evrakının gönderilmesi için bkz. BOA, ML, EEM 691/82, 27 Cemaziyelahir 1326(27 Temmuz 1908).

⁴³²BOA, BEO 1603/120160, 26 Şaban 1318 (19 Aralık 1900).

⁴³³BOA, ŞD 393/23, 29 Recep 1318(11 Kasım 1900); ŞD 398/41, 6 Cemaziyelahir 1319(20 Eylül 1901).

⁴³⁴BOA, ŞD 2291/16 LEF-8, 6 Cemaziyelahir 1318(1 Ekim 1900); İ, ML 46/7, 7 Zilkade 1318(26 Şubat 1901).

Yine Keferkenna köyünde yer alan Rum Melkit Katolik cemaatinin yeninden inşasını istedikleri kilise arazisi için 8000 kuruşluk kıymetindeki arsa bedeli öşrün 10 misli olarak yıllık 60 kuruş vergi vermelerini ve akabinde inşaat ruhsatını Adliye ve Mezahip Nezaretince Şûrâ-yı Devlet kararıyla verileceği kendilerine bildirilmiştir.⁴³⁵

Vergiler Müslim ve gayrimüslim gibi dini kuramların arazilerden alındığı gibi ticari yapılar ve işletmelerden'de alınmıştır. Nâsıra'da Almanya devletinin himayesinde bulunan Mahbor Ogz? adlı kişinin ticari değirmen arazisinden ve içerisinde bulunan makinelerin kıymetleri ölçüsünde vergiye tabi tutulmak üzere Beyrut Alman konsolosluğunun Almanya Sefaretine iletilmiştir. Bunun üzerine alınan verginin tekrar iade edilmesini istemişlarsede buna göre de değirmen, makine ve diğer eşyaların 15000 kuruş kıymeti değerinde olmasına rağmen fabrikalarla ticaret değirmeni içerisinde bulunan makinelere vergi uygulanmayıp sadece arazi de bulunan binalardan vergi alınmıştır.⁴³⁶

Nâsıra kazası nüfus memurluğunca nüfus hasılat miktarları gönderilmiştir. Hesaplanan hasılat tutarları 153, 1900, 1850 ve 375 kuruşluk olarak belirlenen fiyatlar muhasebece tanzim edilmiş senetler Nâsıra nüfus memurluğunca Akka mutasarrıflığına ödemesini yapmıştır.⁴³⁷ Vergiler çoğu öşür bedeli olarak Hristiyan mezhep, cemaat ve yabancı devletlerin konsolosluklarından alınmıştır. Daha çok araziler üzerine inşa edilen yapılardan 1000'de 10 misli olarak tahsil edilmiştir. Osmanlı Devletinin 1918 yılıyla Nâsıra'dan çekilmesi üzerine yabancı tesislerden aldığı öşür tahsili son bulmuştur.

6. Ziraat Bankası

Nâsıra kazası Akka sancağına bağlı kazalar içerisinde önemli bir tarım ve hayvancılık merkeziydi. Bu kazanın nakdi ihtiyacını sağlamak için devlet merkezi tarafından ziraat bankası tesis edilmiştir. Osmanlı Devletinin kırsal alanlar dâhilinde yer

⁴³⁵BOA, DH, MUİ 70/1, 21 Safer 1328 (4 Mart 1910).

⁴³⁶BOA, HR, TH 231/18, 26 Rebiülevvel 1318(24 Temmuz 1900).

⁴³⁷BOA, DH, MKT 1024/5, 9 Ramazan 1323(7 Kasım 1905); DH, MKT 1024/33, 21 Ramazan 1323(19 Kasım 1905);

DH, MKT 1110/73, 3 Recep 1324 (23 Ağustos 1906); DH, MKT 1024/1, 9 Ramazan 1324(27 Ekim 1906).

alan kazalardaki temsilcilerinin en önemli görevi vergi toplamak ve bununla birlikte tarımın gelişmesini sağlamak olmuştur. Tarım ve üretim artmasına bağlı olarak vergi de artacaktı. 1888 yılında Ziraat bankasının kurulması ve kazalarda da şubelerini açması ile tarım için kredi kaynakları sağlamayı ve pazara yönelik işletmelerle üretici olan çiftçilere destek olmayı amaçlamıştır.⁴³⁸ Nâsırada da teşkil edilen Ziraat bankası hem üretici çiftçinin hem de halkın ihtiyacını karşılayacak krediler vermiştir.

Ziraat bankası kaymakamlığa bağlı olarak müstakil bir binası olmadan hizmet vermekteydi. Ziraat bankasının yöneticisi kaymakamla birlikte bir muhasebeci ve iki azadan oluşmuştur. Banka reisi Rum asıllı Bolis Kavar, Muhasebeci kâtibi Cerrahzade Tevfik Efendi, Azalardan Selim Mevad, İsa Taberi, Anton Hori memur olarak hizmet etmektedir.⁴³⁹ Nâsıra da genellikle çiftçiler ziraat bankasını kredi amaçlı tercih etmişlerdir. Ziraat bankası kredi verirken prensip olarak ya bir ortak yada mal varlığının ipotekle teminat altına alarak kredi verirdi.⁴⁴⁰ Nâsıra'nın Meşhed köyünden Hasan İbrahim'in kazada bulunan Ziraat bankasından tarım yapmak için borç almış ve bu borcuna karşılık emlak ve arazilerini ipotek etmiş ve borcunu ödeyemeyince bidayet mahkemesinin kararı gereği tüm emlakı usulsüzce icra edilmiştir. Fakat 900 kuruşluk taksitleri zamanında ödeyememesi üzerine emlak ve mallarının müzayedeye çıkartılacağı ile ilgili ihbar name 22 Kanunisani 1320 yılında köyüne gönderilerek kendisine tebliğ edilmiştir.

Daha sonra Hasan İbrahime haber verilmeden 9 Mart 1321 tarihinde Said Fahum Beye ihale edilmiş ve Kudüs-ü şerif Ziraat bankası şube memuru aracılığıyla icra edilen arazi ve 3 parçalık zeytinlik Tahir Ağa'ya 9 parça'dan oluşan arazi ise Said Beye ihale edilmiştir.⁴⁴¹ Ancak 3 bin kuruşa terhin ettiği 2 bin liralık emlak ve arazinin bidayet mahkemesince 4 bin kuruş bedelle satıldığı ve bunun üzerine Hasan İbrahim'in itirazı

⁴³⁸Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, İstanbul, 2017, s.153.

⁴³⁹ Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s. 183.

⁴⁴⁰Donald Quataert, “ *Gelişim Açmazı: 1888-1908 Osmanlı Türkiye'sinde Ziraat Bankası ve Ziraat Reformu*” Çev. Salih Kış, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Konya, 2011, Sayı: 29, s. 467.

⁴⁴¹BOA, ŞD, 2302/20 Lef 2, 9 Muharrem 1324(5 Mart 1906); DH. İD, 106/12, 21 Safer 1326(25 Mart 1908).

üzerine, Şuray-ı devlet kararıyla ihale fesh edilmiştir.⁴⁴² Hasan İbrahim'in Hz. Yunus Aleyhisselam medfun bulunduğu mezarı'nın yanında bulunan arazi temellükünde kıymeti hakiki 2 bin lirayı mütecaviz bulunan zeytin ve incir tarlaları bidayet mahkemesi azasından Seyyid el- Fahum, meclis idare azasında Bidar Ömer ve Ziraat bankası şubesi Reisi Osman Efendi tarafından gasp edilmiştir.⁴⁴³ Hasan İbrahim şikayet ederek hakkını aramış olup mahkemede görüşülmeye başlanmıştır.

Hasan İbrahim'in açtığı dava ile Ziraat bankasına kişsel borcu ile alakası olmayan bir yaptırıma maruz kaldığı ve dedesi Abbas Ağa'dan kendisine kaldığı bu arazi haksız yere gasp edildiği ancak Hz.Yunus Aleyhisselam'ın mezarının bulunduğu mezzalar içersinde yer alan incir ve zeytin ağaçlarından oluştuğu araziye borcuna karşılık 4 bin kuruş karşılığında ipotek gösterildiği belirtilmiştir. Fakat bir gaile ile kardeşi Meclis İdare azasından Ömer Efendi ile ziraat bankası şube reisi Osman'ın bazı usulsüzlüklerle gasp edip Seyyid el Fahuma sattıkları ortaya çıkmıştır. Ancak Şuray-ı devletçe alınan karar gereği arazi Hasan İbrahim ve ailesine verilmesini, ziraat bankasına olan borcu aylık taksitlerle ödenmesini kararlaştırıldığını belirterek Ziraat bankasına ve Bidayet mahkemesine bildirmiştir.⁴⁴⁴ Nasıra Ziraat bankası ahalinin ihtiyacını karşılarken ipotek, arazi icrası gibi sorunlarla karşılaşmış ise de hem merkez hemde mahalli mahkemece sorunlar çözülmeye çalışılmıştır.

⁴⁴²BOA, BEO, 3281/246036, 23 Safer 1326(27 Mart 1908); BEO, 3535/265107, 19 Rebiülevvel 1327(10 Nisan 1909); BEO, 3637/272751, 25 Recep 1327(12 Ağustos 1909); ŞD, 3062/100, 2 Şaban 1327(19 Ağustos 1909).

⁴⁴³BOA, ŞD, 2804/8, 13 Şaban 1329(9 Ağustos 1911); Ayrıntılı bilgi için Bkz. ŞD, 3092/1 Lef 3, 17 Zilkade 1329(9 Kasım 1911).

⁴⁴⁴BOA, BEO, 4160/311993, 24 Rebiülahir 1331(2 Nisan 1913).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULAŞIM VE GÜVENLİK

1. ULAŞIM

Nâsıra kazası ulaşımı genel olarak karayolu ile sağlanırken kaza'nın idari, iktisadi, beledi bilgilerini merkezle bağlantıyı sağlayıp gidişi ve gelişini temin eden Karayolu ile Telgraf ve posta aracılığıyla kazanın ulaşımı sağlanmaktadır. Nasıra'nın yolları güney kısmında Han el- başa isimli mahalleden kuzeye doğru giden ve zikzak yapan yollardan oluşurken mevcut olan bu yollar el- camii yolu ile kavar ve tarik-i prusyaniye ismindeki şoseler şeklinde geniş bir hal alması itibariyle kaza'nın anayolunu teşkil eder.⁴⁴⁵ Teşkil eden bu yol 100 metre kadar devam ettikten sonra daralarak Fera'e adlı yola ayrılır. Bu Ferâ'elerden birisi doğu istikametini takip ederken, ayn-ı el-Nâsıra ya doğru çıkar diğeri ise batı kısmında devam ederek Beyade'ye kadar gider. Bu yollardan ilkinde tarikü'l ayn derken batısındakine "Zarub" isimiyle adlandırılmıştır. Birde güneyden batıya ve batı'dan kuzeydoğuya doğru oluşan yol kazanın batı kısmında şoseli bir yolu meydana getirmiştir.⁴⁴⁶ Nâsıra etrafı tepeciklerle çevrili olduğundan ulaşım zor olsada daha çok kara ulaşımı ile ihtiyaçlar sağlanmıştır.

1. 1. Karayolu

Nâsıra Filistin bölgesi içerisinde Akka sancağına idari olarak bağlı olmasıyla buradaki kazalara ve kutsal mekânlara yakınlığı sebebiyle kesişme noktasında yer almıştır. Kudüse yakınlığı ve hac yolu üzerinde bulunması yolların olmasını gerekli kılmıştır. Bu gerekliliğe binaen Nafia Nezareti Nâsıra, Hayfa, Yafa, Taberiye yolları ve bu güzergahdan Cebel-i Tur'a yapılacak bargir yolun inşasıyla taş döşemesi yapım işini uygulamaya çalışmıştır.⁴⁴⁷ Nâsıra, Hayfa, Taberiye yollarının yapılmasına dair gelen dilekçede 20 ve 21 Temmuz 1898'de Hayfa ve Yafa yolu yapım fiyatı 793.4 kuruş olarak hesaplanmış akabinde Hayfa, Nasıra ve Taberiye yolları 102 bin 100 kuruş bedellerle

⁴⁴⁵Salname-i Vilayet-i Beyrut,1333, Cenup Kısmı s.397.

⁴⁴⁶Salname-i Vilayet-i Beyrut,1333, Cenup Kısmı s.397.

⁴⁴⁷BOA, BEO, 1194/89546, 27 Rebiülahir 1316 (14 Eylül 1898).

ihalesi yapılmıştır.⁴⁴⁸ Yapılan ihale ile yolların inşaatı gecikmiş olup Yafa ile Kudüs yolu arasında bulunan Hayfa'dan Nâsıra'ya giden yol güzergâhı ile Taberiye yolu en kısa zamanda süratli bir şekilde tamamlanması istenmiştir.⁴⁴⁹

Nâsıra ile Taberiye arası yolun yapılması acil olarak elzem görülmüş ve yük taşınması için gerekli olduğunu ancak yol maliyeti Beyrut iş mükellefiyeti nakdiyesinden zorunlu olarak karşılanmıştır.⁴⁵⁰ Bu yolun masrafı 48 bin kuruş ile müteahhit'e tesviye edilmiş ve Nâsıra kaymakamlığından Beyrut vilayetine telgraf çekilerek Nâsıra- Kudüs yolu'nun biran evvel inşa edilmesinin gerektiğini ve kendilerine vilayetten 3254 kuruş ödemesi yapılarak yol inşa süreci başlatılmıştır. Vilayet den gelen para ihaleyi alan mütahite ulaşmamış olması aksi takdirde müteahhit'in hesapladığı 48 bin kuruşun kendilerine verilmediği takdirde yol inşaatı duracağını tebliğ etmişlerdir.⁴⁵¹ Birinci dünya savaşı sürecinde 4'üncü Ordu komutanlığının idaresi altında bulunan Nâsıra, Şam, Taberiye, Cenin, Afule yol güzergâhlarının harap olmasından dolayı bu yolların tamiratına dair bir layiha hazırlanmış ve layiha-i kanuniye' nin Meclis-i umumiyetinde görüşülerek Şeyhülislam Musa Kazım Efendi ile Sadrazam Mehmed Said Paşa'nın izniyle tüm yolların tekrardan yapılması kararlaştırılmıştır.⁴⁵² Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya savaşını kaybetmesiyle Filistin üzerindeki Hayfa- Akka- Nâsıra yolları İngilizlerin eline geçmiştir.

1. 2. Demiryolu

Osmanlı Devletinin Ortadoğu'da hâkimiyetini pekiştirmek ve idareyi sağlamak için ulaşım adına merkez tarafından bir takım adımlar atılmıştır. Bu adımların devamını sağlayan Sultan II. Abdülhamit izlemiş olduğu denge politikasını demiryolları üzerinden uygulamaya çalışmıştır. Devlet sınırları içerisinde Suriye ve Filistin demiryolu projesini başlatarak, demiryolu imtiyazlarının bir kısmını Fransızlara verirken bir kısmını da

⁴⁴⁸BOA, BEO, 1176/88180, 20 Rebiülevvel 1316(8 Ağustos 1898).

⁴⁴⁹BOA, BEO, 1168/87555, 13 Rebiülevvel 1316(1 Ağustos 1898).

⁴⁵⁰BOA, BEO, 2858/214295, 3 Cemaziyelevvel 1324 (25 Haziran 1906).

⁴⁵¹BOA, BEO, 2870/215237, 16 Cemaziyelevvel 1324(8 Temmuz 1906).

⁴⁵² Layiha metni ve alınan kararlar için Bkz. BOA, İ. DÜİT, 93/33 Lef 1, 10 Muharrem 1335(6 Kasım1916). Afule- Kudüs yol planlarına: Bkz. BOA, PLK. P. 2694 Tarihsiz. BOA, PLK. P. 2694, 9 Zilkade 1330(20 Ekim 1912).

İngilizlere vererek rekabet üzerinden yatırım sağlamıştır. Filistin bölgesine yapılan demiryolu hattı Hicaz demiryolu projesi altında yapılmaya başlanmıştır. Nâsıra kaza merkezi içerisinde demiryolu hattı geçmeyip idari sınırları içerisinde yer alan Afûle köyünden geçmektedir. Nasıra’da ise Hicaz demiryolu komisyonu kurulup bu komisyonda resi olarak kaymakam Efendi ile azalardan Naib Efendi, Ömer Efendi, Genc El- Esad Ağa, Muhammed Ebu Hamd Ağa, Abdullah Fahum Efendi, Ömer el- Esad Ağa yer almıştır.⁴⁵³ Hicaz demiryolu hattının Afule ve Cenin şubelerinin inşasına, Osmanlı askeri tarafından devlet eliyle yapılmasını ve demiryolu güzergâhının tesadüf ettiği arazilerin sahipleri tarafından bedelsiz olarak verilmesi ihtimali büyük olduğundan devlet ise arazi sahiplerine teşvikte bulunmuştur.⁴⁵⁴ Afule- Kudüs demiryolu güzergâhı hızlı bir şekilde inşasına başlanmıştır.⁴⁵⁵ Aynı sene içerisinde Afule- Nablus hattı üzerinden Mısıra doğru şube hattının inşası masrafları karşılanmıştır.⁴⁵⁶ Hicaz demiryolu hatları Birinci dünya savaşında İngilizlerin tahribatına uğramış akabinde, Osmanlı devleti’nin savaşın sonunda mağlup olması üzerine demiryolu İngilizlerin denetimine geçmiştir.

1. 3. Telgraf ve Posta

Nasıra posta ve Telgraf müdürlüğü Akka sancağı içerisinde Beyrut Posta ve telgraf müdürlüğüne bağlı olarak hizmet etmektedir. Beyrut telgraf hattı Trablusşam, Lazkiye hattı inşa edilmesiyle çekilen hat Halep’e götürülerek buradan Diyarbakır ile birleşmesiyle 12 Ocak 1863 yılında Beyrut vilayeti İstanbul’a bağlanmış oldu.⁴⁵⁷ Bu bağlantı sayesinde Nâsıra merkezle iletişime geçerek, kaza ile ilgili tüm kurumların iletişimi sağlanmış oldu. Nâsıra kazası Posta ve Telgraf müdürü Baronet Efendi olarak

⁴⁵³Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1322, s. 183.

⁴⁵⁴BOA, DH. İD. 4/17 Lef 3, 16 Recep 1330(1 Temmuz 1912).Ufuk Gülsoy, *Kutsal Proje Ortadoğu’da Osmanlı Demiryolları*, Timaş yay, İstanbul, 2010, s.53-54.

⁴⁵⁵BOA, MV. 195/153, 16 Safer 1333(3 Ocak 1915); Rameyn- Birüsseba güzergahları inşası için: Bkz. BEO, 4330/324716, 17 Safer 1333(4 Ocak 1915); Maliye Nezareti ve Evkaf-ı hümayun hazinesinden aylık 40 bin lira verilmesine dair: Bkz. BEO, 4331/324752, 20 Safer 1333(7 Ocak 1915); BEO. 4332/324853 Lef 1, 27 Safer 1333.

⁴⁵⁶BOA, BEO. 4341/325535 Lef 1, 17 Rebiülahir 1333(4 Mart 1915).

⁴⁵⁷Uğur Akbulut, “ Suriye’ye İlk Telgraf Hatlarının Çekilmesi”, History Studies, International Journal of History Ortadoğu Özel Sayısı, 2010, s.8.

tain edilmiştir.⁴⁵⁸ Baronet Efendi uzun bir müddet Telgraf ve Posta müdürlüğü yapmıştır. Uzun müddet süresince hizmet ettiği yıllarda vazifesini icra ederken üzerine yıldırım düşmesi sonucunda yaralanıp tedavi altına alınmış ve kendisine bu hizmetinden dolayı dördüncü dereceden Osmani nişanı verilmiştir.⁴⁵⁹

Nâsıra'ya yakın kazalarla bağlantıları sağlamak amacıyla telgraf hattı döşenmeye başlanmıştır. Döşenmeye başlanılan hat güzergâhı ise Nâsıra, Taberiye, Safed telgraf hattı 1299 senesinde başlanmış ve hat masrafı 9 bin frank olarak hesaplanması üzerine masrafın bir kısmı ahaliden karşılanmıştır.⁴⁶⁰ Ahaliye kesilen masraf tutarı 12000, 20 kuruşu 20 sene içerisinde taksitlerle ödenmesi şeklinde bildirilirken, Nâsıra ise kendine düşen payı ödeyecektir.⁴⁶¹ Böylece telgraf hatları kazalarla iletişimi sağlamış ve Beyrut vilayeti üzerinden İstanbul'a bağlanarak kazanın bilgileri hükümete ulaştırılmıştır. Nâsıra Telgraf Posta müdürlüğünde çalışan Ragıp Ağa muhaberat muhassılı olarak en son görev yerini kazada geçirmiş olması hasebiyle 1 yıl Nâsıra da hizmet etmiş olup 46 yaşında emekli olmuştur.⁴⁶²

Telgraf ve Posta Memuru olan Nasıf Efendi kendisi namına gelen bir evrak içinde ahlaka mugayir bir takım Fransızca kelimelerle yazılmış aşk mektupları olduğu sanılan bu evrak istihbar edildiği İngiliz asıllı bayan Vaderper adlı kadınla yazışmaları ortaya çıktığından Nasıf Efendi memuriyetten ihraç edilmiştir. Nasıf Efendi'yi Mühendis kalemi müdür muavini Salih Efendi ihbar etmiştir.⁴⁶³ Nasıf Efend'inin Nâsıra ile ilgili bilgileri İngiliz konsoloslüğünde bulunan Vaderper'e haber verdiği iddia edilmiş ve hakkında

⁴⁵⁸Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1318, s. 299.

⁴⁵⁹BOA, DH. MKT, 2147/54, 28 Recep 1316(12 Aralık 1898).

⁴⁶⁰BOA, DH. MKT, 1780/125, 29 Rebiülevvel 1307(23 Kasım 1889).

⁴⁶¹Maliye Dairesinin arzı Bkz. BOA, İ. PT, 20/241, 16 Recep 1323(16 Eylül 1905).

⁴⁶²Ragıp Ağa 46 yıl hizmet etmiş vefat etmesiyle emekli maaşı Kızı Reşide ye 30 kuruş, Zevcesi Havva hanıma 30 kuruş toplam 60 kuruş tahsis edilmesine dair maaş cetveline Bkz. BOA, ŞD. 889/64, 23 Rebiülevvel 1306(27 Kasım 1888). Ragıp Ağa'nın 23 yıllık hizmet ve görev pusulasına Bkz. BOA, ŞD. 880/67, 24 Şaban 1304(18 Mayıs 1887).

⁴⁶³ Nasıf Efendi ile Beyrut Vilayeti İngiliz konsoloslüğünde bulunan Vanversper ? adlı kadınla gayr-i ahlaka mugayir Fransızca yazışmaları tespit edildiğini ve bu mektuplaşma meselesini ihbar eden Mühendis kalemi müdür muavini Salih efendi garazkarlığına ihbar etmiş olmasına binaen hakkında tahkikat yapılmıştır.Hakkında şüphelerin meydana gelmesi ve devlet bilgilerini sızdırmaya yönelik bir ithamla karşı karşıya kalmıştır, bu mektuplar için; Bkz. BOA, BEO. 456/34157, 5 Safer 1312(8 Ağustos 1894).

tahkikat başlatılmıştır. Tahkikat neticesinde suç olduğu anlaşıldığından dolayı tekrar Nâsıra Telgraf ve posta memurluluğuna geri dönmüştür.⁴⁶⁴ Nâsıra kazası Telgraf müdürlüğünde bir memur hakkında bilgi sızdırma hakkında bir haber gelmiştir. Nâsıra Telgraf memurluğunda çalışmış olan Reşid hakkında Beyrut vilayeti Telgraf ve Posta Baş müdürü Hamdi Efendinin iddiası kaza ile bilgileri bazı konsolosluklara verdiğini ihbar etmesine binaen, bu ihbar tahkik edilmiş elde edilen sonuca göre suçsuz olduğu anlaşılmış olup şimdiki görev yeri olan Lazkiye telgraf memurluğuna tekrar dönmüştür.⁴⁶⁵

Bu gibi sebeplerden dolayı Nâsıra kazası casusluk ve istihbarat bilgilerinin yabancı devletlere bilgi sızdırılması eylemi ile Posta ve Telgraf Nezaretini meşgul etmiştir. Telgraf muvassılı Ferec Ağa 11 yıl Nâsırada memuriyetini ikame ederek vefat etmiştir.⁴⁶⁶ Akabinde Telgraf çavuşu Merzuk Ağa Nâsıra ahalisinden olup 27 sene telgraf çavuşluğu görevini layıkıyla icra ederken, Nâsıranın telgraf hatlarının döşenmesi işlemine bizatihi katılmıştır.⁴⁶⁷ Telgraf müdürlüğü kordinasyonlu bir şekilde kazanın iletişim ve haberleşmesini sağlamıştır.

⁴⁶⁴BOA, BEO. 456/34157, 22 Ramazan 1314 (24 Şubat 1897).

⁴⁶⁵Beyrut vilayeti Telgraf ve Posta Baş müdürü Hamdi efendi garazkarlıktan dolayı, Eski Nâsıra telgraf memuru olan Lazkiye telgraf memuru Reşid efendiye kaza'nı n idari bilgilerini bazı konsolosluklara verdiği iddia ettiğini bildirmişse de yapılan tahkikat sonucunda Reşid efendi'nin suçlu olmadığı görevine tekrar iade edildiği Reşid efendinin bu süreçte alamadığı maaşlarının kendisine ödenmesini istemiştir; Bkz. BOA, BEO. 413/30955, 29 Zilkade 1311(3 Haziran 1894).

⁴⁶⁶Ferec ağanın hizmet pusulasına göre 3 yıl Akka muvassılı, 2 Yıl Sur ve en son Nâsıra mekez muvassılı olarak 11 yıl olmak üzere toplam 23 yıl Filistin bölgesinde ki kazalarda telgraf muvassılı olarak memuriyetini icra ederken 43 yaşında vefa etmiştir. Emekli maaşı Oğlu Abdullah efendi 20 yaşında olduğu için maaş bağlanmamış kızları Emine ve Yera hanımlara 30 ' ar kuruş ve zevcesi Aişe Hanıma 30 kuruş maaş tahsis edilmiştir; Bkz. BOA, ŞD. 1062/48, 21 Cemaziyelevvel 1325(2 Temmuz 1907).

⁴⁶⁷Merzuk Ağa, Nâsıranın kıdemli telgraf çavuşu olup 27 sene Nâsırada hizmet etmiş ve kaza'nın telgraf hatlarının döşenmesine yardımcı olmuş, emekli maaşı oğlu Ahmed 20 yaşına gelinceye kadar kızları Safiye, Nami, Sekine hanımlara zevceleri Şerife, Hase, Neşide hanımlar ise evleninceye kadar her birine 30'ar kuruş toplam 210 kuruş tahsis edilmiş olup hizmet ve maaş pusulasına; Bkz. BOA, ŞD. 1075/79, 21 Rebiülevvel 1326(23 Nisan 1908).

2. GÜVENLİK

2. 1. Redif Taburları

Osmanlı Devletinin merkezi ordusu olan Yeniçeri Ocağının 1826 yılında kaldırılması ile yerine kurulan “Asakir-i Mansure-i Muhammediye” ordusuna destek sağlamak ve yöre halkı için uzun süre zorunlu hizmete tabi tutmadan kendi bölgelerinde eğiterek şehrin veya kazanın iç güvenliğini sağlamak amacıyla oluşturulmuş askeri birimdir.⁴⁶⁸ Sultan II. Abdülhamid döneminde 25 Temmuz 1886 tarihinde çıkarılan nizamnâmeyle de redif teşkilatı ve redif bölgelerinde değişiklikler yapılarak nüfus sayımına göre eşit bir şekilde yeni taburlar kurulmaya başlandı.⁴⁶⁹ Kurulmaya başlanan Redif taburlarının ihtiyacı olan hertürlü techizatları temin etmek için taburların bulunduğu bölgelere depolar tesis edilmiştir. Bu depolarda bulunan silahlar, cephaneler vesair eşyaların muhafazasıyla bunların temizlenmesi, tamir gibi hizmet ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır.⁴⁷⁰

Nâsıra kazası Akka mutasarrıflığına bağlı bulunduğundan, Beşinci Orduyu Hümayun kumandanlığından çekilen telgrafnamede Şam ve Akka Redif fırkalarına mensup bazı taburların terhis edilmesinden depoların muhafazasına memur olan neferlerin terhisiyle birlikte depolarda bulunan eşyaların mahallerine gönderilmesini bizatihi Serasker Rıza Paşa istemiştir.⁴⁷¹ Yine Akka sancağı meclis idaresinden gelen bilgiye göre ise Redif taburuna depo tahsis edilmek üzere ve askeriyeye terkinin sağlamak için Nâsıra’da 114 bin gurus bedel ile Şahurdi nam Hanında mülkiyeye terkinin sağlayarak Akka kalesinin anbarlarını Redif taburlarının ihtiyaçlarını karşılanması planlanmıştır. Nâsıra Redif taburunun depo ihtiyacını karşılamak gayesiyle de bir hastane ve de birkaç dükkanla bazı binaların müstemilatlarıyla birlikte askeriye devredilmiştir.⁴⁷²

⁴⁶⁸ Abdülkadir Özcan, “Redif”, DİA, İstanbul, 2007, Cilt. 34, s. 524.

⁴⁶⁹ Cengiz Çakaloğlu, “II. Abdülhamid Devrinde İzmit Redif Taburu”, Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi- Kültürü Sempozyumu IV, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No:42, 2018, Cilt.2, s.781.

⁴⁷⁰ Redif Depolarının hizmet-i muhafazasında İstihdam Olunacak Efrad-ı ihtiyariyeye dair talimat, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1287, s.2.

⁴⁷¹ BOA, Y. MTV, 136/94, 29 Şaban 1313(14 Şubat 1896).

⁴⁷² BOA, ŞD, 2288/1 Lef 3, 11 Recep 1315(6 Aralık 1897). İ. AS, 24/41, 24 Şaban 1315(18 Ocak 1898).

Redif taburları Beşinci Ordu kumandanlığı altında yer alırken Taberiye, Nâsıra ve Cebel-i Tûr da bulundurulacak olan birer bölük Redif taburları İsmail vapuruyla Hayfa iskelesine nakil olurken diğer 2 tabur ise Yafa limanına çıkarılmış olup bu tabur ve bölükler İskenderun Redif taburundan ilaveli olarak Akka'ya gönderildiği bilgisi Akka kumandanlığına bilgi verilmiştir.

Bu bilgi doğrultusunda ise Serasker Rıza Paşa tabur ve bölüklerin Akka kumandanlığı altında idaresinin sağlanacağını ve taburların ihtiyaçları olan teçhizatlarının Nâsıra deposundan sağlanmasının gerektiğini buyurmuştur.⁴⁷³ Nâsıra askeri açıdan merkez konumuna yükselirken Cenin tabur merkezi o sıralarda Kudüse bağlı iken, Nâsıra merkezine nakledilmesi haberine, kaza muhtarı Abdülvehhab karşı çıkarak kendi beyanını Sadarete telgrafla iletmiştir.⁴⁷⁴ Böylece Redif taburları 1912 tarihinde müstahfız bölüklere dönüştürülmüş akabinde Nâsıra kazası Redif taburu Birinci Dünya savaşıyla da lağv edilerek 4'üncü orduya bağlı bir askeri birlik olarak İngilizlere karşı mücadele etmiştir.

2.2 Polis Teşkilatı

Nâsıra da güvenlik ve asayiş sağlamak için kaymakamlığa bağlı karakol açılmıştır. Akabinde polis ve jandarma birimleri oluşturulmuş. Polis ve jandarma kazada suçun işlenmesini önledikleri gibi suçluların tutuklanması gibi idari ve adli mercilere kolluk kuvvetleri olarak yardım etmişlerdir. Polisler Zaptiye Nezareti altında ve bağlı bulundukları sancak ve vilayet emniyet müdürlüklerine bağlı bir şekilde hizmet etmektedirler. Nâsıra ziyaretgâh mekanı olduğundan polis ve jandarma'nın tahsis edilmesi elzem olarak görülmüştür. Bu tahsis Kudüs mutasarrıflığının ihtiyacı doğrultusunda inzibatı tesis etmek için talep edilmiştir.⁴⁷⁵ Emniyeti Umumiye Müdürlüğünden görevli polis memurlarına maaş bağlanmıştır.⁴⁷⁶ Polisler kazanın güvenlik ihtiyacını karşılamada büyük paya sahipken memurların'da denetimleri

⁴⁷³BOA, Y. PRK, 145/106, 6 Cemaziyelahir 1316 (22 Ekim 1898).

⁴⁷⁴Nâsıra kazası Muhtarı Abdülvehhab 'ın Cenin Redif Taburunun ceninden kaldırılıp Nâsıra kaza merkezine nakledilmesine karşı çıktığının beyanına dair bkz. BOA, DH. MKT, 2775/29, 2 Rebiülevvel 1327(24 Mart 1909). Nâsıra kazası 222 erkek Nüfuslu Redif Taburu bkz. DH, MUI, 141/41 Lef 2, 17 Muharrem 1329 (18 Ocak 1911).

⁴⁷⁵BAO, DH. TMIK, 23 Recep 1324(12 Eylül 1906); DH. ŞFR, 370/12, 27 Recep 1324(5 Eylül 1907).

⁴⁷⁶BOA, DH. EUM. MH, 1/20, 2 Şaban 1327(19 Ağustos 1909).

sağlanarak sınırsız bir yetkilerinin olmadığı'da görülmüştür. Nâsıra komiser muavini hakkında bir şikayet gelmiştir. Abdullah Fahum Efendi'nin çektiği telgrafta komiser muavinini şikayet etmiş ve şikayet doğrultusunda tahkikatın başlatıldığı bildirilmiştir.⁴⁷⁷

Tahkikatın sonucunda ise muavin Hasan'ın kendinin verdiği beyanat da hiçbir fesat cemiyet ve fırkaya üye olmadığını bundan sonrada herhangi bir guruba üye olmayacağı gibi kanun ve nizamlara aykırıda bulunmadığını da ifade etmiştir.⁴⁷⁸ Polis memurları ile kaza halkı arasında bazen sorunlar da yaşanmıştır. Nâsıra Polis komiseri Kazım Efendi ile kazanın önde gelen eşrafından Fahumzadelerden Ömer Fahum Efendiyle alacak verecek meselesi yüzünden kaynaklanan bir durum olduğu ve komiserin, Ömer Efendinin evlerine saldırıp, yakınlarına sataşması gibi sebeplerle bir şikayet dilekçesi Serpolis müdüriyetine tebliğ edilmişse de Kazım Efendi kendine yöneltilen isnatları inkar etmiş ve olay kapatılmıştır.⁴⁷⁹ Polis teşkilatı Nâsıra da kurumsal güvenlik hizmetlerini merkezden aldığı emir ve tabi olduklara kanunnameye göre icra etmeye çalışmışlardır.

2.3 Hapishaneler ve Suçlular

Nâsıra kazası Akka sancağına bağlı olduğu için ve nüfusuna görede hapishane ihtiyacı olmamıştır. Kazada herhangi bir suç işlendiğinde suçlular polis tarafından tutuklanır akabin de kazanın bidayet mahkemesinde yargılanarak belli bir caydırıcı ceza verilir ve Akka hapishanesine gönderilirdi. Akka hapishanesi kale içerisinde liman hapishaneleri olarak yer alırken diğer kazalarda hapishane bulunmadığından mahkumlar buraya gönderilirdi.⁴⁸⁰ Akka'nın uzak olması gönderilen mahkumların sevkıyatı sırasında firar gibi olaylara meydana vermemek üzere ve nüfusun artması sonucuyla Nâsıra'nın bir hapishaneye ihtiyacı olduğu tespit edilmiş ve bu ihtiyaç doğrultusunda hapishane inşa edilmiştir. Nâsıra hapishanesine ihtiyaçtan dolayı 947,5 kuruş maaşla bir gardiyan

⁴⁷⁷BAO, DH. EUM. MEM, 16/109, 13 Ramazan 1330(26 Ağustos 1912).

⁴⁷⁸BOA, DH. EUM. MEM, 123/14, 8 Ramazan 1330(21 Ağustos 1912); DH. EUM. MEM, 123/15, 8 Ramazan 1330(21 Ağustos 1912).

⁴⁷⁹BOA, DH. MTV, 14 Cemaziyelevvel 1330(1 Mayıs 1912).

⁴⁸⁰Gültekin Yıldız, *Mapusâne Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)*, Kitabevi yay, İstanbul, 2012, s. 353.

atanmıştır.⁴⁸¹ Sultan II. Abdülhamid'in Hapishaneler ile ilgili yaptırdığı teftişlere göre ise Adliye Nezareti tarafından hazırlanan layihayla da Osmanlı Devleti iç güvenlğin temini için hapishanelerinin fiziki ve idari şartları belirleyip gerekli kanunları uygulamaya koymuştur.⁴⁸² Bu kanunlara göre ise ihtiyacı olan yerlere hapishane inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Nâsıra merkezinde kadın hapishanesi olmadığından dolayı, cinayetle suçlanan bir kadının tevkifi için kaza'nın bir hapishaneye ihtiyacı olması hasebiyle merkezde hapishane inşa edileceye kadar tutuklanan kadınların başına kazadan bir kadın gardiyan atanmı ve bu kadın gardiyana hapishaneler tahsisatından ücret verilmiştir.⁴⁸³

Nâsıra'da işlenen suçlar içerisinde Müslim ve gayrimüslim çatışmaları ön sırayı almıştır. Bölgedeki yerel Arap aşiretleri'de nizama aykırı saldırı, yağma gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Hayfa'dan Nâsıraya gitmekde olan Fransalı Rahip Çarslorend ile yanındaki 3 kişi akşam ezanı bitiminde Nâsıraya 1 saatlik uzaklıktaki mesafede üzerlerine bazı Arap aşiretlerinin hücumlarına maruz kalmış olup bu hücum esnasında Rahip ve yanındakilerinin eşyalarını gasp etmeklede kalmayıp cinayet de işlemişlerdir. Fakat Rahip Çarslorend ise tüm aramalara rağmen bulunamamıştır. Arap aşiretlerinin işlediği cinayet de ölen kişinin olay esnasında kaybolan Rahip Çarslorend olduğu düşünülmüştür. Bu olayın yaşandığı ortama denk gelen Sayda Valisi Akil Ağa istifa etmiş ancak olayın istifa sebebi olarak görülmediği sadece bir tesadüften ibaret olduğu belirtilmiştir. Olay üzerine emniyet birimleri asayiş bir an evvel sağlamış ve olayın dahada yayılması için önleyici bir takım takım tedbirler almaya çalışmıştır.⁴⁸⁴ Ancak olay ayrıntılı bir şekilde aydınlatılamayıp dava kapanmıştır.

Bölgedeki Arap aşiretleri hem devleti hem de bölgeyi ziyarete gelen ziyaretçilere zorluklar çıkararak olumsuz durumların ortaya çıkmasına sebebiyet vermişlerdir. Yine bu şekilde Filistini ziyarete gelen ve Nâsıra'nın fotoğraflarını çekmek isteyen Yahudi Fotoğrafçı ile kendisine eşlik eden Nâsıra ahalisinden makaracı mesleğine mensup olan şahıs ile birlikte Şecere köyüne giderken Keferkenna köyü ahalisinden 4 kişinin hücumuna maruz kalmışlar. Bu hücum esnasında eşyalarını yağmalamalarıyla birlikte silahla saldırarak bir kişiyide öldürmüşlerdir. Olay yerine intikal eden polisler bu saldırıya

⁴⁸¹BOA, DH. MKT, 1371/13, 10 Muharrem 1304(9 Ekim 1886).

⁴⁸²Yıldız, a. g. e, s. 381.

⁴⁸³ Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığından; BAO, DH. MKT, 1193/34, 16 Recep 1312 (13 Ocak 1895).

⁴⁸⁴BOA, A-) MKT. MHM, 7 Rebiülevvel 1280(22 Ağustos 1863).

cesaret edenlerden 5 kişinin derdest edildiğini, Taberiye kaymakamlığından Nâsıra kaymakamlığına iletilmesi üzerine Kudüs mutasarrıflığı olaya el koymuştur.⁴⁸⁵ Kudüs mutasarrıflığı zor olsada bu saldırı olayını çözümleyemeye çalışarak gayrimüslim ve yabancı devletlerin müdahalesine sebebiyet vermeden olayı kapatmıştır. Yine devameden ziyaretler içerisinde, Hayfada ikamet eden Almanya devleti tebasından 13 kişi Nâsıraya giderken yol üzerinde 30 kişinin darbına uğramıştır. Darp'a uğrayan kişiler Hayfadaki Alman konsolosluğuna şikayette bulunmuş, konsolos vekili Frederik aracılığıyla mahalli hükümete bildirilmiştir. Bu bildiriye göre Akka da muhakeme yapılarak bir emirname hazırlanmış ve konsolos vekili olan Selim Hori Efendi kendi iddiasında bu emirname içersine yer vererek suçlular mahkeme kararıyla tutuklanmıştır.⁴⁸⁶

Nâsıra'da ikamet eden Almanyalı Frederici 1904 tarihinde öldürmek kasdiyle itham edilmiş olan Katolik cemaatinden Halil Kerm hakkında dava açılmıştır. Bu dava merkez vilayeti istinaf mahkemesinde ceryan eden muhakeme neticesinde Frederic'in 24 gün içerisinde doku kaybına uğramasından dolayı kasdi olarak darb etmediğini ancak Halil Kerm'in 20 ay hapsine lüzum görülürken ve Halil Kermi darp ettiği iddiası ile de Frederic bu iddiaya karşılık beraat etmiştir.⁴⁸⁷ Ancak Nâsıra kazası hapishanesinde bulunan suçlular defterine göre cinayet, adam yaralama, hırsızlık gibi olaylara karışmış kişilerin ceza bitiş süreleri verilmiş olup haklarında ayrıntılı bilgi verilmiştir.⁴⁸⁸ Böylece Nâsıra'da işlenen suç ve cezalara yönelik yaptırımlar daha çok kaza'nın bağlı bulunduğu sancak'da gerçekleşirken kazadaki suç oranlarına görede hapishane ihtiyacının karşılanması için cezaevi yapılarak ihtiyaca hizmet vermiştir.

⁴⁸⁵BOA, DH. MKT, 2813/19, 13 Rebiulahir 1327(4 Mayıs 1909).

⁴⁸⁶BOA, HR. SYS, 16/22,Lef 2, 19 Şaban 1302 (3 Haziran 1885)

⁴⁸⁷BOA, HR. TH, 27 Rebiulahir 1322 (11 Temmuz 1904).

⁴⁸⁸Hapishane Suçlu Defteri için: bkz. BOA, DH. MB. HPS. M, 26/12, 1 Teşiresani 1333.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu sınırlar içerisinde yer alan Kadim Filistin toprakları yüzyıllardır el değiştirmiş ve birçok devletin idaresi altına girmiştir. Filistin coğrafyası içerisinde bulunan Hristiyanlar için kutsal bir şehir olan Nâsıra kazası 19. yüzyılda siyasi, beledi, sosyal ve idari olarak Osmanlı Devleti tarafından yönetilmiştir. Osmanlı Devleti idari birimleri içerisinde kaza statüsü altında tayin ettiği kaymakamlar tarafından idare etmiştir.

Nâsıra kaza olarak Akka sancağına bağlı olup Beyrut vilayeti altında idare edilmiştir. Nâsıra bir kaza birimi olarak kutsal bir mekan olması hasebiyle Osmanlı Devleti'ni dini ve siyasi meselelerle uğraştırmıştır. Kaza'nın Hristiyanlar tarafından kutsal sayılması dünyadaki Hristiyanların ve yabancı devletlerin bu kaza'ya ilgisini çekmiştir. Nâsıra 19. yüzyılda başlayan sömürge yarışları ve dini çatışmaların yaşandığı bir şehir haline gelmiştir. Nâsıra daha çok Hristiyan cemaat ve mezheplerin odağında yabancı devletlerin faaliyetleri doğrultusunda Osmanlı Hükümetini uğraştırmıştır.

Nâsıra kazası Hristiyan cemaat ve mezheplerin kurumsallaşma sürecini başlattıkları bir mekan haline getirmeye çalışmışlardır. Bu mekanı cemaat ve mezhepler önderliğinde Manastır, kilise, yetimhane, gurephane, misafirhane, hastane, eczane gibi birçok kurumu oluşturmuşlardır. Ancak Müslüman ahaliyi göz ardı ederek bir Hristiyan şehri inşa etme çabasına girişmişlerdir. Osmanlı Devleti kısmen bu inşa faaliyetlerine izin vermiştir. Böylece Nâsıra hem Hristiyanların hemde yabancı devletlerin cazibe mekanı haline getirilmesi söz konusu olmuştur. Ancak Osmanlı Devleti kendi içerisindeki olaylara müdahale edilmemesi için gerekli tedbirleri almıştır.

Osmanlı Devleti kaza idaresinde kanunsal idari yapıyı korumaya çalışarak Filistin bölgesi içerisinde kordinasyonlu bir idari teşkilat oluşturduğu için idaresel herhangi bir büyük çaplı sorunla karşılaşmamıştır. Ancak yabancı devlet kurum ve müesseseleri kaza içinde varlığını artırarak din üzerinden güç ve nüfus devşirimi yoluyla müdahale etmeye çalışmışlardır. Kaza ahali nüfussal oranı bakımından Müslim ve gayrimüslim olarak kaza nüfusunu oluşturmuşlardır. Fakat yabancı devletler gayrimüslim nüfusu ve nüfusun mensup olduğu mezheplerin hamiliğini üstlenerek Nâsıra'da hastane, kilise, mektep, misafrihane ve ulaşım yönünde postane gibi kurumları inşa ederek müdahil olmaya çalışmışlardır.

Nâsıra’da ortaya çıkan diğer bir sorun ise arazi satışlarıdır. Kazada arazi sahibi olan birkaç Hristiyan menşeli Sarsak ve Tevini aileleri hem yabancı devletlere hemde Musevilere arazi satışı yapmışlardır. 19. Yüzyılın meseleri olan Yahudilerin Filistin toprakalarına dönme çabaları doğrultusunda Filistin bölgesinde arazi satın alarak yerleşmeye çalışmışlardır. Bu satın alma eylemine yukarıda ismi geçen aileler legal ve illegal olarak ikinci veya üçüncül şahıslar üzerinden Yahudilere arazi satmışlardır. Nâsıra’da sahip oldukları arazileri sadece Yahudilere değil Rus, Alman ve Fransızlara satarak yerleşmelerini sağlamışlardır. Özellikle devlet arazilerini kendi üzerlerine geçirerek kazanın arazilerini şahıslar üzerinden satışa çıkarmışlardır. Osmanlı Devleti devlet’e ait olan arazilerin satışına engel olmak için Hazine-i hassa içerisine dahil ederek arazi satışlarını engellemiştir.

Nâsıra kutsal bir mekan olması hasebiyle Hristiyanlar tarafından ziyaret edilmiştir. Bu ziyaretler bir birçok sorun meydana getirmiştir. Ziyaretçilerin yoğunluğuyla birlikte Osmanlı Devletin uyguladığı mürur (geçiş) tezkereleri ile vergiye tabi tutmuş bu durum yabancı devletleri bir hayli rahatsız etmiştir.

Sonuç olarak Nâsıra kazası 19. Yüzyılda Osmanlı Devletinin dağılma ve bitiş sürecinde gayrimüslim ve yabancı devletlerin yatırım faaliyetleri’nin yaşandığı bir şehir haline gelmiştir. Osmanlı Devleti I. Dünya savaşı’nın sonuna kadar idare etmiştir.

KAYNAKÇA

A. ARŞİV VESİKLARI

1. **A.} Amedi Kalemî Evrakı (A. } AMD)**

2. **A.} Mühimme Kalemî Evrakı (A. } MKT. MHM)**

3. **Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO)**

Bâb-ı Âli Evrak Odası Evrakı (BEO)

4. **Cevdet Adliye (C. ADL)**

5. **Dahiliye Nezareti (DH)**

Dahiliye Nezareti Sicil-i Ahval Komisyonu Defterleri (DH. SAİD. D)

Dahiliye Hukuk(DH. H)

Dahiliye Mektubi Kalemî(DH. MKT)

Dahiliye Şifre Kalemî(DH. ŞFR)

Dahiliye Emniyet Umum Müdüriyeti 4. Dördüncü Şube (DH. EUM. 4. ŞB)

Dahiliye Emniyet Umum Müdüriyeti 5. Beşinci Şube (DH. EUM. 5. ŞB)

Dahiliye Emniyet Umum Müdüriyeti 6. Altıncı Şube (DH. EUM. 6. ŞB)

Dahiliye Emniyet Umum Müdüriyeti 7.Yedinci Şube (DH. EUM. 7. ŞB)

Dahiliye Emniyet Şubesi (DH. EUM. EMN)

Dahiliye Kalem-i Mahsus (DH. KMS)

Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (DH. MUI)

Dahiliye Sicil-i Nüfus Tahrirat Kalemî (DH. SN. THR)

Dahiliye idare-i Umumiye Ekleri (DH. İ. UM. EK)

Dahiliye Islahat (DH. TMIK. S)

Dahiliye Umur-ı Mahalliyye ve Vilayat Müdürlüğü (DH. UMVM)

Dahiliye Memurin Kalemî (DH. EUM. MEM)

Dahiliye Muhasebe Kalemî (DH. EUM. MH)

Dahiliye Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti (DH. EUM. MTK).

Dahiliye Mütenevvia (DH. MTV)

Dahiliye İdare-i Umumiye Ekleri (DH. İ. UM. EK)

Dahiliye İdare-i Umumiye (DH. İ. UM)

Dahiliye Darülaceze Müdüriyeti (DH. DACZ)

Dahiliye Hapishaneler Müdüriyeti (DH. MB. HPS)

Dahiliye Mütferrik (DH. MB. HPS. M)

6. Hariciye Nezareti (HR)

Hariciye İstişare Odası (HR. HMS. İŞO)

Hariciye Hukuk (HR. H).

Hariciye İdare (HR. İ)

Hariciye Londra Sefareti (HR. SFR. 3)

Hariciye Siyasi (HR. SYS)

Hariciye Tahrirat (HR. TH)

Hariciye Tercüme Odası (HR. TO)

Hariciye Mektubi Kalem (HR. MKT)

7. İrade

İrade Askeri (İ. AS)

İrade Adliye ve Mezahip (İ. AZN)

İrade Dahiliye (İ. DH)

İrade Dosya Usulü (İ. DUT)

İrade Defter-i Hakani (İ. DFE)

İrade Hariciye (İ. HR)

İrade Hususi (İ. HUS)

İrade Maarif (İ. MF)

İrade Maliye (İ. ML)

İrade Meclis-i Mahsus (İ. MMS)

İrade Bulgarsitan (İ. MTZ. (04) Bulgarsitan)

İrade Mesail-i Mühimme (İ. MSM)

İrade Telgraf ve Posta (İ. PT)

İrade Taltif (İ. TAL)

8. Maliye Nezareti (ML)

Maliye Nezareti Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti (ML. EEM)

9. Maarif Nezareti (MF)

Maarif Tedrisat-ı İbtidaiyye Kalem (MF. İBT)

Maarif Mektubi kalem (MF. MKT)

10. Meşihat (MŞH)

11. Meclis-i Vâlâ Riyâseti Belgeleri (MVL)

12. Meclis-i Vükelâ mazbataları (MV)

13. Plan- Proje- Kroki (PLK)

14. Şurayı Devlet (ŞD)

15. Yıldız

- Yıldız Askeri Maruzat (Y. PRK. ASK)
- Yıldız Adliye ve Mezahib Nezareti Maruzatı
- Yıldız Hususi Maruzat (Y. A. HUS)
- Yıldız Resmi Maruzat (Y. A. RES)
- Yıldız Meşihat Dairesi Maruzatı (Y. PRK MŞ)
- Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y. MTV)
- Yıldız Umumi (Y. PRK. UM.)

16. Zabtiye (ZB)

17. Central Zionist Archives (CZA)

18. İsrail State Archives (ISA)

19. Elektronik Kaynaklar

1. www. Kalosst Vartan”, [https://en Wikipedia. Org/ wiki/ Kaloost_Vartan](https://en.wikipedia.org/wiki/Kaloost_Vartan), 18.11.2020.
2. www. Vartan of Nazareth”, [https://www. Worldcat. Org/title/vartan-of-nazareth-missionary-and-medical-pionner-in-the-nineteenth-century-middle-east/oclc/oclc/810257405](https://www.worldcat.org/title/vartan-of-nazareth-missionary-and-medical-pionner-in-the-nineteenth-century-middle-east/oclc/oclc/810257405), 18.11.2020.
3. www. Dr. Vartan [https:// www. nazarethtrust.org/about/our-history/](https://www.nazarethtrust.org/about/our-history/). 18.11.2020.

B. Salname ve Düstur

1. Düstur - 1. Tertip. C-1. 1289
2. Salname-i Vilayet-i Suriye, 1288
3. Salname-i Vilayet-i Beyrut, 1310, 1318, 1319, 1322, 1324, 1326, 1335
Cenup Kısmı (Müellifi Mehmed Behçet- Refik Temimi)

C. Kaynak Eserler

Akbulut, Uğur “Suriye’ye İlk Telgraf Hatlarının Çekilmesi”, *History Studies, International Journal of History Ortadoğu Özel Sayısı*, 2010, s.8.

Aksın, Ahmet- Çetinkaya, Arzu,“ Rus İmparatorluğu Ortodoks Filistin Cemiyeti’nin (Arz-ı Filistin Cemiyeti) Ortadoğu’ daki Faaliyetleri” Editörler; Fahrettin

Gün- Halil İbrahim Erbay, Sultan II. Abdülhamid Han ve Dönemi, *TBMM Milli Saraylar Yayınları no. 125*, İstanbul 2017, s.194.

Aydın, Mahmut, “Nâsıra”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2006. C. 32. s. 397-399.

Aydın, Ali İhsan, Osmanlı Filistin’in’de Bir Sancak Akka, Ordaf Taş Mektep yayınları, İstanbul, 2016.

Aydın, Mehmet, “ Hristiyanlık- Mezhepler- Tarikatla”, İstanbul, 1998, C. 17, s. 340-345.

Aydın, Mehmet Akif, “ Mahkeme”, *DİA*, Ankara, 2003, C. 27, s. 341-344.

Buzpınar, Şit Tufan, “ Filistin’e Yahudi Göçü Meselesi (1878- 1908)” *Devr-i Hamidi Sultan II. Abdülhamid*, Haz; Metin Hülagü- Şakir Batmaz- Gülbadi Alan, Erciyes Üni Yay, 2011.

Çetinkaya Arzu, Rusyanın Ortadoğuya yönelik Dini Politikaların’da Misyoner Kurumları, Hiper yayınları, İstanbul, 2018.

Çakaloğlu, Cengiz, “ II. Abdülhamid Devrinde İzmit Redif Taburu”,*Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi- Kültürü Sempozyumu IV*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No:42, 2018, Cilt.2, s.781.

Crucis, Rıcoldus De Monte, Bir Dominikian Keşişin Anadolu ve Ortadoğu Yolculuğu Doğu Seyahatnamesi, Çev; Ahmet Deniz Altunbaş, Kronik yay, İstanbul, 2018.

Czygan Christiane, “ The Galilee Orphanage in Nazareth and the Schneller Family” Nazareth History and Cultural Heritage, Ed; Mahmoud Yazbak and Sharif Sharif, *Nazareth Academic Studies Series No.2*, Nazareth, 2013, s.235.

Dheir, Amad Alden, 19. Yüzyılın İlk Yarısında ve 20. Yüzyılın Başlarında Filistinde Demografik Yapı ve Nüfus Hareketleri, *Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi*, İstanbul, 1999, s. 165.

Demirkent, Işın, “Bizans”, *DİA*, İstanbul, 1992, C. 6, s. 230-244.

Demirci, Kürşat , “ Ortodoksluk”, *DİA*, İstanbul, 2007, C. 33, s. 409-414.

Demirel, Fatmagül, Dolmabahçe ve Yıldız Saraylarında Son Ziyaretler Son Ziyafetler, Doğan Kitap yay, İstanbul, 2007.

Emecen, Feridun, “ Fahreddin Ma’noğlu”, *DİA*, İstanbul, 1995, C. 12, s. 80-82.

Günay, Mehmet, “ Kırkağaç Bidayet Mahkemesi Kayıtları”, *Celal Beyar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Manisa, 2014, Cilt: 12, Sayı: 13.

Gülsoy, Ufuk, Kutsal Proje Ortadoğu’da Osmanlı Demiryolları, Timaş yay, İstanbul, 2010.

Gürsakar, Necmi, Mahalle kavramından Mahalle birimine, Bursanın Tarihi Mahalleleri II, Ed: Neslihan Dostoğlu- Necmi Gürsakar-Aziz Elbas, Bursa Kültür A.Ş. Yay, Bursa, 2011,s. 5

Harman, Ömer Faruk, “ Katolik” *DİA*, Ankara, 2002, C. 25, s. 55-58.

KAMUS’UL ÂLAM, “ Nâsıra” Şemseddin Sami, Cilt, 6.

Karaman, M. Lütfü, “ Filistin”, *DİA*, İstanbul, 96, C. 13, s. 89-103.

Kark, Rurth, Amarican Consuls in the Holy Land (1832- 1914), Hebrew Universtiy, Jerusalem, 1994.

Kenanoğlu, M. Macit, “ Vergi ”, *DİA*, İstanbul, 2013, Cilt: 43, s. 52-58.

Kumaş, Nursal, “Hudavendigar Vilayetinde Usul-i Cedide Eğitimi Veren Okullar: İbtidaiyye ve Rüşdiyeler”, *II. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi*, Editörler; Dr. Mehibe Şahbaz, Damecan Sadykoya, Şanlıurfa, 2018, s. 324.

Küçük, Abdurrahman, “ Beytüllahm”, *DİA*, İstanbul, 1992, C.6, s. 86-88.

Küçük, Abdurrahman, “ Arz-ı Mev’ud”, *DİA*, İstanbul, 1991, C. 3, s. 442-444.

Mutlu, Şamil, Osmanlıda Misyoner Okulları, Gökkubbe yay, İstanbul, 2005.

Mehmet Behçet- Refik Temimi, Beyrut Vilayeti Cenup Kısmı, Vilayet Matbası, Beyrut, 1333, s. 394

Nuhoğlu, Hidayet Yavuz , “ Dârûlaceze”, *DİA*, İstanbul, 1993, Cilt:8.s. 512-514.

Oktay, Tarkan, Osmanlı Döneminde Modern Belediye Kurumunun Doğuşu ve Gelişimi, Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi, Ed: Erol Özcan- Arif Bilgin, Türk Dünyası Belediyeler Birliği, Yayın no:2, İstanbul, 2008, s. 384.

Ortaylı, İlber, Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu, Timaş yay, İstanbul, 2008.

Ortaylı, İlber, Tazminat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880), TTK yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2018.

Ortaylı, İlber, “ Belediye” *DİA*, İstanbul, 1992, C. 5, s.398-402.

Ostrogorsky, Georg, Bizans Devleti Tarihi, Trc. Fikret Işıltan, TTK yayınları, Ankara, 1999.

Öke, Mim Kemal, Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880- 1923), Kırmızıkediy yay, 2. Baskı, İstanbul, 2011.

Özbek, Nadir, “Abdülhamid Rejimi Vergi Tahsildarlığı ve Siyaset 1876-1908” *Devr-i Hamid Sultan II. Abdulhamid*, Haz; Mehmet Metin Hülâgü-Şakir Batmaz-Gülbadi Alan, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2011, Cilt:4, s.38.

Özcan, Abdülkadir, “ Refdif ”, *DİA*, İstanbul, 2007, Cilt. 34.s.524-526.

Özkaya, Yücel, “Kaymakam”, *DİA*, Ankara, 2002, C. 25, s. 84-85.

İbnüzzıya Ahmed Reşid, Memleketimizde Ecnebi Postaları, İstişare, Suat Muhtar, İstanbul, 1324, Sayı:17, s. 722.

Kara, Mustafa “ Tekke” *DİA*, Cilt. 40, 2011.s. 370-379.

Kütükoğlu, S Mübahat , “ Mürur Tezkiresi”, *DİA*, İstanbul, 2006, C. 32, s.60-61.

Kodaman, Bayram, Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi, TTK Yayınları, Ankara, 1999.

Korkmaz, Adem, Midhat Paşa İdari ve Siyasi Faaliyetleri, TTK Yay, Ankara, 2019.

Samuel, Helfont, Agricultural Devoplemnet in Palestinen (1880-1948) Basılmamış Doktora tezi, *Presented to the Faculties of the University of Pennsylvania inPartial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Bachelor of Arts, Pennsylvania*, ABD, 2016, s.10.

Sertoğlu, Midhat, Mufasssal Osmanlı Tarihi, Ankara, 2001, Cilt. 6.

Sezen, Tahir, Osmanlı Yer Adları, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, Yayın no:26. 2006.

Stephanson, Paul, Büyük Kostantin, Çev; Gürkan Ergin, İş Bankası yay, İstanbul, 2016.

Tabakoğlu, Ahmet , “ Öşür ”, *DİA*, İstanbul, 2007, Cilt; 34.s. 100-103.

Turna, Nalan, 19’ Yy’dan 20. Yy’ye Osmanlı Topraklarında Seyahat, Göç ve Arşiv Belgeleri Mürûr Tezkereleri, KaknüsYayınları, 2013, İstanbul.

Tanman, M. Baha- Parlak, Sevgi, “ Tekke Mimari”, *DİA*, İstanbul, Cilt. 40, 2011.s. 370-379.

Telci, Cahit, “ Osmanlı Devletin’de 18. Yy Muhallefat ve Müsadere Süreci” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXII, Sayı 2, 2007, s.

Terzi, T. Arzu, Hazine-i Hassa Nezareti, TTK Yayınları, Ankara,2000.

Tellioğlu, Ömer, Filistin’e Musevi Göçü ve Siyonizim (1880- 1914), Kitabevi yay, İstanbul, 2015.

Topkar, Kevser, Osmanlı Filistin’in’de Alman Kolonileri (1896-1917), Ordaf Taş

Mektep yay, İstanbul, 2015.

Pamuk, Şevket, Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, İstanbul, 2017.

Polat, Haydaroğlu İlknur, Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar, Kültür Bakanlığı Yayınları/1202, Ankara, 1990,

Redif Depolarının hizmet-i muhafazasında İstihdam Olunacak Efrad-ı ihtiyariyeye dair talimat, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1287.

Quateret, Donald , “ Gelişim Açmazı: 1888-1908 Osmanlı Türkiye'sinde Ziraat Bankası ve Ziraat Reformu” Çev. Salih Kış, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, Konya, 2011, Sayı: 29, s. 467.

Yazbak, Mahmoud, Hafa in the late Ottoman Period 1864-1914 A Muslim Town in Transition, Brill, 1998.

Yehushoa, Ben-Arieh, “The population Of The large Towns in Palestine During The First Eight Years Of The Nineteenth Century According To Western Sources”, *Studies On Palestine During The Ottoman Period, Ed. Moshe Ma'oz, The Magnes Press*, Jerusalem, 1975, s.49-69.

Yıldız, Gültekin, Mapusâne Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908), Kitabevi yay, İstanbul, 2012.

Yıldırım, Nuran, “ Sultan II. Abdülhamid 'in Kurduğu Evrensel Hayır Kurumu Dârülaceze”, Ed. Dr. Coşkun Yılmaz, *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi, Sultanbeyli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları No.12*, İstanbul, 2014, 2. Baskı, s; 238.

Vilayat-ı Belediye Kanunu, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1294.

Vülat-ı izam ve Mutasarrifin-i kiram ile Kaymakamların ve Müdürlerin Vezaifini Şamil Talimattır, 1281.

Waardenburg, Jacques, “ Protestanlık”, *DİA*, İstanbul, 2007, C. 34, s. 351-354.